

KUMRANSKI SPISI

Copyright: Institut za hebrejski jezik (IHJ), Beograd

www.hebrejski.webs.com

Izdavač: Metafizika u saradnji sa IHJ

Tehničko uređenje: Metaphysica

Štampa: Topalović, Valjevo

Tiraž: 1000

Distribucija: Metaphysica, 011/292-0062

Željko Stanojević

KUMRANSKI SPISI

Dokaz verodostojnosti Biblije

Metaphysica

BIBLIJA

Šta je to Biblija?

Da li je to strašna, tajna knjiga koju mogu razumeti samo sveštenici?

Da li pravoslavci smeju da je čitaju? Da li je smeju čitati katolici? Da li je smeju čitati Jevreji, Muslimani...

Da li je Biblija neka sekta?

Da li je Sveto pismo isto što i Biblija? Da li je Biblija istinita? Da li je Bibliju Bog napisao?

Zar Bibliju nisu pisali ljudi? Šta su Kumranski spisi (rukopisi)? Da li su Kumranski rukopisi otkrili da je Isus izmišljotina crkve?

Ova pitanja su danas veoma aktuelna i zanimaju savremenog čoveka. U ovoj knjizi ćemo polako doći do odgovora na ova pitanja..

Reč Biblija vodi poreklo iz Grčke, od reči "biblos" što znači "knjiga".

Ova reč uopšte nije grčkog porekla već je "biblos" bio fenički grad na prostoru današnjeg Južnog Libana iz kojeg se izvezio papirus. Tako su Grci najpre papir, a posle i knjigu zvali "biblos". Kada se danas spomene religija, sveci, papa, krštenje, venčanje, Marija, Isus, sve nas to asocira na masivnu zgradu, lepo ukrašenu - i spolja i iznutra - u kojoj miriše tamjan i koju vodi čovek pred kojim nam klecaju kolena.

A zašto nam klecaju kolena?

Zato što on zna nešto što mi ne znamo. On, odnosno sveštenik, poznaje Sveto Pismo.

Njegov posao je da nam prenosi ono što u Svetom Pismu piše jer mi za čitanje takvog štiva nemamo vremena.

Međutim, čim vam je u rukama ova knjiga, izgleda da vi za to ipak imate vremena. I to je dobro.

Vreme koje ćete uložiti u čitanje svega što sledi, neskromno govoreći, biće jedna od najvećih investicija u vašem životu. Odmah da nešto razjasnimo - Biblija je u stvari Sveto Pismo, a Sveto Pismo je Biblija. To su sinonimi, dva naziva za jednu te istu knjigu.

Biblija je knjiga zbog koje je nastalo hiljade sekti. Kad god je neko mislio drugačije, dok je tumačio Bibliju, pravio je svoju sektu. Tako da Biblija nije sekta, ali je svim sektama, svim verama, najvećim svetskim religijama, i to judaizmu, hrišćanstvu, mnogo manje islamu, zapravo Sveta Knjiga. Neki su je skraćivali, neki proširivali, neki priznavali tek pojedine delove, ali svima je glavni izvor informacija.

Biblija je u stvari zbirka više knjiga. Zamislite da su se sve te knjige štampale odvojeno, imali bismo 63 knjige koje bi činile jedan red na našoj polici. Radi lakše upotrebe, od davnina se Biblija štampa u jednim koricama.

Kako je sve počelo?

Prvo se Bog obratio Mojsiju, i on je napisao svojih pet knjiga koje se danas zovu Pet Mojsijevih knjiga ili Tora (tako to zovu Jevreji) ili Pentateuh, kako to zovu katolici.

Mojsije je svoje knjige pisao pre 3500 godina. On je u svojim knjigama opisao stvaranje sveta, jevrejsku istoriju, ali i najvažnija pravila i zakone koje je Bog dao čovečanstvu. Nakon toga, nešto kasnije, nastaje šest većih i trinaest manjih proćkih knjiga. Negde pre 2700 godina nastaje još jedanaest drugih manjih i većih knjiga Biblije. Sve ove knjige zovu se danas još i Stari zavet. Sve su pisane na hebrejskom jeziku. Sve te knjige bave se Bogom, religijom, istorijom, tradicijom, zakonima, načinom života...

U jevrejskoj religiji, pre oko 2100 godina počinju da se javljaju različiti religijski pravci i tumačenja Biblije.

Jedan od najpoznatijih religijskih pravaca vezan je za Isusa Hrista koji je promenio neke načine tumačenja Starog zaveta koje je u to vreme prihvatao najveći broj ljudi u Izraelu. On je bio Jevrejin, okupio je oko sebe deo naroda iz tog doba i napravio novi jevrejski religijski pokret. Nakon njega, neki njegovi sledbenici pisali su o njemu knjige i to četiri najveće koje se još zovu Jevanđelja (Matej, Marko, Luka i Jovan). Pored ove četiri knjige o Isusu, i o njegovom religijskom pristupu napisano je još osamnaest manjih knjiga. Sve te knjige, od Isusa na ovamo, zovu se još i Novi zavet.

Većina Jevreja ne prihvata Isusov pristup religiji i zato za Sveto Pismo smatraju samo Stari zavet. Isus pristup religiji, koji je kasnije nazvan "hrišćanstvo" za Sveto Pismo smatra i Stari i Novi zavet.

Pre oko 1400 godina počele su da se javljaju neke nove ideje. U Saudijskoj Arabiji, gde takođe u to vreme žive Jevreji, nekim Arapima se svidela jevrejska religija, pa su odlučili da je prihvate, prilagode sebi, ali i modernizuju. To se dešava tako što se pojavljuje Muhamed koji prihvata i Stari i Novi zavet, ali ih dopunjuje sa mnogo drugih novina i osniva novu religiju koja se zove "islam". Ove nove stvari zapisane su u novoj knjizi koja se zove Kuran. Tako da sada imamo sledeću situaciju: Jevreji poštuju samo Stari zavet, hrišćani poštuju i Stari i Novi zavet, a muslimani i Stari i Novi zavet, ali najviše Kuran.

Godine 424. pre nove ere Jevreji su odlučili koje će knjige ući u Stari zavet. Hrišćani 393. godine posle Hrista prave konačan dogovor i prihvataju jevrejske stavove o ovome. Kada se hrišćanstvo podelilo na pravoslavno i katoličko, dosta vremena se u Starom zavetu ništa nije menjalo. Godine 1546, katolička crkva donosi odluku koje će knjige činiti Stari zavet, s tim da se uvode i neke knjige koje do tada nisu ulazile u Stari zavet. Pravoslavno hrišćanstvo se pre svega rukovodilo jevrej-

skim Starim zavetom (ono što su Jevreji utvrdili 424. god p.n.e), mada se u pojedinim pravoslavnim crkvama dodaju, kao i u katoličanstvu, knjige koje do tada nisu činile Stari zavet.

Iz pravoslavlja se razvija mnogo različitih pravaca (grčki, etiopski, palestinski, ruski, srpski, rumunski...) i svi imaju isto Sveto Pismo koje se zove još i Biblija. Protestanti, koji su nastali odvajanjem od katoličke crkve, se kasnije dele na stotine verskih zajednica (luterani, baptisti, pentakostalci, jehovini svedoci, mormoni, adventisti, nazareni...) i svi oni koriste gotovo isto Sveto Pismo kao i pravoslavci i kao katolici.

Koji je religijski pravac pravi, koji je najbliži Bogu i slična pitanja, nisu tema razmatranja u ovoj knjizi.

BIBLIJSKE KNJIGE

U prethodnom poglavlju rekli smo da se Biblija sastoji iz više knjiga. Sada ćemo se pozabaviti tim knjigama, ali i time ko je odlučio, i na osnovu čega, koje će se knjige zvati Biblijom. Pravilo koje određuje koja knjiga sme biti u Bibliji, a koja ne sme, naziva se kanon. Reč kanon dolazi od hebrejske reči "kane" koja znači "trska".

Kasnije, ova reč u hebrejskom rečniku je značila "mera" (jer se trskom merila dužina) i onda u prenosnom smislu "pravilo, pravilnik, norma". Od četvrtog veka kanon predstavlja, od hrišćanske crkve usvojen i одобren spisak knjiga Svetog Pisma ili Biblije. Godine 424. p.n.e. Jevreji usvajaju sledeće knjige koje čine Stari zavet.

1. BEREŠIT (Prva knjiga Mojsijeva)
2. ŠEMOT (Druga knjiga Mojsijeva)
3. VAJIKRA (Treća knjiga Mojsijeva)
4. BAMIDBAR (Četvrta knjiga Mojsijeva)
5. DEVARIM (Peta knjiga Mojsijeva)
6. JEHOŠUA (Isus Navin)
7. ŠOFTIM (Sudije)
8. ŠEMUEL (Samuilo)
9. MELAHIM (Carevi)
10. JEŠAAJAHU (Isaija)
11. JIRMEJAHU (Jeremija)
12. JEHEZKEL (Jezikelj)
13. HOŠEA (Osija)
14. JOEL (Joil)
15. AMOS

16. OVADJA (Avdija)
17. JONA
18. MIHA (Mihej)
19. NAHUM (Naum)
20. HAVAKUK (Avakum)
21. CEFANJA (Sofonija)
22. HAGAJ (Agej)
23. ZEHARJA (Zaharija)
24. MALAHI (Malahija)
25. TEHILIM (Psalmi)
26. JOV
27. MIŠLE ŠELOMO (Priče Solomonove)
28. RUT (Ruta)
29. ŠIR HAŠIRIM (Pesma nad pesmama)
30. KOHELET (Knjiga propovednikova)
31. EIHA (Plač Jeremijin)
32. ESTER (Jestira)
33. DANIEL (Danilo)
34. JEZDRA UNEHEMJA (Jezdra i Nemija)
35. DIVRE HAJAMIM (Dnevnici)

U ovom spisku, kao što se vidi, imamo trideset i pet knjiga. Kod Jevreja, knjige Starog zaveta se dele u tri grupe. Prvu grupu čini pet Mojsijevih knjiga. Ova grupa knjiga se zove "Tora" ili u slobodnom prevodu "zakon". Drugu grupu knjiga čine devetnaest knjiga, i to na našem spisku od rednog broja šest, zaključno sa rednim brojem dvadeset i četiri. Ovu grupu nazivaju "Neviim", što znači "proroci". Treću grupu knjiga čine jedanaest knjiga, i to na našem spisku od rednog broja dvadeset i pet pa do kraja. Ova treća grupa se na hebrejskom jeziku zove još i "Ketuvim" što znači "spisi". Ove tri grupe knjiga čine Stari zavet Biblije. Ime prve grupe na hebrejskom počinje slovom T, druge grupe slovom N, a treće grupe slovom K. Kada se prave skraćenice, u hebrejskom jeziku se dodaje

slovo "a" nakon svakog suglasnika. Kada se slovo "k" koje se naziva "kaf", nađe na kraju reči postaje slovo "h" i naziva se haf. Tako dobijamo reč TANAH. Stari zavet Biblije se na hebrejskom zove "Tanah".

Nakon što su Jevreji odlučili koje će knjige činiti Stari zavet, oko 300 godina kasnije, tačnije oko 130. godine p.n.e. radi se prevod Starog zaveta na grčki jezik. U to vreme mnogi Jevreji gotovo da nisu govorili hebrejski već grčki. Iz tih razloga radi se prevod na grčki koji se još zove "Septuaginta". Kasnije, 405. godine završen je prevod Starog zaveta sa grčkog na latinski jezik. Ovaj prevod se zove Vulgata. Uglavnom od Vulgate nastaju slovenski prevodi kao i prevodi na skoro sve svetske jezike. U odnosu na jevrejski kanon Starog zaveta, ovaj prevedeni Stari zavet na grčki, a sa njim latinski i slovenski, razlikuju se u broju knjiga. Osim onih knjiga koje postoje u jevrejskom Starom zavetu, grčki, latinski i slovenski Stari zavet imaju i sledeće knjige:

1. Knjiga Tovita
2. Knjiga Judite
3. Premudrosti Solumonove
4. Premudrosti Isusa Sirahovog sina
5. Knjiga proroka Baruha
6. Knjiga Makabejaca 1
7. Knjiga Makabejaca 2
8. Jeremijina poslanica (u Vulgati ova knjiga je zapravo šesta glava knjige Baruha)
9. Knjiga o Jezdri 2
10. Knjiga Makabejaca 3
11. Knjiga o Jezdri 3
12. Knjiga Makabejaca 4

Postoje dva različita mišljenja u hrišćanstvu i to još od prvih dana, koje su knjige Starog zaveta kanonske, odnosno koje su

svete, koje su inspirisane od strane Boga. Prema jednom mišljenju, samo trideset i pet jevrejskih knjiga čine Stari zavet. Po drugom mišljenju, svetim knjigama se smatraju i neke kojih nema u jevrejskom Starom zavetu, a koje smo gore naveli. Može se reći da pravoslavno i protestantsko hrišćanstvo više cene jevrejski kanon, dok katoličko hrišćanstvo više prati Vulgatu (prevod Biblije na latinski jezik) i raspored knjiga u njoj.

Kanon Starog zaveta određuje se pomoću tačnog principa odabira knjiga. Pre svega da bi knjiga ušla u Stari zavet ona je morala biti inspirisana od Boga. Isto tako Josif Flavije, rimski istoričar jevrejskog porekla smatra i da je broj knjiga morao biti ograničen na trideset i pet, ali i da je tekst svake knjige morao biti nepovrediv. Prema Josifu Flaviju i prema jevrejskom Talmudu (Talmud čine komentari i priče jevrejskih rabina o Starom zavetu) pisanje Starog zaveta završeno je u vreme vladavine cara Artakserksa I. Možemo reći i da je kanonizacija starozavetnih knjiga prema mnogim naučnicima završena tek oko 100. godine i to od strane Jevreja u gradu Javne na obali Sredozemnog mora. Katoličko hrišćanstvo od 1563. godine u Stari zavet ubraja četrdeset i sedam knjiga. Protestantsko hrišćanstvo od 1643. godine u Stari zavet ubraja samo trideset i pet, kao i Jevreji. Pravoslavno hrišćanstvo uglavnom smatra 35 jevrejskih knjiga svetim, ali neki pravoslavni bogoslovi priznaju i nekanonske knjige za kanonske.

BIBLIJSKE KNJIGE - JEZIK I PISMO

Stari zavet Biblije pisan je na hebrejskom jeziku. Da bismo mogli pratiti ovu knjigu do kraja, moramo pre svega naučiti ponešto o hebrejskom jeziku i hebrejskom pismu. **Hebrejski jezik** je semitski jezik afro-azijatske porodice jezika kojim govori 6 miliona ljudi, uglavnom u Izraelu, delovima palestinskih teritorija, SAD i u jevrejskim zajednicama širom sveta.

Savremeni hebrejski jezik potiče od klasičnog hebrejskog jezika, koji je korišćen pri pisanju Starog zaveta pre 3300 godina. Jevreji su za njega koristili izraz *Lašon ha-kodeš* ("Sveti jezik"), jer su njime pisane svete knjige.

Kao i ostali semitski jezici, hebrejski jezik je korenski jezik. To znači da se svaka ideja izražava korenom koji se obično sastoji od tri suglasnika. Tako recimo, sve što je vezano za učenje označava se korenom למד - lmd. Onda se od ovog korena javljaju razne vrste reči. Pa na primer imamo talmid – učenik, talmud – učenje, lamad – učio je, jilmad – učiće, melumad – naučen...

Poznavanje ovog jezika neophodno je svakom ozbiljnijem interesentu za Bibliju i religiju da bi mogao prodreti u dubine biblijskih tajni. Zato ćemo ovde dodati još neke karakteristike hebrejskog jezika koje će čitaocu ove knjige biti od značajne koristi.

Imenice imaju jedan nastavak za mušku i jedan za žensku množinu. I to je uvek tako. Kada je množina u pitanju, te iste nastavke imaju i pridevi i glagoli. Pored množine, postoji i dvojina, kao što je to slučaj sa nekim indoevropskim jezicima, na primer crkvenoslovenskim jezikom, pa i slovenačkim jezikom.

Glagolski sistem je veoma razvijen tako da postoji sedam grupa glagola i veći broj "podgrupa" ili "gizri". Postoje samo tri vremena: prosto prošlo, prosto buduće i jednostavno sadašnje. Često se veznikom može buduće vreme pretvoriti u prošlo i prošlo u buduće, što je veoma često u biblijskom tekstu. Ne postoji srednji rod, što je velika razlika u odnosu na indoevropske jezike. Sintaksa je specifična, pa se recimo pridev uvek stavlja posle imenice, glagol je često na početku rečenice i slično.

Jezik kojim su izvorno pisane starozavetne knjige nazivao se različitim imenima: starojevrejskim, jevrejskim, kanaanskim, judejskim, svetim jezikom i na posletku hebrejskim jezikom. Ovaj drevni jezik, kao što smo već rekli, pripada velikoj porodici semitskih jezika, i to njenoj severozapadnoj grani. Da je deo familije semitskih jezika, doznalo se još u XVIII veku, kada ga je poznati nemački orijentalista Eichhorn, svrstao u po tada prvi put navedenu novu familiju jezika, zajedno sa arapskim, aramejskim i abesinskim jezikom. Ime ovoj, u nauci novoj, jezičkoj porodici, samo se nametnulo, kako su većina govornika jezika ove familije potomci Nojevog sina Sema (Šem).

Semitski jezici su prema svom geografskom prostiranju podeljeni na tri osnovne grane, i to: istočno-semitski jezici, severo-zapadno-semitski i južno-semitski jezici. Danas se u nauci pretpostavlja jedan prasemitski jezik, koji se razvijao u, kako je navedeno, tri osnovna pravca, te je dao veliki broj međusobno srodnih jezika.

Istočno-semitski jezici pojavljuju se kroz akadski, najstariji jezik ove grane, od kojeg se razvijaju asirski i vavilonski jezik.

Južno-semitski jezici se razvijaju u dva pravca, i to s jedne strane javlja se staroarapski jezik, a s druge habaški (geez) jezik. Od staroarapskog se razvijaju južni arapski i severni arapski. Južno-arapski će dati ševaitski, a severni će dati književni arapski i brojne njegove dijalekte. Habaški će se razviti na mnoge dijalekte, s jedne strane, i na amharitski (etiopski) jezik s druge strane.

Severo-zapadno-semitski jezici predstavljaju, prema broju jezika, najraznovrsniju granu semitskih jezika, u okviru koje je i hebrejski. Ova jezička grana se razvijala takođe u dva pravca:

1. Od starojevrejskog jezika, razvijaju se moavski, fenički i punski, te ugaritski jezik, svaki odvojeno, i svakako jevrejski Mikre, jevrejski Mišne, srednjovekovni jevrejski i novojevrejski, koji se danas označava kao hebrejski jezik.

2. Od staroaramijskog nastaju istočno-aramijski i zapadno-aramijski jezik. Istočni će dati magdaitski, sirijski (sa istočnom i zapadnom varijantom), i aramejski jezik Talmuda. Zapadni će dati aramejski jezik Mikre i aramejskih targuma, samarijanski jezik i novoaramijski jezik.

HEBREJSKI JEZIK je jedan od najstarijih jezika sveta. Njegovi počeci se vezuju za period od pre najmanje četiri hiljade godina. Govorio se i pre dolaska starih Jevreja u prostore Kanaana (Hanana), kada je predstavljao jezik starih Semita na tim prostorima. Prodiranjem Kanaanaca, naroda hamitskog porekla, lako je od njih samih prihvaćen, kao jezik nove domovine, otkada se označava kanaanskim jezikom. Dolaskom Avramovog jevrejskog plemena na prostore Kanaana, kanaanski jezik će potisnuti maternji jezik Jevreja, (koji je bio blizak aramejskom jeziku), i postati jezikom svih jevrejskih plemena. Proces zamene jezika bio je veoma lak i relativno brz, zbog izuzetne bliskosti navedenih jezika.

U periodu prvog hrama (jevrejskog hrama u Jerusalimu), hebrejski je bio zvanični jezik severnog carstva - Izraela, i južnog carstva - Judeje (u Judeji se označavao i judejskim jezikom). U ovom periodu nastaju severni i južni dijalekti ovog jezika, njime su napisane mnoge starozavetne knjige i druga književna dela toga doba. Nakon razorenja prvog hrama, hebrejski prestaje da bude zvanični jezik, već ga zamenjuje aramejski, koji postaje službenim jezikom Bliskog Istoka. Međutim, hebrejski jezik ipak nije izašao iz upotrebe tokom perioda drugog hrama i nakon njega, sve do drugog veka naše ere.

U ovom periodu dolazi do snažnog uticaja aramejskog jezika na hebrejski, koji postoji kao jezik jevrejskog naroda, a naročito kao jezik mudraca. Na ovakvom hebrejskom napisana je mudrosna književnost Mišne, kao i ostale jevrejske knjige - Halaha, Midraš...

U periodu Amorejaca, hebrejski prestaje da se koristi kao govorni jezik, već ga i u tom smislu zamenjuje aramejski. Tako hebrejski postaje jezikom religije i svetih spisa, dok aramejski postaje narodnim jezikom i jezikom svakodnevnice.

Tokom perioda jevrejske dijaspore, hebrejski je korišćen kao jezik svetih knjiga, jezik molitvi i jezik književnosti. Jevreji u dijaspori služili su se jezikom naroda na čijem su tlu boravili. Pojavom cionizma i buđenjem nacionalne svesti, javlja se i potreba za približavanjem jevrejskog naroda svome jeziku.

Hebrejski je uvek bio živ jezik, iako je njegov razvoj u zadnjih 2000 godina bio samo u pisanoj reči. Kada su prvi cionisti krajem XIX veka došli u tursku Palestinu, zatekli su jevrejske zajednice koje su vekovima bile tu naseljene, naročito u Jerusalimu, Hebronu, Sefadu i Tiberijas. U tim zajednicama je hebrejski jezik bio jezik svetog učenja. U kući su se uglavnom upotrebljavali arapski, ladino (stari španski jezik sa primesama hebrejskih reči) ili jidiš (staronemački sa primesama hebrejskih i slovenskih reči). Međutim, hebrejski jezik je predstavljao most između tih zajednica, pri čemu su Jevreji doseljeni iz Evrope, morali prihvatiti izgovor orijentalnih Jevreja, da bi se uopšte razumeli.

Da bi ukazao na potrebu za jednim jezikom, jedan novi useljenik je odlučio da u krugu svoje porodice upotrebljava samo hebrejski jezik. Bio je to Eliezer Ben-Jehuda (prvobitno Perelmann, rođen u Litvaniji 1858, preminuo u Jerusalimu 1922). Jezički proces koji je u tom momentu nastao raširio se sa jedne na sto hiljada porodica. Čak su i ostaci ultraortodoksnih zatvorenih zajednica, u svom domu govorili sa decom na hebrejskom. Da bi svome narodu pružio jezička sredstva, Eliezer

Ben-Jehuda se prihvatio velikog posla - sastavljanja sveobuhvatnog velikog hebrejskog rečnika, kojeg i objavljuje 1908 u Berlinu (sveske 1-7). Rad na rečniku se nastavlja nakon smrti Ben-Jehude, pod rukovodstvom N. H. Tur-Sinaja, koji ga završava 1960. sa 18. sveskom. Danas je hebrejski jezik zvanični jezik države Izrael, njime se služi više od 6 miliona ljudi u svetu kao govornim jezikom, i veliki broj ljudi kao jezikom religije.

HEBREJSKO PISMO

Hebrejski alfabet je pismo od 22 slova kojim se piše hebrejski jezik. Široko je rasprostranjen i među jevrejskom dijasporom, tako da se još nekoliko jezika - kao jidiš, ladino ili judeo-arapski, pišu ovim pismom.

Jevreji ga zovu **alefbet** (jer su prva dva slova *alef* [א] i *bet* [ב]). Broj slova, njihov redosled, njihova imena, kao i njihove fonetske vrednosti su jednake kao u aramejskom pismu, jer su i Jevreji i Aramejci preuzeli feničko pismo krajem drugog milenijuma p.n.e.

Savremeno pismo kojim se piše hebrejski jezik je nastalo u trećem veku p.n.e. iz aramejskog, koji su koristili Jevreji još od 6. veka p.n.e. Pre toga, koristili su pismo koje je u 9. veku p.n.e. nastalo iz feničkog. U verskim spisima, Samarićani još uvek koriste varijantu ovog starog pisma.

Sva pisma Evrope i mnoga pisma Azije i Afrike su međusobno povezana po nastanku. Sva vode poreklo od feničkog pisma. Pogledajmo na sledećim stranicama kako je došlo do toga da mi danas pišemo zapravo prilagođenim feničkim pismom za naše potrebe i kakve to veze ima sa Svetim pismom i sa Kumranskim rukopisima.

Od feničkog pisma preko Kumrana do današnjeg modernog pisma

U zapadnosemitskim jezicima konsonant (suglasnik) predstavlja nosioca značenja određenog izraza. Vokali se menjaju, dodaju se afiksi koji mogu biti kako konsonanti, tako i vokali.

Međutim, jedan, dva ili tri, pa i četiri konsonanta, u svakom semitskom jeziku predstavljaju nosioce ideje, pomoću kojih se izražava skup semantički srodnih pojmova. Svi zapadni Semiti pisali su isključivo konsonantima. To znači da su se zapisivali samo suglasnici pojmova, a da su se vokali pretpostavljali prilikom čitanja poznatog jezika od strane njegovog govornika. Tako je i danas u arapskom i hebrejskom jeziku, s tim da postoje oznake za vokale koje se koriste u rečnicima, svetim spisima, kao i kod učenja ovih jezika. U literaturi, štampi i pisanju, vokali se ne koriste. Ova tradicija ne-pisanja vokala potiče dakle još od Feničana. Vokale uvode tek stari Grci primivši oznake za konsonante od Feničana. Često se danas može čuti da su Feničani opismenili, svet pa tako i Slovene, naravno posredno. Kako se taj proces u stvari odvijao?

Na tlu Fenikije, feničansko pismo se pojavljuje kao gotovo, dakle bez razvojnih i prelaznih oblika pisama. Ova konstatacija nas navodi na zaključak da su Feničani verovatno primili gotovo pismo od nekog naroda sa kojim su dolazili često u kontakt. Postoje mnoge teorije o pitanju naroda od koga su Feničani preuzeli pismo. Jedna od njih je teorija o kritskom, kretskom ili kričanskom pismu. Evans naznačava da 12 od 22 fenička znaka imaju isti oblik kao i kretske grafeme za iste glasove. Tako i Šnajder navodi da izvore feničkog pisma treba tražiti upravo u kretskom pismu. Smatra se da su pismo Feničanima u Fenikiju sa Krita preneli Filistejci. Oni su zapravo narod indoevropskog porekla koji se u drugom milenijumu p.n.e. spustio sa severa u prostore tadašnjeg Kanaana i Fenikije i to morskim putem prelazeći pri tome i preko Krita. Kao dokaz da su Filistejci preneli kretsko pismo Feničanima, može poslužiti i činjenica da Feničani baš u momentu kada na njihovo tlo dolaze Filistejci počinju da koriste pismo, koje je bilo veoma slično kretskom zbog zapisivanja i vođenja trgovačkih beleški i knjiga.

כ	י	ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
𐤀	𐤁		𐤃	=	𐤅	𐤆	𐤇		𐤉	𐤊
𐤋	𐤌	⊕	𐤎	𐤏		𐤑	𐤒	𐤓	𐤔	𐤕
𐤖	𐤗	⊕	𐤙	𐤚	𐤛	𐤜		𐤞	𐤟	𐤠
𐤡	𐤢		𐤤	𐤥	𐤦		𐤨		𐤩	𐤪
𐤬	𐤭	⊕	𐤯	=	𐤱	𐤲	𐤳	𐤴	𐤵	𐤶
𐤹	𐤺		𐤼	=	𐤾	𐤿	𐥀	𐥁	𐥂	𐥃
𐥄	𐥅		𐥇	=	𐥉	𐥊	𐥋	𐥌	𐥍	𐥎
𐥏	𐥐	⊕	𐥒	𐥓	𐥔	𐥕	𐥖	𐥗	𐥘	𐥙
𐥚	𐥛		𐥝	𐥞	𐥟	𐥠	𐥡	𐥢	𐥣	𐥤
𐥦	𐥧	⊕	𐥩	𐥪	𐥫	𐥬	𐥭	𐥮	𐥯	𐥰
𐥱	𐥲		𐥴	𐥵	𐥶	𐥷	𐥸	𐥹	𐥺	𐥻
𐥼	𐥽	⊕	𐥿	𐦀	𐦁	𐦂	𐦃	𐦄	𐦅	𐦆
𐦇	𐦈		𐦊	𐦋	𐦌	𐦍	𐦎	𐦏	𐦐	𐦑
𐦒	𐦓	⊕	𐦕	𐦖	𐦗	𐦘	𐦙	𐦚	𐦛	𐦜
𐦝	𐦞		𐦟	𐦠	𐦡	𐦢	𐦣	𐦤	𐦥	𐦦
𐦧	𐦨	⊕	𐦪	𐦫	𐦬	𐦮	𐦯	𐦰	𐦱	𐦲
𐦳	𐦴		𐦶	𐦷	𐦸	𐦹	𐦺	𐦻	𐦼	𐦽
𐦾	𐦿	⊕	𐧀	𐧁	𐧂	𐧃	𐧄	𐧅	𐧆	𐧇
𐧈	𐧉		𐧊	𐧋	𐧌	𐧍	𐧎	𐧏	𐧐	𐧑
𐧒	𐧓	⊕	𐧕	𐧖	𐧗	𐧘	𐧙	𐧚	𐧛	𐧜
𐧝	𐧞		𐧟	𐧠	𐧡	𐧢	𐧣	𐧤	𐧥	𐧦
𐧧	𐧨	⊕	𐧪	𐧫	𐧬	𐧭	𐧮	𐧯	𐧰	𐧱
𐧲	𐧳		𐧵	𐧶	𐧷	𐧸	𐧹	𐧺	𐧻	𐧼
𐧽	𐧾	⊕	𐧿	𐨀	𐨁	𐨂	𐨃	𐨄	𐨅	𐨆
𐨇	𐨈		𐨊	𐨋	𐨌	𐨍	𐨎	𐨏	𐨐	𐨑
𐨒	𐨓	⊕	𐨕	𐨖	𐨗	𐨘	𐨙	𐨚	𐨛	𐨜
𐨝	𐨞		𐨟	𐨠	𐨡	𐨢	𐨣	𐨤	𐨥	𐨦
𐨧	𐨨	⊕	𐨪	𐨫	𐨬	𐨭	𐨮	𐨯	𐨰	𐨱
𐨲	𐨳		𐨵	𐨶	𐨷	𐨸	𐨹	𐨺	𐨻	𐨼
𐨽	𐨾	⊕	𐨿	𐨻	𐨼	𐨽	𐨾	𐨿	𐨻	𐨼

Ovde treba pomenuti i interesantnu sličnost vinčanskog pisma, pronađenog u Vinči kraj Beograda, sa feničkim. U pitanju je deset identičnih znakova, od 22 koliko ih ima u feničkom pismu. Vinčansko pismo postoji još u četvrtom milenijumu p.n.e. tako da postoje indicije da su Krićani, pa tako posredno i Fenićani, primili pismo upravo sa područja današnjeg Balkana. Međutim, nauka će dokazati da li su ove pretpostavke i tačne. Od feničkog pisma razvija se starojevrejsko pismo i to u osmom veku p.n.e. Najstariji natpis pronađen na starojevrejskom pismu je tzv. Gezerov kalendar (vidi sliku na sledećoj strani).

Osim starojevrejskog, od feničkog pisma se razvija i punsko, kao direktan nastavak feničkog, a koje koriste Puni, inače Fenićani koji naseljavaju Kartaginu. Od feničanskog pisma razvija se i aramejsko, koje inače primaju Jevreji već u petom veku p.n.e., i nešto modifikovano zadržavaju sve do danas. Feničko pismo je preteča i današnjeg arapskog pisma, i mnogih indijskih pisama. Takođe se od feničkog razvijaju etiopsko i mnoga druga pisma u Africi i Aziji. Heleni u devetom veku p.n.e. od Fenićana prenose na svoje tlo pšenicu, ječam, bob, sočivo, luk, zlatarstvo, preradu ulja i vina, staklarstvo, kola sa točkovima, papirus, mere za težinu, dužinu i vreme, slikarstvo i pisanje. Čak je i sam grčki termin za knjigu (biblos), nastao od imena feničkog grada Biblos, pošto je papirus koji su Grci kupovali od Fenićana dolazio prvenstveno preko ovog grada. Grci su u početku papirus nazivali "biblos", a kasnije i knjigu. Tako nastaje i naziv za Sveto pismo - "Biblija".

Gezerov kalendar

U najstarijim grčkim tekstovima slova su još potpuno feničkih oblika, nema znakova za vokale i piše se s desna na levo, kako to i danas zapadni Semiti upražnjavaju (naravno ovo važi

i za mnoge druge Semite, pre svega za Arape). Grci čak primaju i nazive slova. Današnji nazivi grčkih slova nemaju značenje. Imena tih slova na grčkom jeziku ne znače ništa, dok na hebrejskom, aramejskom i pretpostavlja se i na feničkom imaju značenje. Neki od njih su:

Alef-alfa	Jod-jota
Bet-beta	Kaf-kapa
Gimel-gama	Lamed-lambda
Dalet-delta	Mem-mi
Zajin-zeta	Nun-ni
Het-eta	Pe-pi
Tet-teta	Reš-ro
Tav-tau	

Interesantno bi bilo i pomenuti značenja naziva feničkih slova na samom feničkom jeziku, kao i na hebrejskom, što se u mnogome i podudara. Pre svega treba pomenuti tumačenje feničkih naziva od strane nemačkog naučnika Šnajdera, koje on objavljuje još dvadesetih godina prošlog veka. Za znak "alef", on smatra da označava glavu bika (vidi tabelu na stranama 19-20), bet - lavirint, gimel - sekiru, dalet - lenjir, he - drvo, vav - štap sa rogovima, zajin - rezu, het - polje, tet - točak, jod - ruku sa šakom, kaf - otvorenu šaku, lamed - godinu, mem - vodu, nun - zmiju, sameh - stub, ajin - vulvu, pe - koplje, cadi - trozubac, kof - penis životinje, reš - glavu, šin - brdo, vrata, tav - krst.

Postoje i druga tumačenja, koja su danas prihvaćenija, kada je u pitanju hebrejski alefbet, koja su proizašla ne iz izgleda samih znakova, već od naziva konsonanata na zapadnosemitskim jezicima. Za bet se navodi značenje "kuća", dalet - vrata, vav - kuka, ajin - oko, pe - usta, šin - zub, zubi, gimel - kamila, nun - riba, het - barijera, ograda, tet - lopta, klupko, lamed - štap učitelja...

Poređenje (vidi tabelu na stranama 19-20) današnjih grčkih, latinskih, starih feničkih i hebrejskih slova (grafema), ukazuje na sledeće sličnosti i razlike između navedenih ortografskih sistema:

1. Grčki znak ALFA predstavljen je upravo feničkim znakom kojim se označava prvo slovo i u feničkom pismu. U grčkom slučaju je došlo do toga, da je oštar ugao kojeg čine dve prave crte iste dužine, okrenut nagore, za razliku od feničkog znaka kod kojeg isti ugao ide u pravcu pisanja, prema levo. Poredeći ovaj grčki znak sa hebrejskim znakom alef (א), kojem odgovara po položaju u alfabetu, a i po nekim fonetskim osobenostima, možemo uvideti takođe određene bliskosti. Naime, hebrejski znak je zadržao tzv. "rogove" od glave bika, koji su postojali i u feničkom, a i u protokanaanskom znaku za fonemu alef. Hebrejski znak nema vodoravnu crtu, iako se ova vodoravna crta pojavljuje još u protokanaanskom simbolu za glas alef, koji se datira na trinaesti vek p.n.e.

2. BETA - grafema Bet u grčkom pismu prilagođena je pravcu pisanja s leva na desno, sa takozvanim trbušćićima okrenutim nadesno. Fenički znak za isti glas ima okrenut trbušćić takođe u pravcu pisanja - nalevo, ali donji trbušćić nije potpuno formiran. Donji se trbušćić formirao na ovoj grafemi tek kod Grka. Aramejsko-hebrejski znak: ב (bet), koji odgovara grčkom beta je potpuno prilagođen pravcu pisanja - nalevo, pojednostavljen je i nema tzv. trbušćića. Ćirilični znak: "Б", predstavlja u potpunosti preslikan fenički odgovarajući znak prilagođen pravcu pisanja sa jednim trbušćićem okrenutim nadole kao svojevrsnim oblikom osnove.

3. GAMA - ova grafema u grčkom pismu predstavlja potpuno preslikanu feničku grafemu za konsonant "gimel" (vidi tabelu). Naravno da je u grčkom slučaju prilagođena pravcu pisanja,

te je gornja vodoravna crta okrenuta nadesno, dakle suprotno od pravca pisanja, dok je u feničkom slučaju okrenuta nalevo, takođe suprotno od pravca pisanja. Aramejsko-hebrejska grafema za ovaj konsonant - ג (gimel), je nešto stilizovanija, u smislu da je za osnovu korišćen fenički znak, kojem je pridodata kraća crta nalevo u osnovi znaka. Ovakva stilizacija ove grafeme kod aramejsko-hebrejskog pisma primećena je još u drugom veku p.n.e. Pre toga, znak je bio veoma nalik feničkom. Latinska grafema CE (C) vodi grafički poreklo od feničkog gimel, pri čemu je ovaj znak naravno u nešto izmenjenom obliku i podseća na samarićansko "G", prilagođeno pravcu pisanja - nadesno.

4. DELTA - ova grčka grafema je predstavljena u potpunosti feničkim znakom za konsonant "dalet". Latinski znak za isti glas je nešto zaobljeniji na desnoj strani. Aramejsko-hebrejski znak dalet (ד) je vremenom izgubio svoj trouglasti oblik produžavanjem desne stranice toga jednakostraničnog trougla. Ovo se produžavanje javlja već u sedmom veku p.n.e. u starom pismu Jevreja. Tokom razvoja ove grafeme kod Jevreja, postojali su periodi kada je ista podsećala na latinično slovo P, sa trbuščićem na levoj strani, dakle sa drastičnim produžetkom desne stranice tog jednakostraničnog trougla feničkog znaka. Iako su pronađeni neki stari jevrejski natpisi iz devetog veka p.n.e. u kojima je glas "dalet" zapisivan u potpunosti isto kao i grčko "delta", konačni oblik aramejsko-hebrejskog znaka za ovu fonemu sačinjen je od jedne kraće vodoravne linije, postavljene na levoj strani u odnosu na tzv. postolje znaka, uspravne i duže crte. Gornja crta izlazi malo iz linije postolja na desnoj njegovoj strani, kao što se vidi i na gore navedenom prikazu znaka za konsonant dalet u hebrejskom jeziku.

5. EPSILON. Ovaj grčki i latinski znak za glas (vokal) E, predstavljen je nešto modernizovanim feničkim znakom za glas "he" (vidi "Hebrejski izgovor"). Naime, fenički znak je us-

pravnu liniju imao postavljenu na desnoj strani, što je odgovaralo i pravcu pisanja. U grčkoj i latinskoj varijanti, uspravna linija u znaku, koja na neki način predstavlja i osnovu znaka, postavljena je sa leve strane, čime je i ovaj znak u grčko-latinskom slučaju prilagođen pravcu pisanja. U indoevropskim jezicima, ovim se znakom predstavlja vokal, dok se u semitskim predstavlja konsonant "he". U aramejsko-hebrejskoj varijanti ovoga znaka (𐤅), osnovna uspravna linija postavljena u feničkom znaku na desnoj strani se zadržava, kao i jedna gornja vodoravna crta. Srednja linija postaje uspravna i odvojena od vodoravne gornje, dok se donja vodoravna gubi. Odvajanje donje vodoravne linije iz znaka primećuje se još u natpisima u starojevrejskom pismu iz šestog veka p.n.e., dok do njenog potpunog ispadanja dolazi tek u II veku p.n.e.

6. Zapadnosemitski znak VAV (𐤅). Grčko pismo nema odgovarajućeg znaka za ovaj fenički i aramejsko-hebrejski znak. U latinskom pismu ovaj simbol postoji. Polukrug, koji je na osnovu znaka bio postavljen naviše, negde u devetom veku p.n.e. počinje da se okreće nadesno, i sve se više približava današnjem latinskom znaku F, samo okrenutim nadesno, prilagođeno pravcu pisanja. Već u sedmom veku p.n.e. znak je gotovo identičan latinskom znaku F, samo je okrenut nadesno. U aramejsko-hebrejskom pismu, gube se dve vodoravne crte, postavljene na osnovu, a zadržava se samo deo prve, i to okrenute nalevo, dakle suprotno pravcu pisanja. U petom veku p.n.e. potpuno su se pomenute dve vodoravne crte izgubile iz znaka, u aramejskom pismu, što se dakle preslikava kasnije, i na jevrejsko.

7. Grčki znak ZETA predstavljen je modifikovanim feničkim znakom. Fenički znak se sastojao od dve duže vodoravne linije sa među njima postavljenom jednom dužom uspravnom linijom. U desetom veku p.n.e. u starojevrejskom pismu skraćuje se središnja uspravna crta i polako se počinje zapisivati

dijagonalno u odnosu na dve vodoravne, koje se gotovo i ne menjaju. U grčkom i latinskom pismu, središnja je linija postavljena potpuno dijagonalno kod znaka za glas Z. Aramejsko-hebrejsko pismo, za ovaj glas ima zadržanu samo središnju liniju koja je postavljena uspravno, sa manjom kvržicom na svom gornjem delu okrenutom nalevo, dakle u pravcu pisanja: ז

8. ETA - ovaj grčki znak je predstavljen modifikovanim feničkim znakom HET. Naime, kako se i u tabeli vidi, fenički znak je bio predstavljen dvema uspravnim linijama, između kojih su postavljene tri kraće vodoravne crte međusobno razdvojene. U devetom veku p.n.e. u starojevrejskom pismu gubi se treća vodoravna linija, te ostaju samo dve. Nešto kasnije se dve stapaju u jednu, i tako nastaje znak za glas "eta" u grčkom jeziku, i za glas H u latinskom jeziku. Aramejsko-hebrejski znak za glas "het" (ח) zadržava dve uspravne linije i prvu vodoravnu iz feničkog znaka, koja je postavljena na vrhu dve uspravne, tako da znak podseća na ćirilično slovo: П. Potpuna modifikacija ovog aramejsko-hebrejskog znaka, javlja se tek u drugom veku p.n.e.

9. THETA - ovaj grčki znak predstavlja preslikani fenički znak, veoma malo modifikovan. Fenički znak "tet", bio je predstavljen krugom u kojem je postojao krstić. Grčki znak je takođe predstavljen krugom, s tim da je krstić modifikovan u jednu kratku vodoravnu liniju unutar kruga. U starojevrejskom pismu, ovaj se krug malo otvara, da bi se lakše i brže pisalo, a na mestu gde se manji otvor završava, stavlja se potez na unutra, da se označi i postojanje znaka unutar kruga. Ovakvo zapisivanje se javlja u zapisima na starojevrejskom jeziku iz petog veka p.n.e. U aramejsko-hebrejskoj varijanti istog znaka, zadržava se sličan način pisanja ovog znaka iz starojevrejskog pisma: ט

10. IOTA - postoje manje ili više osnovane sumnje da se ovaj grčki, pa i latinski simbol za označavanje glasova: I, J može dovesti u vezu feničkim ili starojevrejskim znakom za glas "jod". Ovakvo mišljenje pre svega vlada iz razloga što fenički i starojevrejski znakovi za pomenute glasove, kako se i u tabeli vidi, poseduju jednu uspravnu i dve ili tri vodoravne linije, koje prekrizavaju uspravnu. Ovakav razvoj grčke i latinske grafeme vezuje se za pojednostavljenje zapisivanja samo baze znaka-uspravne crte. U aramejsko-hebrejskoj varijanti, pojavljuje se znak koji je nešto kraći u odnosu na druge, i koji se najčešće predstavlja kao jedna kraća crtica, koja mnogo kasnije dobija izgled zareza ili kvačice: ' - ovim se znakom u aramejskom i hebrejskom jeziku označavaju glasovi J, i dok se sam znak naziva "jod".

11. KAPA - ovaj grčki i latinski znak je zapravo nešto modifikovan fenički i starojevrejski. Naime fenički je znak imao pre svega oblik male grabulje postavljene naviše sa tri kraka. Vremenom je (u devetom veku p.n.e.), desni krak grabuljice produžen nadole, tako da se dobije znak nalik na grčko i latinsko K, s tim da je postavljen kracima nagore. U grčkom i latinskom pismu znak je prilagođen pravcu pisanja. U aramejsko-hebrejskom pismu, koje se i danas koristi u hebrejskom jeziku, kraci su prešli u jednu deblju i kratku vodoravnu liniju koja na svojoj krajnjoj desnoj tački ima liniju nadole, dakle uspravnu crtu, koja se savija nalevo, dakle u pravcu pisanja, a paralelno sa gornjom linijom: 𐤀. Koristi se za označavanje glasova: kaf (K) i haf (H).

12. LAMBDA - grčki znak kojim se označava glas L, predstavlja gotovo preslikan fenički znak za isti glas. Naime, fenički znak je imao isti izgled kao grčko lambda (kao ćirilično L), ali je bio okrenut otvorom prema desno, dakle prema strani od koje pisanje počinje u feničkom jeziku. Jedan krak u feničkom

znaku je bio obično nešto duži u odnosu na drugi. Latinski znak, kao da nastaje od starojevrejskog znaka za glas L. U devetom veku p.n.e. starojevrejski znak je podsećao na latinski, s tim da je donja kraća crta bila okrenuta nadesno i nije gradila prav ugao sa uspravnom crtom. Može se reći da je podsećao na latinsko J, okrenuto nadesno. Aramejsko-hebrejski znak "lamed", u drugom veku p.n.e. dobija svoj konačni oblik. Naime, duža crta iz feničkog znaka se još više izdužuje i postavlja uspravno, kraća crta se nastavlja nadole, u obliku jednog cik-cak poteza. Tek kasnije u modernom pismu znak je predstavljen zapravo ovim potezom, a duga uspravna linija, koja predstavlja i osnovu znaka, biva skraćena: 𐤋

13. MI - grčki znak, koji se potpuno zadržao iz doba feničkog pisanja, nešto modifikovan i prilagođen pravcu pisanja. Fenički znak za glas M, je predstavljao talase vode, dva do tri talasa postavljena uspravno u obliku vodopada (vidi tabelu). Grčki i latinski znak je predstavljen sa dva talasa u dva poteza, pomoću četiri linije. Aramejsko-hebrejski znak se razvijao nešto drugačije, tako da se negde u 9 veku p.n.e. u starojevrejskom pismu talasi, kojima je znak predstavljen, postavljaju vodoravno, a jedan desni krak se produžava. U petom veku p.n.e. talasi dobijaju oblik deblje polukružne linije, postavljene vodoravno u odnosu na uspravnu, ranije nastalu liniju, koja predstavlja dakle produžetak krajnje desnog talasa iz feničkog znaka. Osim toga, pomenutoj uspravnoj liniji dodaje se postolje paralelno debljoj polukružnoj liniji. Iz deblje vodoravne polukružne linije izlazi, pridodata kasnije, uspravna linija čime se dobija nepravilni kvadrat. Na kraju, aramejsko-hebrejski znak dobija ovakav oblik: 𐤍

14. NI - simbol kojim se u grčkom i latinskom jeziku predstavlja glas N, odgovara verno feničkom znaku za isti glas, nešto prilagođen za potrebe ovih jezika, odnosno pravcu pisa-

nja. Naime, fenički znak je bio sastavljen od jednopotezne linije, zapravo krive, u obliku obrnuto napisanog latiničnog slova Z (vidi tabelu). Grčki i latinski znak je prilagođen pravcu pisanja, te okrenut tako da mu bazu čine gornja i donja linija feničkog znaka, a da je među njima ostala dijagonalna crta, i to s leva nadesno. Aramejsko-hebrejski znak za isti glas dobija u devetom veku p.n.e. produženu donju crtu u odnosu na fenički znak, koja kasnije postaje osnova znaka. Tek u sedmom veku p.n.e. ona se u svom donjem delu povija nešto nalevo, dakle u pravcu pisanja. Gornja linija se smanjuje, ili u pojedinim oblicima starojevrejskih pisama potpuno iščezava. Danas u hebrejskom pismu izgleda upravo tako: ז

15. KSI - grčki znak nastao od feničkog znaka, kojim se označavao glas S u feničkom jeziku. Od ovog feničkog znaka nastao je i znak X u latinskom jeziku, kao i znak za konsonant "sameh" (ס) u hebrejskom jeziku. Fenički znak je imao tri vodoravne kraće crte, kroz koje je prolazila jedna uspravna i duža, tako da je podsećao na antenu (vidi tabelu na str. 19-20). Grčki znak je samo izgubio uspravnu crtu. Latinski znak ima nešto drugačiju strukturu - dve ukrštene linije, pa dobijamo znak X, dok je slučaj sa aramejskim i hebrejskim znakom "sameh" nešto drugačiji. Tri vodoravne linije počinju vremenom da se ispisuju sa manje pažnje. Prednost se daje upravo središnjoj uspravnoj liniji, a zapisivanje znaka započinje tom istom uspravnom linijom nalevo, koja se nešto zaobljava, pa se tri vodoravne linije zapisuju u jednom potezu bez mnogo obraćanja pažnje na njih same. Kasnije, u drugom veku p.n.e., tri vodoravne crte se pretvaraju u jednu deblju, nešto kitnjastu, koja sa osnovom, ili pomenutom uspravnom linijom opisuje krug. Danas znak za glas sameh izgleda ovako: ס.

16. OMIKRON - ovaj grčki, a kasnije i latinski znak za vokal O, predstavljaju u potpunosti imitiran fenički znak za

sličan glas. Naime u zapadnosemitskim jezicima u pitanju je guturalni glas "ajin" (vidi o glasu ajin). Aramejsko-hebrejski znak ovde dobija jedan oblik trougla, kojem se kasnije, u šestom veku p.n.e. jedna, i to desna stranica produžava, dok on sam gubi oblik trougla i otvara se. Danas ovaj znak u hebrejskom jeziku izgleda ovako: ׀

17. PI - ovaj grčki znak je zapravo razvijeniji fenički, kojim se označavao takođe glas P. Kod feničana je ovaj znak bio predstavljen kraćom kosom crtom, od koje se nadole spuštala jedna duža u obliku postolja. Kasnije je grčki znak dobio današnji oblik (ćirilično P). Latinski jezik ovde koristi oznaku za grčko "ro". Aramejski i hebrejski koriste nešto razvijeniji znak: פ

18. KU - ovaj znak i glas ne postoje u grčkom, ali se zato javljaju u latinskom pismu, koje je potpuno preslikalo fenički znak za emfatični glas KOF. Jedina modifikacija je da se skraćuje bazna uspravna linija iz feničkog znaka, dok bazu predstavlja upravo krug. Aramejsko i hebrejsko pismo zadržavaju kod ovog znaka za osnovu uspravnu liniju od feničkog znaka, dok je krug smanjen, čak i otvoren. Konačno, hebrejski znak dobija ovakav oblik: ק

19. RO - grčki znak za glas R, je u stvari prepisani fenički znak za isti glas. Naime, fenički je znak samo bio okrenut u pravcu pisanja nalevo, dok je grčki prilagođen pravcu pisanja nadesno. Aramejski i hebrejski znak umesto zatvorenog jajolikog kruga postavljenog na uspravnoj liniji kao bazi, dobija samo jednu zaobljenu uspravnu liniju. Tako i danas izgleda hebrejski znak za glas R - ר

20. SIGMA - predstavlja znak koji je preslikan iz feničkog pisma, postavljen da odgovara pravcu pisanja s leva nadesno. Fenički znak kojim se označavaju glasovi: S, Š - imao je oblik

današnjeg znaka sigme u grčkom jeziku, postavljenim kracima nagore. U latinskom se kraci zaobljavaju, te se dobija latinsko S. U ćirilici ostaje feničko i starojevrejsko "šin", sa ravnom bazom. Danas hebrejsko "šin", odnosno "sin" izgledaju ovako: ש ש

21. TAU - ovaj grčki znak za glas T je modifikovan fenički znak za isti glas. Fenički znak prestaje da se koristi kao krstić u grčkom slučaju, već uspravna crta krstića postaje postolje, pri čemu se izdužava. U latinskom je isto tako. Aramejski i hebrejski znak za isti glas dobijaju ovakav oblik: ט. Dakle, krstić se razdvaja na dve uspravne crte, koje su međusobno povezane novom.

Iz navedenih uporednih grafičkih analiza više pisama može se zaključiti da su iz feničkog, možda i iz aramejskog i jevrejskog pisma, grčko i latinsko pismo nasledili, odnosno preuzeli, 21 grafemu, od postojećih 22. Ostale grafeme su u grčkom i latinskom pismu nastale kasnije, verovatno kao tvorevine kombinovanja postojećih zapadnosemitskih grafema ili neposrednim ličnim idejnim grafičkim rešenjima pojedinih drevnih pisaca.

Kako je pismo kod Slovena u početku predstavljala glagoljica, može se čisto grafički porediti ovo pismo sa feničanskim i starogrčkim. Međutim, malo je naučnika koji tu nalaze zajedničke elemente. O tome je ipak potrebno uraditi jednu posebnu analizu. Danas, u nauci preovladava mišljenje da je glagoljicu sastavio Ćiril, koji je 863. godine došao među Moravce da im propoveda hrišćanstvo. Treba razmišljati i o tome da mnogi znakovi iz glagoljice imaju istu formu i oblik kao i pojedini znaci feničkog pisma, a koji služe za označavanje istih glasova. Može se reći da te osnovne konture imaju i grčki znakovi, koji su kako je već predloženo, direktno nastali iz feničkog pisma. Pojedini znakovi glagoljice, predstavljaju i kombinaciju dva jednostavnija znaka iz glagoljice. (To su

znakovi kao: šta, jeri...) Znak AZ u glagoljici, ima konture znaka "alef" iz feničanskog i "alfa" iz grčkog pisma. Vide se katete zamišljenog trougla, koje su u ovom slučaju ukrštene u obliku krstića, s tim da nema te osnovice trougla koja u grčkom i u feničkom znaku preseca katete trouglića. Znak "buki" u glagoljici okrenut je kao i fenički znak, trbuščić je okrenut dakle nagore, umesto ćirilicnog - nadole. Kao baza, osnovica kod glasa "buki" je vodoravna linija, a trbuščić je rešetkast, dakle samo stilizovan u odnosu na fenički znak. Znak "vedi", je mogao biti naknadno izmišljen, ali "glagolj" ima osnovnu dijagonalnu linijicu, koja mu je baza, dakle kao i fenički znak, gornja kraća crta iz feničkog znaka je prerasla u zatvoreni kružić, te je analogno tome radi simetrije mogao nastati u znacima "glagolj" i "donj" desni kružić. Išlo se dakle ka jednom zaokruživanju ili zaobljavanju znakova. Znak "dobro" ima konturu feničkog "dalet", sa opet zaobljenim donjim uglovima trougla, ali je i vrh trougla takođe neznatno zaobljen. Takođe i znak u glagoljici "esti" ima oblik feničkog "he" od kojeg je nastalo i grčko "eta", s tim da je u grčkom pismu znak promenio smer, prateći pravac pisanja, dok je u glagoljici smer zadržan, dakle suprotno pravcu pisanja.

Uopšte gledano, dakle ne analizirajući svaki znak glagoljice, vide se uticaji feničkog pisma, možda i pre grčkog direktno, ali i feničkog indirektno. Znak "ša" ili "šta" jesu direktan prepis feničkog znaka za glas Š, koji se kao takav kasnije preneo i u ćirlicu. Znakovi: "mislite", "pokoj", "rici", "slovo", "tvrdo"... imaju takođe osnovne konture grčkih, pa indirektno i feničkih znakova.

Ovo su činjenice. Dakle, zaključak koji se može izvesti jeste da su Sloveni, ako ne sve, onda mnoge znakove u svom pismu primili od Grka tj. indirektno, mada je diskutabilno da li i zaista indirektno, od Feničana. Redosled slova u glagoljici je takođe fenički, tj zapadnosemitski. Kasnije Sloveni, već od desetog veka počinju upotrebljavati i ćirlicu kao produkt feničkog

pisma koje je do njih došlo preko Grka. Romanski narodi donose Slovenima i latinicu, nasleđenu od Latina. Osnovni potezi gotovo svakog znaka ćirilice i latinice jesu direktan prepis ideje zapadnosemitskih starih pisama - feničkog i starojevrejskog.

JEVREJSKO PISMO U PERIODU NASTAJANJA KUMRANSKIH RUKOPISA

Kumranski rukopisi su pisani takođe hebrejskim jezikom, ali pismom karakterističnim za doba kada su pisani. Svaki period je imao karakteristično pismo, a videli smo u prethodnom periodu da se svako pismo tokom vremena razvijalo. U periodu pisanja kumranskih rukopisa jevrejsko pismo je bilo blisko današnjem savremenom kvadratnom pismu. Uzrok za to je snažan aramejski uticaj na jevrejsko pismo toga doba. Danas se ovo jevrejsko pismo naziva još i aramejsko pismo. U tabeli ispod, može se videti izgled slova kojim su pisani kumranski spisi, a možemo ih lako i naučiti.

) a = alef	m m = mem
b b = bet	{ m = mem na kraju reči
g g = gimel	n n = nun
d d = dalet	} nun na kraju reči
h h = he	s s = samek
w w = vav	(ajin
z z = zajin	p p = pe
x h = het	v f = fe na kraju reči
+ t = tet	c c = cadi
y y = jod	q q = kof
k k = kaf	r r = reš
\ h = haf na kraju reči	\$ š = šin
l l = lamed	t t = tav

Primer teksta iz Isaije 1:1 na „kumranskom“ pismu.

y m y k { l \$ w r y w h d w h l (h z x r \$) c w m) } b
w h y (\$ y } w z x
h d w h y y k l m w h y q z x y z x) { t w y w h y z)

SAVREMENO HEBREJSKO PISMO

I u starom i u novom hebrejskom pismu ne postoji razlika između tzv. *malih* i *velikih* slova, već samo nekoliko slova ima drugačiji oblik kada se piše na kraju reči, slično arapskom pismu, ali mnogo jednostavnije. U pisanju se samoglasnici uglavnom ne pišu. Hebrejsko pismo se piše sa desna na levo.

U donjoj tabeli, mogu se videti savremena hebrejska slova i takođe se lako mogu naučiti:

Kaf	Yod	Tet	Het	Zajin	Vav	He	Dalet	Gimel	Bet	Alef
כ	י	ט	ה	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
ך										
Tav	Šin	Reš	Kof	Cadi	Pe	Ajin	Sameh	Nun	Mem	Lamed
ת	ש	ר	ק	צ	פ			נ	מ	ל
				ץ	ף	ע	ס	ן	ם	

Da bismo bolje razumeli razvoj savremenog hebrejskog pisma, možemo pogledati i sledeću tabelu:

Oblici

Naziv slova	Savremeni hebrejski				Drevni hebrejski			
	Štampana I tip	Štampana II tip	Štampana III tip	Pisana slova	Raši tip	Feničko pismo	Paleo-hebrejsko pismo	Aramejsko pismo
Alef	א	א	א	א	א	א	א	א
Bet	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב	ב
Gimel	ג	ג	ג	ג	ג	ג	ג	ג
Dalet	ד	ד	ד	ד	ד	ד	ד	ד
He	ה	ה	ה	ה	ה	ה	ה	ה
Vav	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו	ו
Zajin	ז	ז	ז	ז	ז	ז	ז	ז
Het	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח	ח
Tet	ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט	ט
Jod	י	י	י	י	י	י	י	י
Kaf	כ	כ	כ	כ	כ	כ	כ	כ

Završno Kaf	ך	ך	ך	ך	ך			
Lamed	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל	ל
Mem	מ	מ	מ	מ	מ	מ	מ	מ
Završno Mem	ם	ם	ם	ם	ם			
Nun	נ	נ	נ	נ	נ	נ	נ	נ
Završno Nun	ן	ן	ן	ן	ן			
Sameh	ס	ס	ס	ס	ס	ס	ס	ס
Ajin	ע	ע	ע	ע	ע	ע	ע	ע
Pe	פ	פ	פ	פ	פ	פ	פ	פ
Završno Pe	ף	ף	ף	ף	ף			
Cadi	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ	צ
Završno Cadi	ץ	ץ	ץ	ץ	ץ			
Kof	ק	ק	ק	ק	ק	ק	ק	ק

Reš	ר	ר	ר	ר	ר	ר	ר	ר
Šin	ש	ש	ש	ש	ש	ש	ש	ש
Tav	ת	ת	ת	ת	ת	ת	ת	ת

Da bi se pravilno označavali samoglasnici, nastao je veći broj sistema dijakritičkih znakova tj. tačkica i crtica kojima se označavaju samoglasnici (nikud). Jedan od ovih, zvani *Tiberijanski sistem* je vremenom postao dominantan. Aaron ben Mozes ben Ašer, i njegova porodica kroz više generacija, se smatraju zaslužnim za nastanak i usavršavanje ovog sistema. Ove oznake se koriste za posebne namene, kao što su biblijski tekstovi, poezija ili za učenje hebrejskog jezika. U *Tiberijanskom sistemu* postoji i određeni broj znakova za pojanje, koji označavaju kako treba pojata određene citate (slično evropskim neumama), kao i određeni broj ukrasa, koji se koriste samo u svicima Tore.

Hebrejska slova se mogu koristiti i kao brojevi (najčešće u Bibliji), ali su danas u svakodnevnoj upotrebi tzv. *arapski*, odnosno zapadni brojevi.

ZANIMLJIVOSTI BIBLIJSKOG TEKSTA

Nijedna knjiga Starog zaveta se nije sačuvana u autografu (autograf je originalni tekst pisan rukom pisca). Sve što imamo su zapravo prepisi. Pošto nekada štamparije nisu postojale, knjige su se prepisivale i to na papirusu ili na pergamentu (koža). Pošto su starozavetne knjige obimne i pošto su prepisivači bili ljudi od krvi i mesa koji su mogli i pogrešiti, tokom prepisivanja su se u prvobitni tekst uvukle neke veoma sitne greške. Najviše takvih grešaka su bile zapravo nenamerne. Navedimo nekoliko primera da bismo razumeli koliko su ovakve greške uticale na današnje Sveto pismo koje je nama dostupno.

Pre svega, čest slučaj je zamena međusobno sličnih konsonanata (vidi donju tabelu).

Bet i reš	Reš i dalet	Tet i ajin	Kaf i nun	He i het
b	r			
r	d			

Kao što se u tabeli vidi, u starom hebrejskom pismu međusobno su slični konsonanti bet i reš, reš i dalet, tet i ajin, kaf i nun, he i het, mem i nun, kaf i nun...

U hebrejskom kvadratnom pismu, koje je, kako smo rekli, novijeg datuma, slični su dalet i reš, he i het, bet i kaf, jod i vav itd (vidi tabelu na sledećoj strani).

Bet i reš	Reš i dalet	Tet i ajin	Kaf i nun	He i het	Ajin i cadi	Kaf i nun završno
ב	ר	ט	כ	ה	ע	ך
ר	ד	ע	נ	ח	צ	ן

Kada se tako pogreši može se dogoditi da neka hebrejska reč dobije drugo značenje. Tako recimo možemo imati slučaj da umesto reči היה *haja* što znači "on je bio" prepisivač teksta napiše *haja* היה (sa het umesto he) što znači "životinja". Međutim, ovakve i slične greške lako se mogu otkriti u hebrejskom tekstu, pre svega po smislu. Jer, ako u hebrejskom tekstu stoji na primer "čovjek je **bio** na planini" ili stoji "čovjek je **životinja** planina" jasno će biti da je došlo do slučajne greške u prepisivanju i po smislu ćemo razumeti da je reč o prošlom vremenu glagola "biti", a ne o nekakvoj životinji. Iako su ovakve greške zaista retke, postoje brojni kritičari verodostojnosti biblijskog teksta, pa je bilo važno da na ovom mestu objasnimo šta to u stvari izazivaju ove slučajne greške u prepisivanju. Kao što se može videti, ne izazivaju ništa posebno.

Pri mehaničkom prepisivanju ponekad se događalo da dođe do metateze konsonanata (metateza je zamena mesta). Tako recimo, umesto "abv" imamo "avb", ili umesto "bhr" imamo "brh". Ovakva situacija, a naročito zbog toga što se hebrejski jezik piše gotovo samo pomoću konsonanata, ponekad je dovela do toga da prepisivač umesto בחר (bahar) što znači "birati" napiše ברח (barah) što znači "pobeći". I ovakve greške nisu mogle uticati na razumevanje i verodostojnost teksta jer svaki tekst, pa i svaka rečenica, ima svoj smisao pa se ne može dogoditi da neko bira u celom tekstu šta će da jede i da pije, pa onda odjednom kada treba da "**izabere** pšenicu" on ne izabere pšenicu nego "**pobegne** pšenicu".

Ponekad se dešavalo da prepisivač umesto dva identična ili slična slova, a koja se nalaze jedno pored drugog, napiše samo jedno. To je kao kada bi u našem jeziku neko umesto „najjuž-

nije“ napisao nepravilno „najužnije“. Ova greška se naziva ”haplografija”. Tako recimo u 2. Samuilovoj 7,23 napisano je ispravno ”lifdot lo leam”, dok za istu stvar u 1. Dnevnika 17, 21 imamo napisano pogrešno ”lifdot lo am”. Ponekad se pojavljuje i ditografija, što je u stvari dvostruko pisanje jednog ili više slova. Tako recimo u Jeremiji 29,19 imamo napisano pravilno הַנְּבִיאִים (haneviim) dok u Jeremiji 7,25 imamo pogrešno napisano הַנְּבִיאִים (hanevijim), što je više pravopisna greška prepisivača i može poslužiti kao dokaz da prepisivač nije sve vreme gledao u tekst koji prepisuje već je čitao nekoliko reči teksta pa ih iz glave zapisivao na materijal na kojem je pisao.

Zbog nepažnje prepisivača ponekad se dešavalo da dođe do ispuštanja celog reda ili pasusa. Ovo se najčešće dešavalo između dve iste reči. Nekada se događalo da je prepisivač pogrešno dešifrovao skraćenice. Tako recimo u Isaiji 7,10 nekada je postojala skraćenica י (J) što je bila skraćenica od ישַׁעְיָהוּ (Ješaajahu). Kasnije se ova skraćenica ispisala pogrešno i pretvorena je u יְהוָה (Jahve).

Neke tekstove su pisari zapisivali slušanjem. Osoba koja je tekst znala napamet diktirala je pisaru koji je zapisivao i koji je mogao napraviti grešku. Ukoliko dobro razmislimo, u ovakvim situacijama zapravo imamo dvojicu odgovornih ljudi. Za grešku može biti odgovoran i onaj koji diktira i onaj koji zapisuje. Osoba koja diktira mogla je zaboraviti neku reč ili čak rečenicu, dok je osoba koja je zapisivala mogla pogrešno čuti reč pa je tako i mogla pogrešno zapisati. Tako na primer u Isaijinoj knjizi, koja je inače cela pronađena u Kumranu, u prvom stupcu u 26. redu (što se može videti i na fotografijama, kao i u analizi dela Isaijinog svitka u nastavku ove knjige) neke reči su date u množini dok su u masoretskom tekstu Isaije na tom istom mestu te reči date u jednini.

Pored grešaka u slušanju, javljaju se i greške usled neznanja ili nepažnje. Pre svega događalo se da prepisivač ne zna kako se tačno piše određena reč. Ukoliko prepisivač sluša osobu koja

diktira, ovakve greške su bile česte, jer je lakše tekst prepisati nego ga zapisivati po diktatu. U Kumranskim rukopisima ima ovakvih slučajeva, a primer za to je prvi stubac Isaije u 9. redu, pretposlednja reč, gde se reč "מהפכת ke-mahpekat" nalazi zapisana kao "מפכת ke-mapekat". Najveća otežavajuća okolnost prepisivačima Biblije bio je sam način zapisivanja reči u tekstu. Važna karakteristika hebrejskog teksta u to vreme je bila zapisivanje reči bez znakova interpunkcije (kao tačka, zarez...) i bez razdvajanja reči od reči, pa su se zbog ove karakteristike zapisivanja jezika takođe potkradale sitne nenamerne greške.

Do namerne izmene teksta dolazilo je usled toga što se nekada teško razumljiv izraz hteo zameniti lakše razumljivim. Dešavalo se da su reči, kojim se tekst objašnjavao, ispisivane između redova ili na rubu, pa su kasnije bile unesene u sam tekst. To su glose. Tako u Isaiji 4,18, koji počinje sa rečima hi' beth, a završava se rečju el, iza reči lez je napisana glosa. U 2. Carevima 9,4 neko je u vezi sa rečju הנער (ha – na'ar) u tekstu, ispisao istu reč i na rubu dodao objašnjenje הנער הנבי (hn'r hnbj'). Kasnije, prepisivač je primedbu sa ruba uneo u tekst i danas čitamo הנער הנבי (ha-na'ar ha-navi).

Jedan veliki autoritet na području biblijskih rukopisa, Fenton Hort, rekao je veoma važnu stvar kada su u pitanju prepisivači Biblije: "Uprkos realnim mogućnostima kvarenja teksta tokom prepisivanja i postojanja razlika među raznim rukopisima, rad prepisivača, gledano u celini, bio je obavljen s velikom brižljivošću i verodostojnošću. U stvari, procenjeno je da varijacija ima u svega hiljaditom delu celokupnog teksta."

Ukoliko uzmemo u obzir ovu Hortovu izjavu, slobodno možemo biti oduševljeni radom prepisivača Biblije. Pošto znamo da su od tehnike za pisanje imali samo kožu i pero, ne možemo, a da ne pomislimo da je sam Bog čuvao tačnost biblijskog teksta.

Pogledajmo bilo koju knjigu štampanu u vreme kompjuterske ere. Svaka ima greške. Nađe se tu pravopisnih grešaka,

štamparskih grešaka, materijalnih grešaka autora itd. Ne zaboravimo da svaki program za pisanje na računaru dozvoljava pisanje i brisanje, čak na mnogim jezicima sam ispravlja gramatičke i pravopisne greške. Nakon ovoga, autor obično još nekoliko puta pročita tekst, i ispravi greške, lektor pročita pa i on ispravi, onda se još jednom uradi korektura, pa se knjiga štampa. A greške su, i pored svega toga, i dalje tu.

Prepisivači Biblije sa svojim perom i kožom nisu smeli ni da pogreše. Zamislite Isaijin svitak, pronađen u Kumranu. Dugačak je preko sedam metara, zapisan u 54 stupca. Ako bi prepisivač napravio samo jednu ozbiljnu grešku, koje bi bio svestan, morao bi da počne posao ispočetka. Nesvesne greške prepisivača su nam ostale, ali su ih tokom vekova za nas, najpre jevrejski, a posle toga i mnogi drugi naučnici, ispravili.

Sve ove greške nisu mogle da ostave trag na kvalitet i razumevanje bilo koje biblijske rečenice. Obzirom da postoji dobar broj prepisa, a kasnije i prevoda, pojedine sitne greške ostajale su do današnjih dana, dok su neke druge greške tokom vremena ispravljane.

Svaki prepis i svaki prevod Biblije ima određeni broj nenamernih grešaka, a ponekad čak i namernih. Na svu sreću svi oblici gore navedenih grešaka mogu se lako otkriti ukoliko poznamo pre svega hebrejski, pa zatim i grčki jezik, a onda eventualno i latinski ili recimo staroslovenski jezik. Mnogi naučnici, prevodioci, ali i izdavačke kuće, uradili su ovaj posao za nas tako da nam poznavanje ovih jezika nije neophodno da bismo znali da je biblijski tekst verodostojan, ako verujemo prevodiocima i naučnicima.

Činjenica je da ne postoji verzija Biblije koja je apsolutno tačna od slova do slova, od crtice do crtice, ali je zato, možemo tvrditi sa apsolutnom sigurnošću, svaka rečenica sačuvana do danas sa svojim jasnim smislom. Ponovimo i to da je poznavanje pre svega hebrejskog jezika, ali i starogrčkog, put u svet u kojem ćemo otkriti da su izjave koje ste do sada pročitali tačne.

Godine 1947. u pećinama pored Mrtvog mora, u malom mestu Kumran, otkriveni su veoma stari zapisi. Njihov pronalazak pokrenuo je lavinu strahova među ateistima, čežnji naučnika i radosti lingvista. Ovi zapisi su uglavnom sadržali razne delove Starog zaveta. Pisani su tokom dugog niza godina. Neki zapisi su nastali pre 2400 godina, dok su neki nastali pre 1950 godina. Ono što je najvažnije, otkriće ovih zapisa dokazalo je da je sve što mi možemo danas da pročitamo u Bibliji i ono što je napisano pre 3000 godina apsolutno identično po značenju.

PREVODI BIBLIJE

Svi prevodioci se slažu da je njihov zadatak da prenesu smisao originala, da prenesu značenje. Ako je jezik prevoda bliži primaočevom jeziku onda je to idiomatski prevod. Drugi osnovni način prevođenja je doslovni - literarni prevod. U ovom prevodu, forma prevoda više odgovara formi originala. Izbor koji će prevodilac da načini između ova dva pristupa određivaće da li će prevod predstavljati klasično delo u literarnom smislu ili će biti idiomatski prevod. Međutim najbolji prevod je prevod takozvanog "dinamičkog ujednačavanja". U ovom prevodu forma (sintaksa, slaganje rečenice i leksika, vrsta reči) izmenjene su koliko je to bilo nužno, ali je značenje sačuvano. Ništa nije parafrazirano dodavanjem, izbacivanjem ili menjanjem poruke i slično. Dobar prevod Biblije je onaj prevod koji na najbolji način izražava značenje jevrejskog i grčkog jezika, odnosno poruku na tom jeziku. Svaki stih Svetog Pisma mora da bude tačno preveden. Prevodilac mora da radi po Svetom Duhu i ne sme da dopusti da njegova teologija određuje prevod, i uvek mora da vodi računa o kontekstu. Namera prevodioca mora biti da tačno prenese ono što je autor rekao.

Ako se odlomak može prevesti na dva načina, moramo ga prevesti tako da je u skladu sa opštom teologijom pisca koji ga je napisao. Moramo težiti doslednosti i skladu s piscem, tako i sa Biblijom u celini.

Postoje nekoliko nužnih uslova kod prevođenja Biblije. To su:

1. Ispravan originalan tekst Svetog Pisma, i povremena revizija u skladu sa eventualnim novim otkrićima.

2. Tačnost teksta prevoda u odnosu na izvorni tekst Svetog Pisma, gde može da postoji nekoliko eventualnih problema:

- a. problem nedostatka filološkog ili teološkog znanja,
- b. nasilna modernizacija biblijskog jezika,
- c. uticaj prevodiočevih teoloških i drugih stavova,

3. Poznavanje jezika na koji se prevodi, gde može da postoji nekoliko eventualnih problema:

- a. problem preterane doslovnosti,
- b. problem prevelike slobode u prevodenju.

Veoma je važno da prevodilac za osnovni tekst koji prevodi ima što ispravniji originalni tekst Svetog Pisma. Mnogo je rukopisa Biblije, i kao što smo već rekli, u tim rukopisima postoje određene sitne razlike. Zato je veoma važno da prevodilac konsultuje novootkrivene rukopise koji su potvrđeni kao autentični od teologa i naučnika.

Vuk Karadžić je 1820. godine preveo Novi zavet koji je nekoliko puta revidiran i objavljen 1847. godine. Od te godine pa do danas imali smo bar tri velika otkrića biblijskih rukopisa. Prvo otkriće dogodilo se 1844. godine u grčkom manastiru Svete Katarine na Sinajskom poluostrvu. Ovi rukopisi nazvani su Sinajski rukopisi – Codex Sinaiticus. Nastali su u VI veku i sadrže skoro čitavu Bibliju. Ovi rukopisi se smatraju za jedan od najautentičnijih izvora Biblije. Godine 2009. objavljeni su i na internetu i prevedeni na engleski, nemački i ruski jezik (www.codexsinaiticus.org)

Posle ovog velikog pronalaska, godine 1895. u Egiptu su otkriveni novozavetni papirusi koji su takođe veoma značajni za razumevanje sadržaja Novog zaveta. Pored ovoga, najvažniji su Kumranski rukopisi koji su otkriveni 1947. godine. Da je Vuk Karadžić imao ove izvore sigurno bi ih konsultovao i imali bismo neznatno drugačiji Novi zavet.

Osim što je važno da bude ispravan tekst koji se prevodi važno je da prevod bude tačan. Jedan prevodilac ne može imati

dovoljno jezičkog, teološkog, književnog i drugog znanja da bi napravio prevod vrhunskog kvaliteta. Zato se danas Biblija prevodi komisijski, jer ukupno znanje svih članova komisije je veće od znanja jedne osobe. Pored stručnjaka za hebrejski i grčki jezik u komisiju se pozivaju i arheolozi, historičari, teolozi, geografi, književnici i pesnici koji pomažu u prevodu i obliku rečenice.

Glavni izvor teksta Starog zaveta je Masoretski tekst. Jevrejski tekst Biblije nije oduvek imao oblik koji ima danas. U današnjem tekstu, recimo, postoje znakovi za samoglasnike i akcente kojih nekada uopšte nije bilo. Današnji starozavetni tekst potiče iz IX veka. On je u stvari rezultat hiljadugodišnjeg proučavanja teksta od strane naučnika. Rad na čuvanju i redigovanju teksta se na hebrejskom jeziku naziva "masoret", što znači "prenos, tradicija". Naučnici koji su se bavili ovim poslom se nazivaju "masoreti". Tekst koji su oni obrađivali se naziva "masoretski tekst".

Masoreti su svoj posao započeli još 600. godine p.n.e., dakle pre 2600 godina. Tada su se zvali "soferimi" ili "književnici". U Bibliji često nailazimo na književnike i sada je, nadamo se, jasno ko su oni bili i čime su se bavili. U X veku masoreti završavaju svoj posao i konačno osmišljaju sistem vokalizacije, odnosno pisanje samoglasnika. Poznato je da je starohbrejsko pismo imalo znakove samo za suglasnike. U nedostatku znakova za samoglasnike, tokom vremena su pojedini suglasnici upotrebljavani kao znaci za samoglasnike. To su alef, he, vav i jod - slova koja se zovu još i "mater lectiones" (majka čitanja).

Hebrejski tekst je pisan pre masoreta, kako smo u prethodnom poglavlju mogli videti, bez razdvajanja reči, bez znakova interpunkcije, bez odvajanja rečenica, bez odvajanja na stihove ili poglavlja. Podela na stihove bila je poznata još u talmudsko vreme. Označavanje stihova brojevima prvi put se javilo u latinskoj Vulgati. Podela na poglavlja je takođe prvi put urađena u Vulgati.

Pokušajmo sada da razumemo kada je počela da se javlja prva potreba za prevodima Biblije i iz kojih razloga. U V veku p.n.e. zvanični jezik Persijskog carstva postao je aramejski jezik. Hebrejski jezik počinje da izumire kao govorni jezik čak i kod samih Jevreja. Međutim, na molitvama u sinagogama ostaje u upotrebi zbog čitanja Biblije. Iako su Jevreji čitali Bibliju na hebrejskom jeziku, u to vreme su je tokom same molitve prevodili na njima razumljiv aramejski jezik. Zbog toga se pojavila potreba da se Biblija prevede na aramejski jezik.

Prvi prevod Starog zaveta Biblije bio je prevod na aramejski jezik, za potrebe Jevreja. Prvi zapisani prevod na aramejski bio je 138. godine. Ovaj prevod se još zove i Targum. Targum je postojao i u prvom veku, ali nije bio zapisan već se prenosio usmeno.

Usled raznih istorijskih okolnosti, mnogi Jevreji su bili prinuđeni da napuste svoju matičnu zemlju (deportovani), ili su smatrali neophodnim da se iz svoje zemlje sele u druge krajeve, gde su stvarali svoje naseobine – dijaspore. Tako se stvorila i egipatska dijaspora, čiji počeci možda datiraju iz X veka p.n.e. (Sisak – Rovoam). Iz papirusa iz Elefantine vidimo da je pred kraj X veka p.n.e. tamo postojala jevrejska vojnička kolonija.

Počev od Aleksandra Velikog (IV vek), judaizam dolazi u vezu sa grčkim jezikom i kulturom, te s vremenom zaboravlja svoj jezik i, kao i ostali narodi prednjeg Orijenta, usvajaju grčki jezik za svoj govorni (i književni) jezik. Usled toga javlja se potreba za prevodom Starog zaveta na grčki jezik. Prvi prevod na grčki jezik zove se Septuaginta i urađen je u Aleksandriji u vreme Ptolomeja II Filadelfa, 285-247. godine p.n.e.

Postoji legenda kako je Filadelf poželeo da ima prevod jevrejske svete knjige na grčki jezik, te se obratio jerusalimskom jevrejskom prvosvešteniku za pomoć. Ovaj mu je poslao 72 prevodioca koji su posao prevođenja završili za 72 dana. Septuaginta je bio veoma poštovan prevod tokom istorije. Iako ne najbolji, iako namenjen zapravo egipatskim Jevrejima vre-

mena u kojem je nastao, uticao je na to da mnogi narodi kasnije dobiju prevode Starog zaveta Biblije na svoje jezike. Od Septuaginte nastaju prevodi na jezike Jermena, Etiopljana, Kopta, Gota, Gruzijaca, Rimljana i Slovena. Kasnije, se javlja potreba za još savremenijim prevodom, te za Jevreje prevod radi Akila, koji je bio Grk iz Sinope. Njegov prevod predstavlja u stvari bukvalnu mehaničku transpoziciju jevrejskih reči. Na primer, בִּרְאשִׁית (berešit) što znači "u početku", sastoji se od predloga "be" što znači "u, na" i od imenice רִאשִׁית (rešit) koja znači "početak", a koja vodi poreklo od reči רוֹשׁ (roš) koja znači "glava".

Dakle, Akila tu reč "rešit" na grčki jezik prevodi sa rečju koja u grčkom jeziku potiče od reči "glava" samo da bi to bilo kao što je na hebrejskom, iako ta reč na grčkom jeziku ne znači "početak" nego "glavna stvar, suma".

Ovaj Akilin prevod nije doživeo takav uspeh kao Septuaginta jer nije odražavao smisao biblijskog teksta. Mada je kod Jevreja bio cenjen, prvi hrišćani ga nisu uzeli u obzir jer im nije mogao biti od pomoći. Zašto je to tako? Razlog je očigledan. Ako imamo nekog Grka koji je prešao u hrišćanstvo, a koji prvi put u životu, jer je Grk, a ne Jevrejin, čuje za recimo Potop i Nojevu barku, kako će on shvatiti potpuno nerazumljivi tekst Akilinog prevoda? Kako se taj Grk tada osećao, dok je čitao Akilin prevod Biblije na svom maternjem grčkom jeziku, možemo i mi doživeti ako pokušamo da razumemo sledeću rečenicu: *Akila ne prenosi svetlost pisanje iznad srbin jezik, što bi trebalo značiti Akila nije preveo Sveto pismo na srpski jezik.* Jevreji su prihvatili ovaj prevod jer im je bilo potrebno da koliko-toliko razumeju reči, jer su znali samo grčki, a hebrejski nisu znali, dok su svaku situaciju, svako dešavanje, svaku poruku iz Svetog pisma već znali iz kuće, naučili su ih od mame i tate, pa shvataju i Akilino „naglabanje“.

Pedeset godina nakon Akilinog prevoda nastaje Teodotionov prevod, koji je zapravo samo revizija Septuaginte. Teodotionov prevod je bio veoma cenjen kod ranih hrišćana. Još bolji prevod

na grčki uradio je Simah početkom III veka nakon Hrista, koji ipak nije toliko zaživeo među tadašnjim hrišćanima. Rana hrišćanska crkva se zapravo zadovoljila Septuagintom i nije sebi posebno pripremala druge prevode na grčki jezik. Međutim, obzirom da se i Septuaginta prepisivanjem umnožavala, mnogi prepisivači su pravili kopije koje su usled grešaka, približavanja jezika narodnom grčkom jeziku, pojednostavljivanja jezika i slično, postajale previše udaljene od originalnog hebrejskog teksta. Iz tih razloga se osećala potreba da se tekst Septuaginte dovede u red.

Hrišćanski naučnici su 245. godine završili reviziju tadašnje Septuaginte, dok je Origen sačinio Heksaplu koja se sastojala od šest uporednih stubaca teksta celog Starog zaveta. Heksapla je sadržala sledeće stupce: a) jevrejski konsonantski tekst, b) transkripcija jevrejskog teksta grčkim slovima, c) prevod Akile, d) prevod Simaha, e) Septuagintu, f) Teodotionov prevod. Origen je u svojoj Heksapli izvršio i reviziju grčkog teksta, stavljao oznake gde su postojale greške ili gde je iz prevoda neka reč "ispala" ili je dodata kao višak.

Šta se događa sa starim hrišćanima u Rimu, što se prevoda Svetog pisma tiče? U početku se rimski hrišćani služe grčkim jezikom i grčkim prevodima. Međutim, kada se hrišćanstvo proširilo i među običnim narodom koji je razumeo samo latinski jezik, pojavila se potreba za prevodom Svetog pisma na latinski jezik. Prvi prevodi na latinski jezik bili su *Vetus latina* i *Itala*. Oba su prevodi na *lingua rustica* (rustični jezik, prost narodni jezik). *Vetus latina* nastao je u Africi, a *Itala* u Južnoj Galiji. Sve knjige Starog zaveta su prevedene sa Septuaginte, osim knjige proroka Danila, koja je prevedena sa Teodotionovog prevoda. Ovi prevodi na narodni jezik počeli su tokom vremena, usled kopiranja prepisivanjem, da se menjaju, kako Jeronim oko 400. godine nakon Hrista kaže: ubacivao je u tekst i izbacivao iz njega ko je kako hteo i šta je hteo.

Da bi se okončao ovakav odnos prema latinskom tekstu Biblije, papa Damas I je 382. godine zadao Jeronimu zadatak da napravi reviziju latinskog teksta, a da za taj posao kao izvor koristi grčki tekst. On je prvo revidirao Novi zavet, koji je tada postojao preko 300 godina. Godine 387. Jeronim ponovo revidira latinski tekst psalama, ali sada na osnovu Origenove Heksaple. Ova revizija psalama i danas se koristi u katoličkim crkvama širom sveta.

Ipak, najznačajniji prevod Svetog pisma na latinski jezik je takozvana Vulgata. Ovaj prevod je takođe uradio Jeronim, ali ne sa grčkog jezika već sa hebrejskog originala. Počeo je sa prevodom 390. godine, a završio ga je 405. godine. Jezik na koji je preveo je takođe *lingua rustica* (narodni rimski jezik). Kao izvore je, pored hebrejskog teksta, koristio i Italū, Septuagintu, Akilin i Simahov prevod, ali i rabinske komentare za mnoge njemu nejasne i teške delove. Ovaj Jeronimov prevod crkva prihvata tek u 7. veku. Rimska crkva jedino ne prihvata psalme iz Vulgate, već zadržava, kako smo i ranije rekli, Jeronimovu revidiranu verziju iz Itale.

Pored ovih najvažnijih prevoda Svetog pisma na grčki i latinski jezik, Sveto pismo se prevodilo i na mnoge druge jezike. Tako je, recimo, Stari zavet preveden na sirijski jezik, koji se ispravnije zove i istočno-aramejski. Početkom III veka, zbog velike jevrejske dijasporu u Mesopotamiji sa centrom u Edesi, ali i zbog velikog širenja hrišćanstva u ovoj regiji, javila se potreba za prevodom Svetog pisma na istočno-aramejski. Neki delovi Svetog pisma prevodili su se sa hebrejskog originala, dok su drugi prevedeni sa grčkog jezika iz Septuaginte. Na istočno-aramejski jezik prevodilo je nekoliko prevodilaca. Kada su se svi ti prevodi skupili u jednu knjigu, dobio se prevod nazvan *Pešita*, što na aramejskom znači „jednostavan“, i što se može uporediti sa hebrejskim פשוט (*pašut*) sa istim značenjem.

Sredinom V veka se usled neslaganja, sirijska crkva deli na jakovitsku ili zapadnosirijsku i nestorijansku ili istočnosirijsku,

što se vremenom dešava i sa istočno-aramejskim jezikom, ali i sa Pešitom. Prepisivanjem dolazi do razlika u jeziku oba sada već novonastala prevoda.

U trećem veku nakon Hrista, za potrebe egipatskih hrišćana Kopta, počinje se sa radom na prevodu Svetog pisma na koptski jezik. Koptski jezik je poslednji živi izdanak staroegipatskog jezika. Na koptski jezik Sveto pismo je prevedeno sa Septuaginte. Postoje sahidski (gornjoegipatski) prevod i bohairski ili donjoegipatski prevod, ali i još nekoliko prevoda na razne koptske dijalekte.

U IV veku je hristijanizirana i Etiopija, jedina crnačka zemlja čiji je narod zapravo semitskog porekla. Prevod na geez jezik urađen je početkom V veka, a kao izvor je korišćena Septuaginta.

Prvi prevod na jermenski jezik urađen je u V veku. Kao izvor je korišćena aramejska Pešita, ali je kasnije ovaj prevod dorađivan uz korišćenje Septuaginte. Na gruzijski jezik prevod je rađen u V ili VI veku, mada tekst ovog prevoda nije dovoljno proučen, obzirom da je uglavnom nedostupan naučnicima.

Gotski prevod nastao je dosta rano, oko 350. godine. Nastao je od Septuaginte, a pretpostavlja se da ga je uradio zapadnogotski episkop Ulfile. Pretpostavlja se da najraniji prevod na arapski jezik potiče od jevrejskog gramatičara i upravnika jevrejske škole u Vavilonu Saadije Gaona. On je kao izvor koristio jevrejski masoretski tekst, a prevod na arapski je završio oko 930. godine nakon Hrista.

Na slovenski jezik prvi prevod Biblije uradili su Ćirilo i Metodije (Ćirilo je čak za tu svrhu sastavio i novo slovensko pismo - glagoljicu). Ćirilo i Metodije su kao izvor koristili Septuagintu.

Nakon svih ovih nabrojanih prevoda, krenulo se vremenom sa prevodenjem Biblije na sve svetske jezike. Do danas je Biblija prevedena na više od 3000 jezika.

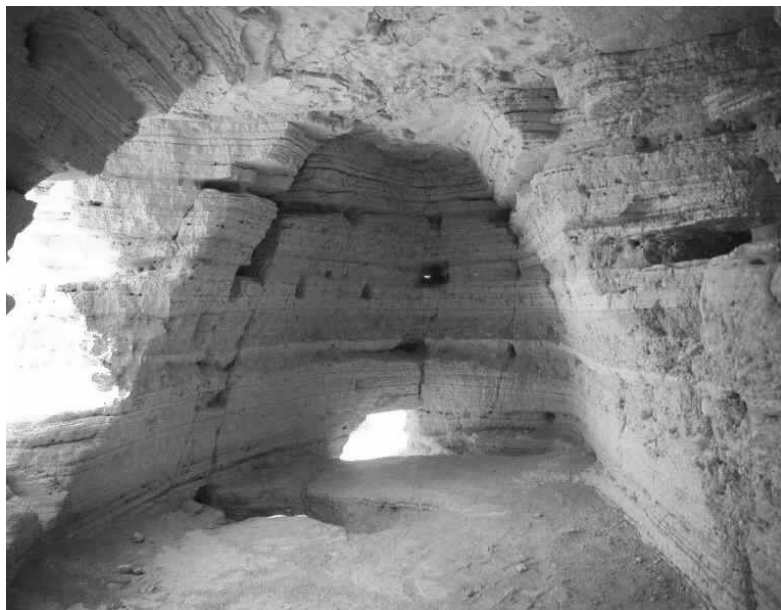
KUMRAN - LOKACIJA I OTKRIVANJE RUKOPISA

Istočno od Jerusalima, u pravcu Jordana, prostire se Mrtvo more, koje svojom istočnom obalom zapljuskuje državu Jordan, a zapadnom staru - novu državu Izrael. Na izraelskoj obali, inače veoma stenovitoj, uzdižu se ruševine Kirbet Kumrana. Kumran je smešten na beloj lapornoj terasi udaljenoj oko 2 km od Mrtvog mora.

Danas same zidine Kumrana ne odaju naročiti utisak. Upadljiva je kula veoma širokih zidova, potom nekoliko rezervoara za vodu koji su međusobno povezani mrežom kanala. Između ruševina i Mrtvog mora, na lapornoj terasi, smešteno je veliko groblje sa oko 1200 grobova. Oko ruševina Kumranskih zidina, među stenama, primetne su brojne pećine.

Pećina broj 4, Kumran, Izrael

Unutrašnjost jedne od kumranskih pećina, Kumran, Izrael

Upravo su u tim pećinama 1947. godine otkriveni mnogi spisi na hebrejskom i aramejskom jeziku, zapisani na različitim materijalima. Okolnosti oko otkrivanja ovih drevnih zapisa već su ušle u legendu. Izvorno otkriće se pripisuje jednom beduin-skom čobaninu Muhamed ad-Dibu. Tražeći izgubljenu kozu, primetio je na jednoj od stena otvor, unutar kojeg se prostirala velika prostorija - pećina. Kasnije je u istoj otkrio više posuda različitih veličina u kojima su se nalazile kožne rolne sa zapisima na starojevrejskom jeziku.

Kako je vreme prolazilo, ovo je mesto u tadašnjoj Palestini pod engleskom upravom, izazivalo sve veće interesovanje, kako trgovaca i krijumčara starinama, tako i mnogih naučnika. Prvo zvanično saopštenje o otkrivanju drevnih spisa, objavljeno je od strane univerziteta Jejl, nakon analize prvopronađenih spisa od strane profesora Vilijema Olbrajta sa univerziteta Džon

Hopkins. Ubrzo, u samom Kumranu, ali i u obližnjim područjima (Wadi Murabaat i sl.) pronalaze se mnogi drugi spisi. Prelazeći iz ruke u ruku, iz države u državu, od različitih institucija do bazara, mnogi spisi su zauvek oštećeni, pa čak i izgubljeni. Međutim, veliki broj njih, ostao je sačuvan i do danas.

Za teologiju, ali i arheologiju i istoriju, kao nauke, najvažniji pronađeni spisi su zapravo prepisi biblijskih knjiga, koji i čine gotovo četvrtinu celokupnog otkrivenog materijala. Među biblijskim rukopisima zastupljene su knjige ili delovi knjiga kako iz Mojsijevih knjiga, tako i iz Proročkih knjiga i Spisa. Od nekanonskih knjiga, važnije pronađene su: Tuvija, Sirah, Jeremijino pismo, Knjiga Jubileja, Knjiga Enohova, Apokrif Geneze, Nabonidova Molitva...

Od komentara biblijskih knjiga zastupljeni su Komentar Habakuka, Testimonia itd. Među spisima raznih verskih grupa tu su: Pravilo zajednice, Himne zahvalnosti, Pravilo ratovanja i dr.

Još od dana kada su prvi spisi pronađeni na njima se aktivno radi. Vrš se analize, određuje se njihova starost, jezik, pismo, prevode se na evropske jezike.

Vodeću ulogu u ovome imali su Francuz, sveštenik de Vo iz Francuske biblijske škole u Jerusalimu, Josif Saad direktor muzeja Rokfeler u Jerusalimu, uz čiju asistenciju je osnovan internacionalni tim za analizu i obradu svitaka, 1953. godine sa sedištem u istočnom delu Jerusalima, tada u Jordanu. Na samo dva do tri kilometra odatle, u zapadnom delu grada takođe se ažurno radilo na analizi svitaka pri Jevrejskom univerzitetu.

Internacionalni tim i tim za obradu svitaka na Jevrejskom univerzitetu radili su odvojeno bez ikakvih kontakata, čak iako je bilo svitaka koji su se delom nalazili u jednoj, a delom u drugoj ustanovi. Nakon 1967. godine Izrael zaposeda do tada jordanski deo Jerusalima, pa se većina spisa od tada nalazi na jednom mestu.

Kako bi se spisi lakše razlikovali i prepoznavali, ustanovljena je međunarodna nomenklatura istih. Prema magazinu *Jo-*

urnal of the Evangelical Theological Society oznaka svakog rukopisa sa Mrtvog mora, sastoji se od rednog broja pećine u kojoj je rukopis pronađen, nakon čega sledi skraćunica za lokaciju nalaženja datog dokumenta, pošto je sasvim jasno da nisu svi rukopisi nađeni u oblasti Kumrana (na primer, 1Q, 3Hev, 2Mur...).

Određene škole preferiraju da se nakon broja pećine i oznake lokacije, stavlja broj samog spisa, što je i najčešće u upotrebi. Međutim, postoje i slovne oznake, tipa skraćunica, prema pripisanom imenu određenom rukopisu (na primer, 4QTest ili 4Q175Testimonia, 11QPs ili 11Q5-Knjiga psalama...) Različite kopije istog spisa iz iste pećine, označavaju se malim slovom redom, abecedno (na primer, 4Q215, 4Q215a...)

Svakako da se napredovanjem u otkrivanju informacija oko samih spisa nomenklatura razvija i vremenom menja. Ovde je data samo njena osnova.

KUMRAN - DATIRANJE

Mnogi istraživači Kumranskih rukopisa slažu se u jednom - ovi spisi su morali nastati u periodu od oko 200. godina p.n.e. pa sve do najkasnije 68. godine n.e. Tim naučnika okupljen oko Rolana de Voa prikupio je na hiljade sitnih delova rukopisa, odnosno fragmenata. Ove fragmente trebalo je identifikovati i razvrstati. Prilikom ovog posla otkriveno je da mnogi fragmenti sadrže već poznate biblijske tekstove. Isto tako, naučnici su otkrili i delove tekstova koji su takođe poznati, ali koji nisu uvršteni u biblijski kanon. Ovi tekstovi poznati su kao "apokrifi" i "pseudoepigrafi". Ovi tekstovi nisu nadahnuti od Boga, na njima se ne može zasnivati nikakva teologija, ali kao i svaki drugi otkriveni stari spisi mogu poslužiti za informacije o nekim istorijskim događajima.

Jedan od najvažnijih zadataka za naučnike bio je otkrivanje vremena nastanka kumranskih rukopisa. Naučnici su uzeli u obzir arheologiju kumranskog lokaliteta kao i sadržaj samih tekstova. Mnogi naučnici nisu verovali da se koža (pergament) na kojoj su rukopisi pisani mogla sačuvati 2000. godina (vidi sliku na sledećoj strani).

Oni su najpre tvrdili da su svici srednjevekovnog porekla ili da su falsifikati. Danas je, ipak, naučno dokazano da su pronađeni svici stari 2000. godina, a neki čak i više.

Kako su naučnici došli do ovog zaključka? Pribegli su poznatim sredstvima za određivanje starosti, a to je najpre paleografija. Zato ćemo ovde objasniti šta je to paleografija. Ova naučna disciplina bavi se proučavanjem starih rukopisa i odnosa među njima.

Tekst pisan na pergamentu (koži) pronađen u Kumranu

Kod paleografije je veoma važno iskustvo samog paleografa, pa zbog toga mnogi smatraju da je paleografija više umeće, nego nauka. Ukoliko ljudi pišu jednim istim jezikom, tokom nekoliko vekova mogu se otkriti razne promene. Ove promene su uglavnom u stilu pisanja slova (grafema) ili čak u načinu na kojem su reči napisane. Tako se recimo mogu uočiti razne promene u formiranju svakog slova, u debljini delova slova ili u razdaljini između reči ili između redova. Da bismo bolje razumeli kako se koristi paleografija za utvrđivanje datuma nastanka nekog starog teksta možemo uzeti neki nama bliži primer.

Negde do 1970. godine u osnovnim školama postojao je predmet krasnopolis. Na tom predmetu đaci su se učili lepom pisanju. Pretpostavićemo da je neki rukopis nastao posle 1970.

godine, ako nije pisan krasnopisom. Problem paleografije i leži u tome što je možda neki revnosni tekstopisac 2009. godine koristio krasnopis. To će dovesti paleografa u zabludu da je tekst koji analizira zapravo stariji nego što jeste.

Međutim, većina pisama (ne krasnopisa nego standardnih pisama) se iz veka u vek menjala. Zbog toga paleograf ipak može makar odrediti vek u kojem je tekst pisan. Što je tekst stariji to je paleografu teže, i preciznost datiranja je manja.

Dvojica paleografa Frenk Kros i Solomon Birnbaum pokušali su da primene paleografsko datiranje na kumranske rukopise. Koristili su najpoznatiju teoriju paleografije koja u stvari upoređuje nedatirane rukopise sa datiranim. Na taj način se određuje starost nedatiranih rukopisa.

Kada su Solomon i Frenk, pedesetih godina počeli da obrađuju svitke sa Mrtvog mora, susreli su se sa problemom. Naime, bilo je veoma malo primeraka spisa na hebrejskom ili aramejskom pismu koji su bili iz istog vremena kao i pronađeni Kumranski rukopisi. Jedino sa čime su mogli da uporede kumranski materijal bio je natpis iz Araq el Emir-a iz II veka p.n.e. (svega pet slova), zatim natpis na grobu čoveka p oimenu Jakov iz I veka p.n.e. i natpis na većem broju osuara (urna sa kostima) iz I veka p.n.e. do I veka n.e. Među ovim poslednjim imamo i osuar cara Judinog Ozije (785 – 747) iz I veka po Hristu sa natpisom (na aramejskom): "Ovde su stavljene kosti Osi-je, cara Judinog. I neka se ne otvara (osuara)."

Od teksta Starog zaveta bio je takozvani papirus Naš, fragment od 24 reda koji sadrži 10 Božjih zapovesti i početak molitve "Šema Jisrael". Do skora se smatralo da ovaj fragment potiče iz II veka nove ere, ali je profesor Albright izneo dokaze koji govore u prilog druge polovine II veka p.n.e. To bi bilo sve sa čime bi se raspolagalo iz najranijeg doba.

Od II – V veka nemamo pisanih dokumenata te vrste, nego tek od VI i VII veka, i to fragmente i manje delove nekih knjiga

Starog zaveta, a veće delove i kodekse Starog zaveta tek od kraja IX veka.

Radeći pod ovakvim uslovima ova dvojica paleografa su izvršila podelu kumranskih svitaka na tri grupe. Prvu grupu nazvali su "arhajskom" (starom) za koju su pretpostavili da je nastala u periodu od oko 250. do 150. godine p.n.e. Drugu grupu su nazvali "hašmonejskom" (po vladarima u Izraelu), a za rukopise koju su stavili u ovu grupu smatrali su da napisani od oko 150. do oko 30. godine p.n.e. I konačno, treću grupu nazvali su "irodskom" (po rimskom vladaru u Izraelu), a rukopise koje su svrstali u ovu grupu datirali su u period od oko 30. godine p.n.e. do 70. godine n.e.

Nakon ovog posla počeli su da datiraju rukopise u okviru svake ove grupe i to po suženom sistemu datiranja pomoću paleografije koji dozvoljava raspon od najviše dvadeset i pet godina. Na ovaj način je, recimo, Knjiga Samuilova datirana i ispostavilo se da je rukopis ove knjige nastao u periodu od 125 – 100. p.n.e.

Mnogi naučnici pokušavali su da ospore rezultate Krosa i Solomona. Tako na primer Robert Ajzenman kaže: "Zamislimo jednog 80-ogodišnjeg pisara koji sedi pored nekog 25-ogodišnjaka, takođe pisara, i obojica ispisuju neki rukopis. Mlađi pisar još nije ovladao strukom i zato bi se moglo dogoditi da njegov prepis sadrži neki broj nenamernih, ali zbunjujućih, različitih oblika slova, iako on ustvari samo pokušava da piše na moderan način. Stariji pisar je učio da piše šesdeset godina ranije, i još uvek piše na staromodan način koji je naučio kao mladić."

Kada paleograf upoređuje ova dva rukopisa, on će skoro sigurno zaključiti da je rukopis starca stariji od mladićevog rukopisa oko šesdeset godina, dok pogreške u mladićevoj verziji mogu da se protumače kao savremene novine. A sada zamislite da je i sam stariji pisar učio od veoma starog konzervativnog pisara, koji je takođe učio da piše kada je i sam bio mlad. Po ovom scenariju, greška paleografa može da bude još veća i

može da ga dovede do toga da poveruje da je rukopis, koji je prepisivao stariji pisar, više od sto godina stariji od verzije mladog pisara, iako su rukopisi zapravo pisani istog dana. Uz ovaj problem javlja se i pitanje da li su neki pisari možda namerno upotrebljavali ili oživljavali stara pisma. Ovo se može dogoditi sa jednim stilom pisanja koji je pronađen među kumranskim spisima. Reč je o oblom ili paleohebrejskom pismu koji je bilo zaboravljeno i zamenjeno kvadratnim pismom. Ovo kvadratno pismo bilo je pod snažnim aramejskim uticajem, a koristi se i danas u savremenom hebrejskom jeziku. Moguće je da su kumranski pisari pisali namerno starim ili paleohebrejskim pismom. U periodu nastanka kumranskih rukopisa Jevreji su govorili aramejskim jezikom. Međutim u vreme Makabejaca, koji su svakako bili tradicionalisti, hebrejski jezik se polako vraćao u upotrebu. Ako se uzme u obzir vraćanje Jevreja tradiciji, u to doba, onda je sasvim normalno očekivati da su pisari u Kumranu možda pisali paleohebrejskim slovima. Ovakvo gledanje na stvari dovodi u pitanje datiranje putem paleografije. Još jedna veoma važna stvar, koju ovde moramo reći, jeste da paleografija otkriva vreme, odnosno deceniju kada je neki rukopis nastao, ali ne i kada je nastao tekst. Recimo, 5. Knjiga Mojsijeva i Isaijina knjiga, obe pronađene u pećinama Kumrana, nisu napisane u vreme kada su žitelji Kumrana postojali. 5. Knjiga Mojsijeva napisana je 1300 godina pre nego što su živeli Kumranci. Dakle, pisari su samo prepisivali knjige, jer u to doba nije postojala štampa i prepisivanje je bio jedini način da se neki tekst ili knjiga umnože.

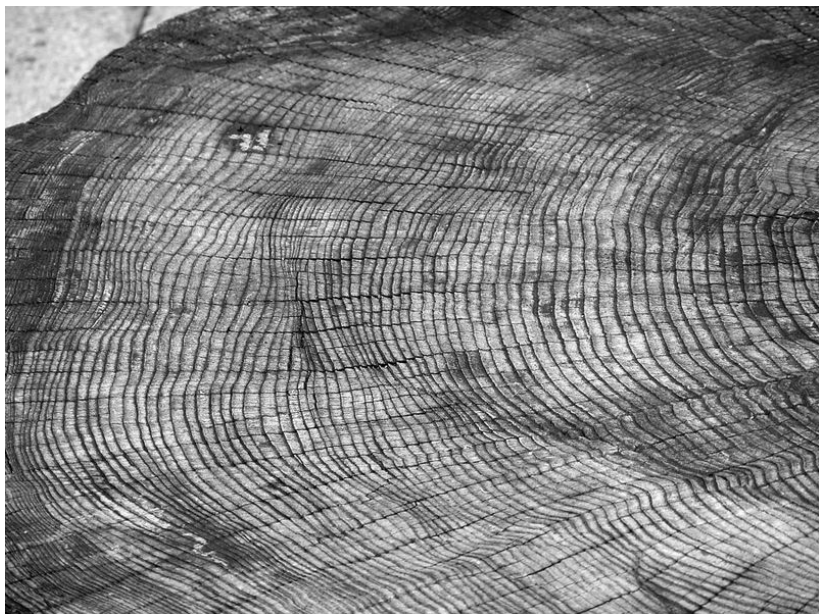
Još jedan metod, koji neki naučnici pokušavaju da koriste za datiranje mnogih arheoloških nalaza, je datiranje pomoću radio-karbonske (ugljenika C-14). Ovaj način određivanja starosti nastao je 1950. godine. Evo kako on funkcioniše: atomi ugljenika nalaze se u svim živim organizmima. Postoje tri tipa ovog atoma i svaki tip ima različitu atomsku težinu. To su C-12, C-13 i C-14. Prva dva su veoma stabilni i ne menjaju se tokom vreme-

na dok je C-14 radioaktivan i kao i svi drugi radioaktivni elementi raspada se tokom vremena. Tokom života, biljke i životinje preko ishrane unose u svoj organizam sva tri tipa ugljenika. Kada organizam prestane da živi ovaj proces unošenja ugljenika prestaje, a atomi C-14 se i dalje raspadaju.

U idealnim uslovima C-14, raspada prilično konstantnom brzinom. Tokom vremena, prisustvo bilo kog radioaktivnog materijala prepolovljuje se tokom perioda od otprilike 5730 godina u slučaju C-14, pa se tako merenjem odnosa C-14 prema stabilnim formama atoma ugljenika, koji su ostali u mrtvoj organskoj materiji, može teoretski ustanoviti koliko je vremena proteklo od njegovog nastanka. Ovo je popularno poznato kao radiokarbonska metoda datiranja.

Naučnici su takođe otkrili da koncentracija C-14 u atmosferi nije uvek stalna, ali i da brzina apsorpcije od strane živih organizma dosta varira. Zbog ovoga dolazi do nepodudaranja u procenjivanju starosti. Zato se koristi još jedan način datiranja pomoću kojeg se proverava C-14 radiokarbonsko datiranje. Ovaj metod je u stvari merenje vremena pomoću drveta ili dendrochronologija - metoda bazirana na radovima astronoma Endrjua Daglase i arheologa Klarka Vislera. Otkrivena je početkom 20. veka.

Stablo drveta ima godove koji označavaju godine. U poprečnom preseku stabla za svaku godinu vide se linije koje opisuju krug. Lako ih je izbrojati i videti koliko je drvo bilo staro u trenutku sečenja. Ukoliko su godovi širi, godina je bila dovoljno topla i vlažna. Na ovaj način određuje se i klimatsko stanje u određenoj godini. Da bi se proverila tačnost C-14 metode za datiranje nekog materijala koji je pronađen u Izraelu uzima se komad drveta na kojem se izvodi radiokarbonski test i nakon toga se dendrochronologijom pokušava da proveriti tačnost radiokarbonske metode.

Godovi pomoću kojih se određuje starost stabla

Ako pomoću dendrohronologije znamo da je drvo staro, recimo 2100 godina i ako na njemu uradimo C-14 test moći ćemo da uočimo da je pre 2100 godine procenat C-14 atoma u atmosferi u Izraelu bio takav da odstupa u datiranju za recimo 150 godina. Onda ćemo znati da ako datiramo neku kost, parče kože ili Kumranske rukopise pomoću ugljenika C-14 i ako nam test pokaže starost od 2000 godina onda znamo da je testirani materijal star zapravo 2150 godina.

Važno je napomenuti da trenutno ne postoji jednoglasno mišljenje naučnika kako da se datumi dobijeni pomoću ugljenika C-14 izmere precizno. To znači da je datum koji je ustanovljen C14 metodom zapravo samo pretpostavka.

Evo kako izgledaju datumi dobijeni C14 merenjem i paleografijom za pojedine Kumranske rukopise:

Svitak	Test C14	paleografija
Himne zahvalnice	21. p.n.e. - 61.	50. p.n.e. - 70. nakon Hrista
Apokrifno postanje	73 - 14. p.n.e.	Kasni I vek p.n.e. do rani I vek
Svitak hrama	97. p.n.e. - 1.	Kasni I vek p.n.e. do rani I vek
Knjiga Samuilova	192 - 63. p.n.e.	100 - 75. p.n.e.
Leviijevo zaveštanje	191 - 155.p.n.e. do 146 - 12. p.n.e.	Kasni II vek p.n.e. do rani I vek p.n.e.
Knjiga proroka Isaije	335 - 327. p.n.e. do 202 - 107. p.n.e.	125 - 100. p.n.e.
Propisano Petoknjižje	339 - 324. p.n.e. do 209 - 117. p.n.e.	125 - 100. p.n.e.
Kahatovo zaveštanje	388 - 353. p.n.e.	100 - 74. p.n.e.

POLITIČKO DRUŠTVENE OKOLNOSTI U VREME NASTANKA KUMRANSKIH SPISA

Važno je da znamo šta se zapravo, u periodu nastajanja Kumranskih spisa, događalo u oblasti Mrtvog mora i u samom Izraelu. Izrael je do IV veka p.n.e. bio pod uticajem istočnjačkih država (Asirije, Egipta, Vavilona, Persije). Godine 332. p.n.e, Aleksandar Makedonski, bez mnogo napora, osvaja Izrael.

Nakon grčkog osvajanja, u periodu od 301. godine p.n.e. do 200. god. p.n.e., nad Izraelom vlada egipatski car Ptolomej I, iako ostaje pod snažnim grčkim uticajem. Osim toga, druga značajna grčka dinastija - Seleukidi, zauzevši Siriju, Vaviloniju, Mesopotamiju i druge oblasti, vrši takođe jak uticaj na ovu malu, ali veoma značajnu oblast.

Pod vlašću Ptolomeja i Seleukida, Izrael dobija ime Kelesirija i Fenikija, dok su je njeni stanovnici obično nazivali Jahud ili Judeja, te postaje autonomna oblast. Njome upravlja veliki sveštenik i "gerusija". Istorijski izvori pominju i postojanje narodnih zborova u Jerusalimu.

Nakon smrti velikog grčkog vladara Antioha Epifana, već 164. god. p.n.e, jevrejski vojskovođa Juda Makabejac (Jehuda Ha-Maqabi), uspeo je da oslobodi Jerusalim. Judina braća Jonatan i Šimon uspevaju da uspostave vlast svoje dinastije Hašmonejaca, a Šimon posebno od naroda biva proglašen narodnim poglavarom, velikim sveštenikom, glavnim zapovednikom vojske, kao i poglavarom Hrama.

U periodu obnovljene nezavisnosti jevrejske države, pod vladavinom Hašmonejaca, razvijaju se u jevrejskom narodu dva glavna religijska pravca - fariseji i sadukeji. U religijskom pogledu, fariseji su predstavljali izrazito jaku grupaciju. U socijalno-političkom aspektu, bili su predstavnici širokih narodnih masa. Sadukeji, pak, zastupaju plemstvo i bogataše. Iako su bili daleko malobrojniji, usled izuzetno dobrog materijalnog položaja predstavljaju jedan od glavnih činilaca u životu hašmonejske države.

Period Hašmonejaca, ipak predstavlja vreme najvišeg uspona nezavisne jevrejske države u periodu drugog Hrama. Pored dve navedene veće struje, u jevrejskom narodu se javlja i više manjih. Jedna od njih je nastala otcepljenjem od hasida (od njih se razvijaju i fariseji). Ta novonastala grupacija vernih ljudi, označavala se kao "eseni". Oni su bili veoma privrženi Zakonu (Tori), i jedni od najvećih predstavnika mesijanizma. Većinom su nastanjivali Kumran, živeći u veoma zatvorenoj zajednici.

Godine 37. p.n.e., Jerusalem će već pasti u ruke Iroda i Rimskog carstva. Time prestaje postojanje nezavisne jevrejske države. Iako će Rimsko carstvo vladati ovom regijom još dugo, to neće sprečiti jevrejski narod da svetu podari versko i književno stvaralaštvo od neprocenjive vrednosti, upravo u ovom periodu.

U periodu drugog Hrama, a ovde se govori o poslednjim njegovim danima, veoma je istaknuta pojava mesijanizma. Jednoj od mesijanskih struja bilo je dato da odigra ogromnu ulogu u istoriji čovečanstva. Radi se svakako o hrišćanstvu.

Kako je izgledao političko-društveni život u periodu kada su nastajali Kumranski rukopisi? Autonomnom Judejom u vreme grčke vladavine upravljali su veliki sveštenik, kao i "gerusija", što znači savet staraca. Veliki sveštenik se smatrao vođom nacije, njegov čin je bio doživotan i prenosio se sa oca na sina. Veliki sveštenik je bio najviša instanca i religijskog života, naročito o pitanjima Hrama. On se bavio i snabdevanjem i čuvanjem Jerusalima, s jedne strane, ali i brigom o porezu, s dru-

ge strane. Bio je i na čelu gerusije. Uticaj Velikog sveštenika je najviše zavisio od same ličnosti koja je imala tu funkciju.

Gerusija je imala takođe veliki uticaj. Nju su činili učeni starci i predstavnici plemena i rodova. Grčko carstvo je veoma isticalo važnost jevrejske gerusije i često mu davalo i veći značaj od Velikog sveštenika. Ali, kada je dinastija Hašmonejaca došla na vlast, Veliki sveštenik ima veći značaj od gerusije i to verovatno zbog toga što su Hašmonejci sebi dali za pravo da po novom, isključivo član njihove porodice može postati Veliki sveštenik.

Osnovni zakoni Judeje bili su zasnovani na Tori, koju je priznavala čak i tuđinska vlast. Na taj način su autonomni organi Judeje imali pravo da od stanovništva traže da se maksimalno pridržavaju Tore i da u korenu sasecaju idolopoklonstvo, mnogoboštvo i slične vanbiblijske religijske pokrete. Jerusalimski hram bio je središte verskog, političkog i društvenog života u Judeji. Izdržavanje sveštenika i posebnih sveštenika - Levita, bila je dužnost celog naroda, kako iz Judeje tako i iz dijaspore.

Hram je služio i kao štedionica. U njemu je čuvan novac svih građana koji su to želeli. Sveštenici su bili povlašćen i ugledan sloj. Oni sveštenici koji su živeli u unutrašnjosti Izraela, često su putovali u Jerusolim radi bogoslužjenja, kada bi na njih došao red. Svi sveštenici Judeje su bili organizovani u 24 sme-
ne i obavljali su službu po rasporedu koji je bio ustanovljen u Bibliji.

U sveštenstvu nije vladalo jedinstvo. Postojalo je neslaganje između gradskih visokokotiranih sveštenečkih porodica i onih iz unutrašnjosti - iz manjih mesta i sela. Najviše se isticala porodica Hakoc, kao i porodica Tuvija (Tobija). Josef ben Tuvija bio je glavni grčki zastupnik za ubiranje poreza od građana Judeje. On je bio toliko ozbiljan u svom poslu da je Judeja u to vreme primila u svoju kasu najveću količinu novca u poznatoj istoriji, a država Grčka je opet najveći porez u to vreme ubirala upravo iz Judeje.

Dugotrajna grčka vladavina Judejom i Izraelom uopšte, ostavila je dubok uticaj na jevrejski narod toga doba. Mnogi su imali čak i grčka imena, maternji jezik im je postao grčki, a hebrejski jezik nije korišćen u govoru. Jevrejska autonomna vlast nije želela ovu svojevrsnu helenizaciju (poprimanje grčkih osobina) Jevreja, ali se u to vreme ona nije mogla zaustaviti, na sličan način kao što danas imamo prodiranje engleskog jezika u sve društvene pore ili prodiranje određenih stilova oblačenja ili proizvoda u sve zemlje sveta.

U periodu postojanja jevrejske hašmonejske države, grčki uticaj veoma opada i ceo Izrael potpada pod jak jevrejski kulturološki uticaj. Većina semitskih naroda Izraela u to doba prelazi u judaizam i postaje sastavni deo jevrejskog naroda. Bili su to pre svega Idumejci i Iturejci. Naziv "Judeja", koji je nekada bio naziv samo jedne regije, tada postaje naziv cele države.

Ekonomsko stanje je uznapredovalo, i zavisilo je pre svega od poljoprivrede i ribolova. Isto tako, procvetala je i trgovina, ali i zanatstvo. Značajnu ulogu je imala i međunarodna trgovina. Car, koji je morao biti iz jevrejske porodice Hašmoni, bio je ujedno i Veliki sveštenik.

Zbog ovolikog blagostanja u odnosu na period rimske vladavine, nezavisna država Judeja podstiče i kulturnu delatnost. Naime, javljaju se velike prepisivačke škole (danas bismo to nazvali štamparijama) koje se bave pre svega prepisivanjem (umnožavanjem) biblijskog starozavetnog teksta, ali i prepisivanjem (umnožavanjem) književnog stvaralaštva, zakona, pravnika i drugih važnih tekstova.

U periodu hašmonejske nezavisne države Judeje, umnožavanje knjiga je zaista bio najpopularniji kulturološki fenomen toga doba. Sa ove distance gledano, nakon nešto više od 2000 godina, stičemo utisak da se jevrejski narod ponašao kao da zaista ima štampariju. Knjige su se umnožavale na sve strane, prepisivači su radili svoj posao vredno i besprekorno. Može se

reći da se u to doba mnogi učenici Jevreji bave malom proizvodnjom knjiga. Do te mere je prepisivanje bilo izraženo.

U periodu kada Rimljani na čelu sa Pompejom zauzimaju hašmonejsku Judeju situacija se drastično menja. Rimska država ostavlja Judeji jedan oblik autonomije, ali drastično smanjuje njenu površinu. Njen jevrejski upravitelj je bio Hirkan II, sa titulom etnarha (vladar iz naroda koji je porobljen). Rimljani su nametnuli visoke poreze, pa je narod na čelu s Matatjom Antigonom pokušao da obnovi nezavisnost Judeje.

Godine 37. p.n.e., Irod uspeva da Jevrejima ponovo oduzme Jerusalim i tada Rimsko carstvo započinje jednu tešku torturu u načinu vladanja nad Jevrejima. Irod od Rimljana dobija titulu cara. Da bi se dodvorio vlastima u Rimu, Irod veoma žestoko odgovara na svaki jevrejski narodni bunt. Obzirom da je bio Jevrejin blizak Rimu, Irod se trudio da uvek i po svaku cenu zatre svaki ostatak hašmonejske države. Pošto nije bio iz svešteničke porodice, nije mogao biti izabran u zvanje Velikog sveštenika, pa je na taj položaj postavljao uvek ljude koji nisu imali ništa zajedničko sa hašmonejskom prošalošću.

Iako je bio veoma svirep vladar, zaslužan je za veliku izgradnju Jerusalima i drugih gradova. Irod je voleo da oko sebe okuplja Jevreje pridošle iz dijaspor - naročito one iz Vavilona i helenizirane Jevreje iz ostatka Rimskog carstva. Oni su bili drugačiji od Jevreja Izraela i lako je mogao s njima manipulirati pod izgovorom pred narodom, da je navodno blizak sa Jevrejima.

Irod i Rim uopšte, ostavili su u ruke "sanhedrina" (vrhovni jevrejski sud u Jerusalimu) mnoge odluke iz oblasti vere. Jevrejski narod je sanhedrin priznavao za vrhovnu vlast. Činili su ga predstavnici svešteničkog staleža, ali i pismoznalci ili soferimi (književnici), koji su u stvari bili predstavnici fariseja. Na čelu sanhedrina stajao je Veliki sveštenik (kao što je rečeno, postavljen od strane Iroda).

Rimljani su pokušavali da se približe Jevrejima, da bi dobili volju naroda. U tome nikako nisu uspevali. Tako je recimo u Jerusalimu bilo zabranjeno izlagati kipove, jer jevrejska religija to nije dozvoljavala, iako je izlaganje kipova bilo veoma svojstveno rimskoj mnogobožackoj religiji.

ZNAČAJ OTKRIVANJA KUMRANSKIH RUKOPISA

Gotovo da ne postoji otkriće novijeg doba koje je bilo tako značajno kao pronalazak kumranskih pećina i sakrivenih ćupova, a najvažniji doprinos su rukopisi i fragmenti starozavetnih knjiga. Kumranski spisi pokazuju jezičke karakteristike i duhovna strujanja i očekivanja starog veka. Vrednost pronađenih spisa sastoji se i u tome što oslikavaju važno izraelsko historijsko razdoblje, a pre svega što odaju duhovno i političko stanje doba u kojem se pojavio Isus.

Pronalazak biblijskih tekstova gotovo svih biblijskih knjiga igra neizmerno značajnu ulogu u prilog verodostojnosti biblijske poruke. Pronađeni su tekstovi koji su više od 1000 godina stariji od tada postojećih starozavetnih biblijskih rukopisa i ističe se visoka podudarnost tih starih i kasnijih poznatih rukopisa. Komentarisanje nekih biblijskih mesta od strane pripadnika kumranske zajednice pokazuje kako su ih oni razumevali.

Otkrića oko 600, što celih spisa, što različitih fragmenata, podstakla su celokupnu kulturnu javnost da se ozbiljnije pozabavi kumranskim rukopisima. Nalazi se nadovezuju na tragični završetak kumranske zajednice iz 2. veka p.n.e. pa do vremena kada je Vespazijan nakon razorenja Jerusalima išao na osvajanje Jerihona i oblasti oko Mrtvog mora (od 61. do 70. godine), što će X Rimska legija završiti kod Masade, zadnjeg jevrejskog utvrđenja (72. godine). Neki pripadnici kumranske zajednice su pobjegli tamo, a mnogi su pobijeni od strane Rimljana.

Očigledno je da su stanovnici Kumrana računali na upad rimske vojske pa su spise koje su imali dosta stručno zaštitili u glinene ćupove koje su onda sakrili u okolne pećine. Na taj na-

čin su ti spisi, barem znatan deo, ostali sačuvani sve do pronalaženja 1947. godine.

I kasnije pronađeni novčići svedoče da su u vreme drugog jevrejskog ustanka protiv Rimljana (od 132. do 135. godine) u Kumranu bili utvrdili sledbenici velikog borca Bar Kohbe kojeg su njegovi istomišljenici smatrali Mesijom. U to vreme Kumran je ponovo i konačno bio ne samo fizički uništen, nego je i duhovno nestao sa svetske pozornice.

Digitalni model grada Kumrana u kojem su živeli članovi esenske zajednice

Kumran je najsenzacionalnije i najveće biblijsko otkriće. Godinama se kumranski rukopisi istražuju, objavljuju i još se na njima radi. Do 1960. godine vladao je posebni zanos, ali se kasnije menjaju vlasnički odnosi najveće zaostavštine između Jordana i Izraela, te se počelo odugovlačiti s preostalim objav-

ljivanjem. Naime, entuzijazam na istraživanjima se gasio, prevelika očekivanja su splasnula.

Prava naučna istraživanja su naporna, dugotrajna i traže velika ulaganja. Rad na rukopisima je počeo da se kritikuje, i retko ko od naučnika je uopšte želeo da se dalje upušta u istraživanja. Nalazima je počelo da se pristupa neozbiljno, senzacionalistički, čak su se kumranski nalazi koristili i za diskreditaciju Biblije i religije uopšte.

Bilo je pokušaja i iskaza da je u Kumranu zapravo otkriveno i hrišćanstvo p.n.e. O Isusu se počelo nagađati kao o reinkarnaciji Učitelja pravednosti koji je uzoran, mudar i napaćen lik. Tako su povezivali muku Učitelja pravednosti i Isusa Hrista.

Zbog obrednih obroka u Kumranu, koji se mogu pronaći u nekim nebiblijskim kumranskim tekstovima, počelo se govoriti o nekoj prethodnoj Poslednjoj večeri zajednice.

Među pronađenim biblijskim rukopisima najčešće su zastupljeni Peta knjiga Mojsijeva i Knjiga proroka Isaije, koje i Novi zavet najčešće navodi. Tu su rukopisi gotovo svih biblijskih knjiga. Takođe je prisutan deuterokanonski tekst, koji jevrejski Sinod u Jamneu, kako smo već rekli, za razliku od katoličkog hrišćanstva, nije preuzeo u svoj kanon. Tu je detaljni komentar Habakuka, veoma cenjen u apokaliptičkoj literaturi.

Od nebiblijske i tipično kumranske literature otkriven je "Red zajednice". Tu je "Pravilnik rata za sinove svetla" i "Himne Učitelja pravednosti". U Kumranu se sačuvao i florilegijum (zbir cvetića) biblijskih mesijanskih mesta.

U svetu je odavno prošlo vreme senzacija oko predhrišćanstva. Takođe se stručnjaci više ne bave polaznim i opštim pristupom kumranskim otkrićima i njihovim spisima. Kumranska biblioteka je objavljena i pristupačna u savremenim sredstvima komunikacije.

Posle pedeset i četiri godine dešifrovanja i polemika, dakle 2001. godine, objavljeni su "Kumranski rukopisi" pod nazivom "Otkrića u judejskoj pustinji", u višejezičnom izdanju, objedi-

njeni su svi tekstovi sa svitaka pronađenih u pećinama. U pariskoj knjižari "La Prokir" ljubitelji knjige sa dubljim džepom još tada su mogli da kupe "Otkrića u judejskoj pustinji" po ceni od 4.300 evra. Svaki tom knjige sadrži tekstove na hebrejskom ili aramejskom, prevedene na engleski ili francuski sa fotografijama svitaka.

Osim toga, uspostavljena je i ustanova Međunarodnog udruženja za Kumranske studije (engl. IOQS) koja je održala svoja četiri kongresa. Danas se Kumranskim spisima pristupa kao bogatoj riznici za istančano tekstualno proučavanje pojedinih starozavetnih biblijskih knjiga i mesta, apokrifnih i komunitarnih spisa (koje su pisali članovi esenske zajednice).

Osim novozavetne vremenske blizine, značajna je i mesna, jer Kumran se nalazi nadomak Vitlejema i Jerusalima. Jedno skorašnje važno predavanje Emila Pueha iz Jerusalima govori o doprinosima apokaliptičkih i mudrosnih kumranskih spisa u eshatologiji starog judaizma. Biblijska mudrosna književnost je u stvari zadnji deo biblijskog literarnog stvaralaštva, a apokaliptika pripada većim delom vanbiblijskoj literaturi.

STANOVNICI KUMRANSKIH PEĆINA I NJIHOVA RELIGIJA

Nad stanovnicima Kumranskih pećina krije se veo tajne. Pre svega, novi članovi zajednice, nakon jednogodišnje kandidature i dvogodišnje pripreme obavezivali su se da neće odavati tajne zajednice i da neće neovlašćeno posredovati u širenju njenog učenja drugima. Sve u svemu, vidi se i postojanje određene tajnovitosti koja je trebalo da bude zaštićena, čak i po cenu života.

U Kumranu su se nastanili eseni. Kod samog imena neki su pojam tumačili kao "oni koji ćute", tj. to bi bili oni koji kriju određene tajne i ne smeju ih saopštiti drugima. Pojam "eseni" ipak se obično tumači od aramejske reči "hasen" sa značenjem "sveti", odakle se kasnije razvio pojam "hasidi", što znači "pobožnici".

Ova esenska Zajednica se potom odvojila od službenog jerusalimskog judaizma i u pustinji se organizovano, disciplinovano i pobožno pripremala za period rata i konačnu pobedu dobrih nad zlima. Misterioznost kumranskog sveta osvetlio je John J. Collins sa Univerziteta u Jejlju, predavanjem "Misterioznost Boga, Stvaranje i eshatologija u Kumranskim pravilima rata i Knjizi Mudrosti".

Eseni su očekivali više značajnih ljudi: Mesiju sveštenika Arona i izraelskog mesiju, Davidovog potomka Izraela. Prorok će pripremiti put i uvesti Mesiju sveštenika i Mesiju kralja. Mesija sveštenik i kralj potiču iz jevrejskog sinonimnog paralelizma kojeg su uzimali doslovno: "Od Jakova zvezda izlazi, od Izraela žezlo se diže" (4. Mojsijeva 24,17).

Pripadnici esenske religiozne struje verovatno su crpeli takva očekivanja iz biblijskog teksta o Mojsiju: "Podignuću im proroka između njihove braće, kao što si ti" (5. Mojsijeva 18, 18). Nakon Mojsijeve smrti, tekst otvara nadu kako će Bog podići proroka poput njega. Mesija se, prema Natanovom obećanju, očekivao iz Davidove loze (2. Samuilova 7,12-16). Aronov Mesija je opet povezan sa svešteničkom institucijom u Izraelu koja je u kasnom judaizmu igrala značajnu ulogu.

Štaviše, u Kumranskim spisima se daje prednost Aronovom svešteničkom Mesiji koji treba prvi da uđe na eshatološki zbor celog Izraela. Mesijansko očekivanje u Kumranu obradio je Hajnc Jozef Fabri iz Bona.

Kumranska zajednica se temelji na svešteničkim obrednim pranjima, beloj odeći i životom u zajednici. Karakteriše se i davidovskim mesijanizmom, čime se odbacuju velikosveštenečke kompetencije toga vremena. I konačno, postoji i pokretačka proročka dimenzija mesijanizma. Tako Kumran delom prihvata biblijski, ali gradi i svoj vlastiti mesijanizam.

Bog je, prema kumranskim svedočanstvima, čuvar istine. Za Dan suda Bog, prema kumranskim svedočanstvima, obećava ljudima zajedništvo dobrih i srećno zemaljsko stanje. Kumran istražuje tajne mudrosti koja je bez Boga nedostupna, skrivena i samo njemu rezervisana. Jedini on zna put do nje. Kumran u skladu sa kasnojevrejskom mudrošću veoma ceni Zakon (Toru).

Uočava se takodje prisustvo dualizma, beg od sveta, isključivanje i izolacionizam. Tako kumranski spisi čuvaju pre svega Božju reč i tumače je na svoj ljudski način odvajanjem od sveta i opredeljenjem za izabrane i dobre.

JEVREJSKA APOKALIPTIČKA LITERATURA

Definicija i osnovne karakteristike

Prema "Rečniku stranih reči i izraza", odrednica "Apokalipsa" predstavlja grčku reč sa značenjem "objava, otkrovenje... ". Isti rečnik ovu odrednicu povezuje u prvi mah sa novozavetnim delom "Otkrovenje Jovanovo", što je svakako i opravdano prema opštem utisku koji se stiče čitanjem navedenog dela.

Na nama je sada da istražimo kakvi su to utisci koji se stiču čitanjem ovoga dela, odakle karakteristike ovoga dela vode poreklo, i u koju se istorijsku tačku mogu svrstati. Isto tako, pokušaćemo da istražimo i druga dela koja su po svom sastavu slična navedenom, istraživaće se i uticaj tih drugih njemu sličnih dela na njega samog, uzimajući namerno navedeno delo ("Otkrovenje Jovanovo") samo kao mnogima već poznat primer jednog posebnog pravca u književnosti.

Apokalipsa kao pojava, kao književno delo ili pak kao način razmišljanja, rezultat je nastanka interesantne društvene pojave, inače karakteristične za teške okolnosti kojima određeni narod biva okružen, najčešće označavanim kao "apokaliptika". Izraz "apokaliptika" se obično odnosi na granu jevrejske književnosti, mada se može primeniti i na književnosti drugih naroda koje imaju slične karakteristike u stilu pisanja, temi pisanja i načinu razmišljanja. Apokaliptikom, kao književnom vrstom, služe se naročito, kako će se to videti i kasnije u ovom tekstu, raniji proroci. Njome prorok objavljuje tajne budućih vremena i teši one koji su u patnjama ovoga vremena ukazujući im na nagradu u budućem svetu.

Apokaliptičke objave proroci su najčešće dobijali u vizijama ili u simboličkim snovima. A kao tumači takvih snova obično su se pojavljivali anđeli kao Božji posrednici. Ipak, danas najviše proučavana, stoga i najpoznatija apokaliptika, zapravo je jevrejska apokaliptička literatura, koja će biti i glavna tema ovog poglavlja.

Prema navodima većine leksikona i rečnika, "apokaliptika" je, sažeto, grana književnosti koja prikazuje u obliku simbola, slike čudesnih, tajanstvenih vizija budućnosti, čak slike budućeg božjeg carstva i dolazak od Boga određenog spasitelja na Zemlju, koji će je spasti u jednom momentu. Osnovna karakteristika apokaliptike jesu slike čudesa koje se opisuju na poseban način, a koje su rezultat najčešće, lične imaginacije opisivača. Važna karakteristika apokaliptike je svakako i to da ona odiše jakom proročkom osnovom. Proroštvo je podsticaj, ali ne i cilj apokaliptike. Svakako da je proroštvo samo sredstvo da se ukaže na ono što će se dogoditi.

Vreme nastanka i istorijske okolnosti u periodu nastajanja jevrejske apokaliptike

Apokaliptična književna vrsta počela se razvijati u Izraelu kada je prestajalo proročanstvo. Bilo je to predmakabejsko doba, period vladavine prvo Asiraca, a potom Grka. Svoj vrhunac apokaliptika doživljava u periodu od 200. godine p.n.e. do 200. godine n.e. Najstarije zapisano štivo sa karakteristikama apokaliptike predstavljaju šest poglavlja Knjige proroka Danila (Daniilo 7-12).

Prema najnovijim naučnim otkrićima, do kojih se došlo analizom Kumranskih rukopisa, naučnici su došli do zaključka, a sa time se većina naučnika i složila, da se Knjiga proroka Danila datira na VI-V vek p.n.e. Upravo se period nastanka apokaliptike stoga poklapa sa navedenim datumom.

Svakako da su za razumevanje razloga nastajanja apokaliptike od velike važnosti istorijske okolnosti u ovom periodu, na-

ročito u periodu cvetanja apokaliptike, što se odigralo, kako je već navedeno, od II veka p.n.e. do II veka n.e.

Danilova knjiga je napisana verovatno u Vavilonu, tokom boravka Jevreja, kao i samog autora Danila. Odakle jevrejski narod u Vavilonu? Posle razorenja Samarije 722. g. p.n.e., izraelski izgnanici raseljeni su po zapadnim asirskim provincijama (Gozan u severnoj Siriji), i po istoku, u Midiji. Judejski zarobljenici su raseljeni u samoj Vaviloniji. Nakon 586. g. p.n.e. i vavilonskog osvajanja Judeje, događa se još jedno veliko odvođenje Jevreja, i to u srednju i južnu Mesopotamiju. Već u prvoj deceniji boravka u Vavilonu, pojavljuje se jedan od najistaknutijih proroka - Jezekilj, izdanak jevrejske sveštenečke porodice. Njegove proročke besede odlikuju se velikom pesničkom obdarenošću i izuzetnom uverljivošću.

Ideali proroka iz ovog perioda postaju jasniji, produbljeniji i u narodu prihvaćeniji. Tako se s vavilonskim ropstvom vezuje dotad najkrupniji prelom u religioznoj svesti jevrejskog naroda. Pojava velike pretnje Vavilonu, persijskog cara Kira (539. godine p.n.e.) probudila je veliku nadu u jevrejskom narodu u skoro spasenje. To se i ostvaruje nakon Kirovog osvajanja Vavilona, u vidu njegovog dekreta, kojim dozvoljava Jevrejima povratak u domovinu. I ne samo to, već i obnovu hrama u Jerusalimu.

Narod počinje sa povratkom, mada određene grupe oklevaju, pa čak i ostaju u Vavilonu. Većina povratnika naselila se u severnoj Judeji. U domovini ih zatiču Samarićani, koji koč normalan razvoj povratka, kao i obnovu ognjišta, pa čak i samog Hrama. Obnova Hrama je obustavljena sve do dolaska Darija na vlast, na osnovu čije je naredbe Hram završen (516. godine p.n.e.).

Agej, Zaharija i Malahija bili su poslednji predstavnici proročkog pokreta u jevrejskom narodu toga doba koji su začeli Amos i Isaija.

U istoriji Judeje prelomni trenutak predstavljala je godina 458. p.n.e., kada je prispela nova grupa povratnika iz Vavilona. Na čelu ove nove grupe stajao je Jezdra, koji je sa sobom nosio *ništevan*, povelju izdatu od cara Artakserksa, a koja je bila svojevrsna nova dozvola za povratak Jevreja u Judeju i punomoć Jezdri da zakone Tore objavi kao načela građansko-pravnog ustrojstva Judeje.

Godine 445. p.n.e. Astarkserks šalje Nemiju, Jevrejina sa svoga dvora, te ga postavlja za namesnika Judeje. Njihovi dnevници - Knjiga Nemijina i Knjiga Jezdrina, uvršćeni su u biblijski kanon. Zajedničkim naporima Jezdra i Nemija reformišu zastranjenu jevrejsku religiju i način života, dovodeći ih u prvobitan oblik, uokviren Božjim načelima.

Život naroda u Judeji u ovom periodu svakako da karakterišu izuzetne teškoće i problemi izazvani pre svega stranom vlašću, ali i konstantnim napadima suseda na malobrojno novodoseljeno jevrejsko stanovništvo.

Do IV veka p.n.e. Izrael se nalazio u oblasti uticaja istočnih carevina - Asirije, Vavilonije, Egipta i Persije. Nakon četvrtog veka p.n.e. Izrael se zajedno sa susednim zemljama nalazio pod uticajem kulture nastale u Heladi. Godine 332. p.n.e., grčki vojskovođa Aleksandar Makedonski osvaja Izrael. Njegova smrt 323 godine p.n.e. izazvala je u istočnim zemljama mnogobrojne ratove među njegovim naslednicima - Dijadosima, koji su se sukobljavali oko nasleđstva.

Izrael je tada u nekoliko mahova prelazio iz ruku u ruke naslednika Aleksandra Makedonskog, što je dosta naškodilo njenim žiteljima. Od 301. godine p.n.e., kako je pala pod vlast egipatskog cara Ptolomeja I zemlja je do 200. godine p.n.e. bila zavisna od ptolomejske dinastije, a njena istorija istog razdoblja tesno povezana sa egipatskom.

Godine 200. p.n.e. Sirija uzima vlast nad prostorom Izraela, i to na čelu sa carem Antiohom III. Blagonaklon odnos prema jevrejskom življu od strane Sirijaca traje kratko, do dolaska na

vlast Antioha IV, koga će u Izraelu dočekati raskol među Jevrejima: onih koji su za helenizaciju i *hasida* koji su protiv nje.

Usled manje pobune dela jevrejskog naroda, Antioh IV uki-
da sve verske slobode istom, uz određivanje upravo Hrama za
oltar paganskom bogu Zevsu. Ovaj će postupak izazvati burnu
reakciju Jevreja, što će dovesti do velikog narodnog ustanka
pod vođstvom Jude Makabejca iz roda Hašmonejaca.

Već 164. godine p.n.e. oltar u Hramu biće ponovo posvećen
Bogu. Ustanak će rezultirati obnavljanje samostalnosti jevrej-
ske države, pod vladavinom jevrejske dinastije Hašmonejaca
(Hašmonaim). Jedina pozitivnost, s tačke gledišta jevrejskog
naroda u uspostavljanju samostalne države, biće širenje njenih
teritorija, jer je samostalna država ipak bila pod snažnim uti-
cajem tada već veoma moćnog Rimskog carstva.

Česta smena careva, značajna nestabilnost u zemlji i ug-
roženost u vojnom smislu sa svih strana, rezultat su nepovoljne
sociološke situacije u zemlji. Od obnavljanja državnosti (oko
166 p.n.e.) pa do njenog svršetka (63. p.n.e.) jevrejskom dr-
žavom vlada deset jevrejskih careva, što je mnogo za period od
sto godina. Ipak, ovaj stogodišnji period mira, uticaće na rela-
tivno solidni razvoj poljoprivrede, zanatstva i trgovine u zemlji.
Samim tim stvoriće se i uslovi za razvoj misli i pisane reči.

Najvažniji u razvoju duhovnosti biće fariseji, sadukeji i
književnici. Oni su ti koji će izneti sav teret duhovnog razvoja u
jevrejskom narodu u periodu od tri veka (100 godina p.n.e. –
oko 200. godine naše ere). Uticaj Rima postaje sve jači, naro-
čito političko-vojni, što jevrejski narod teško podnosi, tako da
se, iako slaba, hašmonejska država Jevreja odlučuje za veliki
rat protiv Nabatejaca i Rima, pod vođstvom poslednjeg hašmo-
nejskog cara Aristobula II.

Svakako da je ovaj rat bio izgubljen i da je doneo još veće
probleme napaćenom narodu. Rim tada nameće svoju vlast, do-
duše preko svojih namesnika - Jevreja po nacionalnosti, sa ma-
rionetskim osobinama, iz hašmonejske dinastije takođe.

U ovom momentu jevrejske istorije javlja se Irod, sin Antipatera, prijatelja hašmonejske porodice, rimskog prokuratora u Izraelu. Iako dosta progonjen od strane vlasti, uspeo je uz pomoć Rima da u samom Rimu bude imenovan za judejskog cara, 37. g. p.n.e.

Irod je bio vladar izuzetno diktatorskog karaktera, mada je za svoju zemlju učinio dosta pozitivnog. Gradio je dosta, a obnovio je čak i Hram, raširio državu gotovo do davidovskih granica. Sve to mu nije pomoglo da dobije podršku svoga (jevrejskog) naroda.

Tokom vladavine Iroda, rodio se i Isus Hrist. U narodu su se osnaživala mesijanska očekivanja, naročito usled svesnosti naroda da mu je vlast u potpunosti marionetska - sve je u rukama Rima, nema nezavisnosti, razvoj je samo prividan. Vrhunac pritisaka bio je uvođenje *cenzusa* svojevrsnog popisa stanovništva u cilju razrezivanja poreza.

Ubrzo zatim, 4. godine p.n.e. Irod će umreti, a vlast će naslediti njegovi sinovi i to: Arhelaos, Filip i Irod Antipas. Njihova vladavina će kratko trajati, a teritorije će prelaziti u nadzor različitih rimskih prokuratora. U Judeji naročito i to najpre: Koponije, Ambivije, Rufije, Valerije i na kraju Pilat.

Mržnja naroda prema rimskoj vlasti je bila toliko velika da će čitav Izrael odisati snažnom energijom promena, što će kasnije rezultirati velikim narodnim ustankom protiv rimske vlasti, koja se odlikovala čestim smenama na prestolu Izraela.

Ekstremistička grupa u Jerusalimu organizovala je prve napade na rimske legije. Iako veoma uspešni u borbama protiv rimske vojske, usled stranačkih trvljenja, narod nije uspeo da oslobodi zemlju.

Jerusalim je potpuno kapitulirao 70. godine naše ere. Tada Izrael postaje nezavisna carska rimska provincija pod nazivom Judeja. Preživeli Jevreji vremenom počinju da se okupljaju oko svojih duhovnih vođa - književnika i fariseja. U Jamniji se raz-

vija rabinska škola, gde se na osnovu Tore, sakupljaju usmena predanja, koja se kasnije zapisuju pod nazivom *Mišna*.

Rimski car 135. godine naše ere naređuje izgradnju novog mnogobožackog hrama na mestu starog jevrejskog. Isti car zabranjuje obrezivanje Jevreja. Narod nemogavši da istrpi ovakve pritiske, diže ustanak protiv vlasti pod vođstvom Simona bar Kohbe. Rezultat ustanka je gotovo potpuni progon Jevreja iz domovine.

Jerusalim je postao rimska kolonija u koju nije smeo ući ni jedan Jevrejin. Ovim se završava sveopšta patnja jevrejskog naroda na prostoru Izraela, ali ne i van njega.

Načini i razlozi nastajanja jevrejske apokaliptičke literature

Pojava proroka Jezekilja jedan je od dokaza da je u Vavilonu u svesti jevrejskog naroda postojalo rašireno mišljenje da je progonstvo kolektivna kazna za grehe otaca, da je težak život naroda prouzrokovao upravo time. Tuga, patnja i bol u narodu, bili su uzrok povećane duhovnosti kao i češćim imaginacijama pojedinaca.

Proročki pokret, svojom pojavom i razvojem, oslikava želju naroda za oslobođenjem. Prorok Natan se recimo, može smatrati ideološkim prethodnikom svih onih koji su bili protiv institucionalne monarhije. Ipak ni Natan ni Ilija nisu bili teoretičari, već je njihovo ogorčenje bilo upereno protiv pojedinaca, protiv nekih činjenica i konkretnih događaja. Tako se rani proroci isključuju iz uticaja na jevrejsku apokaliptiku.

Za razliku od ranih proroka, pozni proroci vrše celokupno preispitivanje ljudskih odnosa. Oni se ne osvrću na prolazne slučajeve, nego ulaze u strukturu ljudske i društvene prirode. Zahvaljujući njihovoj nezavisnosti prema bilo kojoj posebnoj istorijskoj sadržini, njihova su proročanstva dobila neprolaznu vrednost. Stoga se opšti pristup događaju oseća i u apokaliptici, te se nameće zaključak jačeg uticaja poznih proroka na nju

samu, što je i bliže logici stvari s obzirom na vremensku distancu ranih proroka i pojave apokaliptike.

Jenjavanjem proročkog pokreta javljaju se mističke knjige, kao posledica navedenih uzroka, koje su predskazivale ne samo kompletnu svetsku političku kataklizmu, već i prevrat u kosmosu, koji će eventualno izmeniti sadržaj cele vasesljene.

Prema istorijskim događajima koji su potresali jevrejski život u Izraelu od vremena proroka do potpunog izgnanstva u periodu Rimljana, jasno je da je narod živeo u potpunom nemiru i bez nade u realnu budućnost. Stoga se javljaju mesijanske ideje u misli koje vremenom bivaju sve izraženije.

Autor Allegro navodi čak da je pojava lažnih mesija bila toliko učestala, da se narod gotovo više nije ni obazirao na njih. I ne samo to, opisani način života dovešće do apokaliptičkog načina razmišljanja među učenim Jevrejima.

Šta je onda to što je oblikovalo jevrejsku apokaliptiku? Šta je to što je dovelo do njenog stila i načina izražavanja? Šta je inicijalni element za nastajanje iste? Teolog Milik je pišući o ovoj temi skrenuo pažnju identifikacijom geografske lokacije od naročite važnosti za jevrejsku apokaliptiku. To je Abel Majkin, koji je po svemu sudeći smešten blizu jednog od izvora Jordana, nad kojim su dve veoma oštre kosine brda Hermon. Naročita priroda mesta koja je obuzimala maštu jevrejskih apokaliptičara dovodila ih je do komunikacije sa nebom, najčešće prividne - na vrhu Hermona, i s paklom - u dubokom izvoru koji je vodio u utrobu zemlje iz koje je isticao Jordan. Na to mesto se odnose mnogi važni događaji sa uticajem na ljudske i anđeoske sudbine. Tu se i Levi molio i imao nebeske vizije pošto je pao u dubok san (Levijev testament 2,3-5).

U periodu Makabejaca, kao što je već rečeno, javlja se pokret *hasidim* (pravedni, pobožni). Ovaj pokret se očuvao sve do danas. Ipak, u određenom momentu (130. godine p.n.e.) od ovog pokreta nastaju još dva nova - *fariseji* i *sadukeji*. Izbegavali su mešanje u političke poslove, već su se većinom bavili

izučavanjem Tore i usmenom predajom, a fariseji naročito. Politička propast jevrejskog naroda nije za njih predstavljala veliki problem. Verovali su više u Toru i njoj pridavali daleko veći značaj.

Sva tri pokreta, kako stari, tako i dva novonastala, imali su uticaj na nastajanje jevrejske apokrifne književnosti. Mnogi elementi iz načina razmišljanja ove tri grupacije mogu se pronaći u ovoj književnoj vrsti. Neki od njih su: "Važnost Mojsijevog zakona", "Tora iznad svega", "Poštovanje proročke misli", "Mesija stiže", "Strašni sud", "Dani užasa - Armagedon na kraju sveta, nakon kraja odabrani ostaju u životu"...

Isto tako, književnici (knjigoznalci, pismoznalci, soferimi), iako nastali još u Solomonovom dobu, poznavanjem Tore i predavanjem nauke Tore narodu, utiču na širenje eshatoloških misli i ideja među življem, pogotovo u periodima društveno-ekonomskih kriza. I ne samo to, duhovne krize u narodu izazvane ugnjetavanjima raznih osvajača domovine Jevreja, naročito podstiču književnike na još jači rad "od vrata do vrata" šireći tako nadu u spasenje svakoga ponaosob, ali ako, i samo ako, bude želeo da taj određeni pojedinac uđe u Carstvo Božje, predviđajući, a na osnovu proročkih pisanja iz Tore i opšteg stanja u zemlji, teške dane pakla koji će Zemlju snaći.

Imajući u vidu sve navedene činioce i situacije koje su postojale u Izraelu, i van njega, tokom dva do tri veka p.n.e. i isto toliko nakon njega, pojava apokaliptičke književnosti predstavljala bi logičan sled događaja, logičnu posledicu u razvoja jevrejske misli toga doba.

Osnovne karakteristike jevrejske apokaliptike

Nakon sažetog osvrta na istorijske okolnosti u Izraelu i njegovoj okolini, kao i na društveno-ekonomsku situaciju toga doba na istom području, ali i na duhovne činioce koji su tada obitavali u narodu nazire se sadržaj jevrejskih apokaliptičkih

knjiga. Apokaliptika je književni oblik nastala iz proročanstava, tako da se može reći da ona označava i proročanstvo.

Autori apokaliptike obično uzimaju ime neke poznate i važne ličnosti, iako ne preciziraju u svojim delima i ne nameću isključivo da su doista te ličnosti i napisale tekst. Dakle, imenom autora, stvarni autor želi privući pažnju na tekst, ne obmanjivati javnost, mada ako mora birati između nečitivosti teksta i laganju o autorstvu, pravi autor bira lažno predstavljanje autorstva, samo da bi tekst bio čitan. Autor često biva opsednut starinom napisanog teksta, te često lažno predstavlja tekst nekoliko vekova starijim nego što jeste. Bilo je autora koji su se predstavljali lično, ne krijući svoje autorstvo.

Vreme i mesto pisanja je najčešće nemoguće odrediti. Autor je često takve stvari ostavljao nedorečenima, i to iz više razloga. Pre svega, ako autor krije svoje autorstvo, ide mu u prilog da ne pominje vreme i mesto pisanja. Isto tako, ako želi tekst predstaviti mnogo starijim nego što stvarno jeste, apsurdno bi mu bilo da pominje mesto i vreme pisanja. Isto tako, autor je vodio računa da ne iznosi određeni sekundarni podatak ("da se ne otkrije") na osnovu kojeg bi se moglo utvrditi vreme i mesto pisanja. Svakako da je bilo i onih koji su tačno navodili podatke o ovome.

Mesijanstvo u apokaliptičkim knjigama gubi na primarnosti. Primaran je Bog, koji donosi novo doba i novo ustrojstvo. U nekim se apokaliptičkim knjigama Mesija ni ne pominje, mada se ne može reći da je mesijanska ideja iščezla iz ove literature. Mesija je samo gurnut u drugi plan. Sve radnje čini sam Bog, nekada samo preko Mesije koji će "tek" doći. Naprotiv, mesijanstvo je tu i gotovo da predstavlja osnovu, a nekada samo pozadinu sadržaja.

Božanske tajne apokaliptika opisuje u vizijama koje videlac (vizionar) opisuje jezikom uobičajenim za ovu književnu vrstu. Tako se s tim u vezi javljaju simboli, brojevi i tome slično. Karakteristični su puni brojevi, celi brojevi. 7 je broj potpunosti,

broj savršenstva. Polovina od toga bila bi suprotna Bogu (tri i po). Šest je broj za jedan manji od sedam, broj Sotone. Broj 12, kao 12 meseci u godini, rezultat je apokaliptičke simbolike, zatim četiri strane sveta, četiri godišnja doba, prvi put se javljaju kod apokaliptičara, iako Izrael odlikuju samo dva godišnja doba...

Apokaliptiku svakako odlikuju i razna natprirodna stvorenja, koja povećavaju simbolizam kao karakteristiku, povećavaju doživljaj koji se javlja kod čitaoca i utisak užasa koji će doći za neznabošce i nevernike.

Šta je ono što razlikuje apokaliptiku od proroštva? Egzistencija pojedinca nakon smrti, a ne egzistencija čitavog naroda, još je jedna od karakteristika koja se javlja u apokaliptici, za razliku od proroštva. Proroci crpe ideje iz prošlosti i iz nje izvlače pouke, dok apokaliptičari bivaju više okrenuti ka budućnosti.

Nova ideja u apokalipsi čini je umnogome različitom od proroštava – nada u besmrtnost Božjih sledbenika – pravednih Jevreja.

Apokaliptika se kao književna vrsta negovala ne samo kod Jevreja i judaizmu, već ponešto i među prvim hrišćanima. Stoga je jedino novozavetno delo apokaliptičkog karaktera - Otkrivenje Jovanovo.

Kumran i apokaliptika

Kumransko vreme predstavlja vreme apokaliptičke apokrifne literature kao što su "Enohova knjiga", "Mojsijevo vaznesenje" i "Knjiga jubileja" koje kao štivo pisano u vreme krize gradi svoju tajnovitu poruku paralelno s kumranskim stvaralaštvom. Na prelazu vremena, mudrost ostaje jer apokaliptička previranja su samo privremena i na pomolu je mesijansko eshatološko verovanje. Njemu je podređen govor o misterijama i pravi put u razlikovanju duhova.

U govoru o blaženstvima iznenađuje da su starozavetni, posebno psalamski makarizmi tj. blaženstva, koja u Novom zavetu zauzimaju veoma važno mesto jer su okrunjena programskim govorom na Gori (Matej 5. poglavlje) o carstvu Božjem i zajedništvu s proslavljenim Hristom (Otkrivenje 19), jedva prisutna kod asketski disciplinovanog života u kumranskoj zajednici. Uočava se prisutan dualizam, beg od sveta, isključivanje i izolacionizam. Novi zavet, nasuprot tome, širi univerzalnu mesijansku veru i nadu. Tako kumranski spisi čuvaju, pre svega, Božju reč i tumače je na svoj ljudski način, odvajanjem od sveta i opredeljenjem za izabrane i dobre.

Poznatija jevrejska apokaliptička dela

Knjiga Enohova predstavlja kompilaciju proročanstava i spisa koji su pripisani Enohu. Podeljeni su u pet delova. Celo delo danas postoji samo u etiopskom prevodu. Prema Harringtonu, Knjiga Enohova predstavlja prikaz religioznih, moralnih, mesijanskih, apokaliptičnih i eshatoloških strujanja u judaizmu neposredno pred početak hrišćanstva. Pisana je delom hebrejski, delom aramejski. Smatra se da knjiga potiče iz 170-60. g. p.n.e. Pronašao ju je putopisac Bruss u Etiopiji 1775. na etiopskom jeziku. Kasnije, 1886. godine, u grobnici jednog koptskog monaha kod Ahmina u Egiptu, pronađene su i prve 32 glave na grčkom jeziku.

Enohova knjiga sadrži 110 glava. Pored uvoda i epiloga deli se na pet delova i to: a) deo o padu anđela - anđeoski deo, b) mesijanski deo – govor u slikama, c) astronomsko-fizički deo, d) istorija čoveka od postanka do svršetka mesijanskog carstva, e) utešni deo – uteha za svoju porodicu i za sve stanovnike zemlje.

Ono što je primetno u ovoj knjizi jeste da propagira nastupanje mesijanskog carstva - iznenada i silovito. U isto vreme pisac Knjige Enohove ne veruje kako bi zemaljska sredina mogla biti pogodno tle za ustoličavanje carstva Božjeg.

Biblijska kritika smatra da je ovo kompilacija više knjiga skupljenih pod Enohovim imenom, a ne jedno originalno delo. Uz to se misli i da su je napisali izraelski Jevreji na jevrejskom jeziku. Prema T. Radoviću, od svetih otaca crkve za ovu knjigu su znali Irinej, Kliment Aleksandrijski, Origen i Tertulijan. Jeronim i Avgustin je odbacuju kao apokrifnu, što je i razumljivo. Knjiga obiluje parabolama, izrekama i pričama. Uticala je na prvu hrišćansku crkvu, te se zaključuje da pojedini delovi u današnjem obliku potiču od hrišćana, u smislu da je neki hrišćanin dodao neke delove.

Knjiga Enohiovih tajni (slovenski Enoh) je tipični apokaliptički spis, u kojem Enoh iznosi objavu, koja mu dolazi sa putovanja kroz sedam nebesa. Osim toga, Enoh opisuje stvaranje sveta i otkriva tajne budućnosti. Smatra se da je knjigu napisao neki izraelski Jevrejin ili možda pak Jevrejin preobraćen u hrišćanstvo. Pisana je na grčkom jeziku, verovatno u I veku. Predstavlja samostalno delo u odnosu na Knjigu Enohovu. Interesantno je da je ova knjiga prevedena na staroslovenski i da je taj prevod sačuvan do danas.

Treća knjiga Enohova je zapravo rabinska kompilacija iz III ili IV veka. Donekle je važna za proučavanje jevrejskog misticizma. Naročito je doprinela na razvoju kabalistike.

Zavet 12 patrijaraha je knjiga sa manjim apokaliptičkim elementima, nastala najverovatnije u periodu od II – I veka p.n.e. Knjiga opisuje kako se dvanaest Jakovljevih sinova oporasta pred smrt od svojih sinova, te se tako proriče sudbina dvanaest plemena. U celini, štivo predstavlja raspravljanje o moralu, i svedočanstvo visokog morala koji je nadahnjivao jevrejsko moralno držanje.

Pojedini stručnjaci smatraju (Charles, Lagrange) da "Zavet 12 patrijaraha" sadrži i delove koje su dodali hrišćani. Milik pak smatra da je čitavo delo nastalo u ranoj crkvi, a da su samo temelji jevrejski (judaistički). Danas je sačuvana samo na grčkom jeziku.

Solomonovi psalmi predstavlja knjigu psalama veoma sličnih nama poznatim psalmima iz biblijske knjige Psalmi Davidi, prema stilu i načinu izražavanja autora. Pisani su izvorno na jevrejskom jeziku, ali su sačuvani samo na grčkom i sirsom. Smatra se da potiču iz I veka p.n.e., i to najverovatnije u periodu od 63. do 48. god. p.n.e., u vremenu Pompejevog osvajanja Jerusalima. Tertulijan ih je osudio kao jeretičke psalme.

Lako je primetno farisejsko poreklo ovih psalama, naročito ako se obrati pažnja na njihovo učenje o vaskrsenju, slobodnoj volji i mesijanskoj nadi. Prvi je u Evropi ove psalme izdao jezuita La Gerda 1626. godine.

Mojsijevo vaznesenje se sastojalo iz dva dela: a) Mojsijev zavet u kojem se proriče sudbina jevrejskog naroda, i b) Mojsijevo Jevanđelje. Pisanje knjige je trajalo verovatno od 3. godine p.n.e. do 70. godine nove ere. Prema Harringtonu, delo je napisano na hebrejskom jeziku, nakon smrti Iroda Velikog. Isto tako, Harrington smatra da je knjiga esenskog porekla. U samoj knjizi se oseća nacionalizam autora, naglašava se poštovanje Zakona i suprotstavljanje sadukejima. Knjiga je u XVIII veku prvi put izdana u Evropi i to na latinskom jeziku.

Treća knjiga Jezdrina (Vulgatina Četvrta knjiga Jezdrina) se sastoji iz tri različita dela u kojima se opisuju vizije Jezdre, i to otkrivanja budućnosti. Knjiga je prvobitno bila napisana na hebrejskom jeziku, ali je ostala sačuvana samo u prevodima na latinskom, etiopskom, sirijskom, jermenskom i arapskom jeziku. Hrišćani su ovo delo dobro poznavali i upotrebljavali.

Smatra se da je knjiga pisana nakon razorenja Hrama 70. godine. Sastoji se od 16 poglavlja i sadrži Jezdrine navodne vizije u Vavilonu, i to sedam vizija. Jezdra prikazuje razgovore s Bogom o nevoljama i patnjama jevrejskog naroda, kao i nadu i veru naroda u teškim vremenima. Svakako da Jezdra nije autor. Zbog sadržine, bila je cenjena kod crkvenih otaca (Varnava, Kliment Aleksandrijski, Kiprijan...)

Baruhova apokalipsa (Sirijski Baruh) je verovatno napisana kada i Treća knjiga Jezdrina. U prilog tome govori i to da se kod Baruhove apokalipse oseća uticaj ovog dela. Podeljena je na sedam delova. Sadrži otkrivenja data Baruhu u vreme razorenja Jerusalima 586. godine p.n.e. Ne sadrži naročite elemente o Božjem carstvu. Misli su više okrenute ka nebu, a ne ka zemlji. Osnovna ideja ove apokalipse je duhovno, a ne telesno vaskrsenje. Pisana je izvorno na aramejskom ili hebrejskom jeziku, ali je sačuvana samo na sirijskom jeziku, koji je priređen na temelju grčkog prevoda.

Ovde treba pomenuti i "Grčku apokalipsu", koja potiče iz II veka kao samostalno delo. U njoj se govori o Baruhu kojeg anđeo vodi do petoga neba, gde mu Bog otkriva svoje tajne. Ova knjiga je delimično sačuvana na grčkom i staroslovenskom jeziku.

Treća knjiga o Makabejcima predstavlja delo koje govori o periodu progonstva aleksandrijskih Jevreja za vreme vladavine Ptolomeja IV. U njoj se opisuje čudesno izbacivanje Jevreja od pokolja koji je bio pripreman. Delo je verovatno napisano pre 70. godine nove ere. Smatra se da je napisano da bi ohrabrilo Jevreje u vreme progona pod Kaligulom.

Četvrta knjiga o Makabejcima je napisana s ciljem da pokaže nadmoć razuma nad strastima. Predstavlja zapravo filozofsku raspravu o razumu, na primeru Eleazara i sedmoro braće iz "Druge knjige o Makabejcima". Smatra se da je knjiga napisana od strane nepoznatog Jevrejina u I veku, u cilju bodrenja Jevreja da ne pokleknju, verovatno pre razorenja Jerusalima, i to na grčkom jeziku. Jevsevi je i Jeronim pripisuju knjigu Josifu Flaviju, što je samo pretpostavka.

Manaševa molitva je knjiga nadahnuta pokorničkim psalmom iz 2. Dnevnika 33,11-13, gde se kralj Manaše kaje za grehe i moli se Bogu. Delo je verovatno napisao neki helenizirani Jevrein početkom hrišćanske ere. Ono je veličanstven primer

bisera jevrejske duhovnosti. Latinski prevod ovog dela se pojavljuje u Vulgati kao dodatak.

Aristejevo pismo je spis koji bi želeo biti pismo Aristeja, koji je bio Ptolomejev činovnik. Knjiga donosi legendarni izveštaj o nastanku Petoknjižja na grčkom jeziku, kojeg su prevele 72 starešine, pozvani za te potrebe iz Jerusalima. Ovaj prikaz nastanka Septuaginte povod je bio za uzdizanje jevrejske mudrosti i Mojsijevog zakona, kao i za isticanje nadmoći jevrejstva nad paganskom filozofijom i moralom. Ovo pismo je verovatno delo jevrejske propagande u Aleksandriji, a nastalo je oko 100 godina p.n.e.

Sibilinska proročanstva. Od V veka p.n.e. Grčkom i Azijom su kružila proročanstva koja su se pripisivala grčkoj proročici Sibili. Aleksandrijski Jevreji su u tome videli uspešno pomagalo za svoju propagandu. Tako su i ovi od II veka p.n.e. pisali "Sibilinska proročanstva", puštali ih u javnost i tako širili jevrejska verovanja. Hrišćani su ovu praksu nastavili, tako da zbirka od 12 knjiga "Sibilinskih proročanstava", koja je do danas sačuvana, predstavlja hrišćansko uverenje. U ovoj zbirci su samo neke knjige jevrejskog porekla - verovatno treća knjiga koja predstavlja skup odvojenih fragmenata iz II veka p.n.e., zatim četvrta knjiga (oko 80. godine p.n.e.), peta knjiga (125. godine nove ere). Čak su ove knjige bile i prerađivane od strane nekog hrišćanina.

Knjige o Adamu (objavljene pod raznim naslovima). Osnova im je jevrejska, ali su kasnije prerađena u hrišćanskom ili gnostičkom duhu. Sačuvane su u verziji na grčkom, latinskom i slovenskom prevodu.

Vaznesenje Isaije predstavlja dva samostalna dela, i to "Mučeništvo Isaije" i "Apokalipsa Isaije". Obe su knjige verovatno napisane do 150. godine nove ere. Sačuvane su potpuno samo na etiopskom jeziku. Prvi deo opisuje kako je Isaija navodno prestrugan po naredbi cara Manasije, a drugi proro-

kovu viziju o Hristu, raspeću i vaznesenju. Radnja koja se opisuje dešava se za vreme vladavine cara Jezekije.

Jevandlje po Tomi je nezavisna zbirka govora, nastala sredinom I veka nove ere. Karakteriše je dosledna gnostička interpretacija Isusovih govora. Sačuvana je koptska verzija iz Nag Hamadija, Egipat. Sadrži 6 paralelnih priča o Carstvu Božjem. Po stilu i radnji, veoma je slična Jevandlju po Mateju, uz opsežnije primenjen apokaliptički stil.

UTICAJ APOKALIPTIČKE JEVREJSKE KNJIŽEVNOSTI NA NAČIN RAZMIŠ- LJANJA U ISUSOVOM VREMENU

Većina naučnika se slagala i slaže se u tome, da je jevrejska apokaliptika uticala na hrišćansku misao i to višestruko. Ono što se na osnovu pregleda primarne i sekundarne, kako jevrejske tako i hrišćanske literature može na prvi mah zaključiti jeste da su u većini slučajeva naučnici, komentatori i analizeri hrišćanstva bili u pravu. Naime, nada u vaskrsenje, i uopšte pojava takve ideje u jevrejskom narodu nije došla slučajno, niotkuda. Ako se dobro prouči Knjiga proroka Isaije, naročito Isaija 26,19, lako se uočava da je još u njegovom periodu, Božjom rukom dovedena među narod, ova ideja svakako postojala. Isto tako, Danilo 12,2, vođen Božjim nadahnućem, dolazi do ideje vaskrsenja.

Međutim, ideja vaskrsenja se naročito razvija u periodu cvetanja apokaliptike. Težak život naroda, kako smo to mogli videti u istorijskom delu, čini narod još prijemčivijim za prilazjenje skupovima ovakvih misli. Stoga je mnogim Jevrejima, svakako ne svim, bilo lako da primi Hrista, koji je naročito propagirao vaskrsenje, kao veliku Božju istinu.

Isto tako, ideja o Carstvu Božjem, koja se proteže još iz postegipatskog perioda, u vremenu apokaliptike posebno jača. Mogli smo videti više tipova stavova i prihvatanja ideje o Carstvu Božjem: *univerzalistički vid* – Jeremijinog tipa (svi bez obzira na nacionalnu pripadnost), *etnički vid* – Jezekiljevog tipa (samo Jevreji), *vid Danilove apokaliptike* (duhovni smisao), *novo učenje apostola Pavla*, kao četvrti i najsavremeniji tip,

skup najvernijih i najstvarnijih, ujedno i najboljih elemenata iz prethodna tri vida, s opštim utiskom da je takav savršeni način mišljenja o Carstvu Božjem samo mogao nastati pod direktnom Božjom intervencijom.

Ideje o strašnom sudu, koje su u hrišćanstvu takođe prisutne, su apokaliptičkog karaktera i porekla. Tako Marko 13 ili Matej 22-25 sadrže ovakve elemente, apokaliptičke misli toga doba. Jedina razlika, opet, između ovih navedenih apokaliptika i ostalih čestih, sadržanih gotovo u svakoj jevrejskoj apokaliptici je što Marko i Matej ove ideje navode u svom pravom obliku, od Isusa prorečene, Božjim Duhom vođene. Iako su slične po karakteru, iako vode identično poreklo, ipak jevrejske i hrišćanske ideje o strašnom sudu razlikuju se u jednoj, najvažnijoj stvari, a to je svakako nadahnutost od Boga.

Pošto smo govorili o geografskom elementu koji igra važnu ulogu u apokaliptici – planini Hermon, dobro bi bilo napomenuti još neke elemente apokaliptike koji su uticali na način razmišljanja u Isusovom periodu, samim tim i na hrišćanstvo. Ime *Petros*, koje Isus daje Simonu, na aramejskom jeziku je *Kefa*, što znači "stena". U Mateju 16, i to u jednom kumranskom zapisu istog dela Jevanđelja, svakako se pominje priznavanje Hristovog Mesijanstva od strane Petra. U navedenom fragmentu nedostaje (ne vidi se) reč za planinu, koja bi prema mišljenju naučnika (Milik, de Gol...) mogla biti reč *kefa*. Upravo je ta reč upotrebljavana za planinu u gotovo svim apokaliptikama toga doba, te bi eventualno bilo normalno za očekivati tu reč i na ovom mestu. Ta planina mogla bi biti zaista Hermon, koja bi simbolisala Crkvu, ali i mesto čudnog kontakta pakla, zemlje i neba u malom. Kanjon je pakao, sama planina zemlja, vrh njen doseže do neba. Prema ovoj reči, *planina – kefa (petar)* jasno se vidi obrazac jevrejske apokaliptike iz Hristovog doba i njen uticaj na nastajanje Crkve.

Drugi novozavetni način razmišljanja otelotvoren u fizikamentu, koji je naveden u Mateju 17, preobražavanje Isusa na

visokoj planini, za koju se odavno misli da je Hermon, takođe ima direktne veze sa tradicionalnom apokalipsom. Isus se na planini pojavljuje pred Petrom i još dvojicom učenika u sjaju svoje slave i vidi se kako razgovara sa mesijanskim prethodnicima Mojsijem i Ilijom. Tako je očita koncepcija Božjeg otkrovenja na ovoj naročitoj svetoj planini, što se u potpunosti uklapa u dobro formiran apokaliptički tradicionalni obrazac.

Iako je uticaja apokaliptike na razmišljanje u Isusovom dobu bilo veoma mnogo, iako je to bio period njenog vrhunca, mora se zaključiti jedno – apokaliptika u Novom zavetu, njeni elementi u mnogim novozavetnim knjigama i Otkrivenje Jovanovo, jedina je apokaliptika koja se može uzeti za ozbiljno. Ostale će poslužiti kao interesantna književnost, izuzetna za proučavanje hebrejskog jezika, istorije i filozofije.

KUMRANSKI TEKSTOVI OTKRIVENI U PEĆINAMA

Kao što smo rekli, u Kumranskim pećinama otkriveno je dosta biblijskih i nebiblijskih tekstova. Na ovom mestu ćemo navesti određeni broj otkrivenih tekstova, a neke od njih čak i predstaviti. Svici su otkrivani u pećinama. Pogledajmo pre svega spisak svih tih pećina kao i najvažnije tekstove otkrivene u njima:

Pećina br. 1

Pećina br. 1 je otkrivena 1947. godine. U njoj su pronađeni važniji kumranski i biblijski spisi. Neki od njih su:

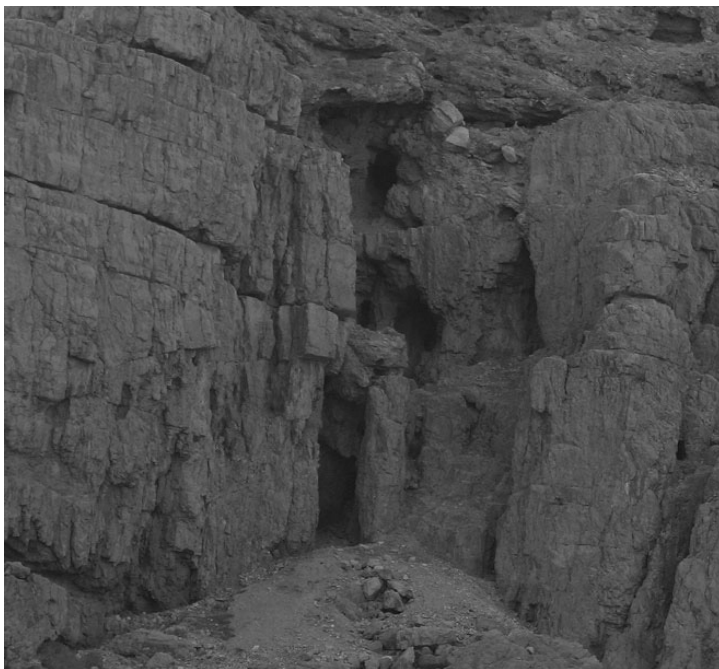
- 1QIsaa (kopija Knjige proroka Isaije)
- 1QIsab (druga kopija Knjige proroka Isaije)
- 1QS (Pravila Zajedništva) cf. 4QSa-j = 4Q255-64, 5Q11
- 1QpHab (Pešer Habakuka)
- 1QM (Svitak Ratnika) cf. 4Q491, 4Q493
- 1QH (Himne zahvalnice)
- 1QapGen (deo 1. Knjige Mojsijeve)

Pećina br. 1, Kumran, Izrael

Pećina br. 2

Pećina 2 je otkrivena u februaru 1952. U njoj je pronađeno oko 300 fragmenata iz 33 manuskripata, uključujući Knjigu Jubileja i Mudrosti Ben-Siraha.

Pećina br. 2, Kumran, Izrael

Pećina br. 3

Pećina br. 3 je otkrivena u martu 1952. Ova Pećina je sadržavala 14 manuskripata uključujući Knjigu Jubileja i poznati Bakarni Svitak. Postoje dokazi da su se u ovoj pećini čuvali zlato, srebro, bakar, aromatična ulja i svakako svici.

Pećina br. 3, Kumran, Izrael

Pećina br. 4

Pećina broj četiri otkrivena je u avgustu 1952. godine. Analizirana je od strane Geralda Lankester Hardinga, Roland de Voa i Józefa Milika. Pećina broj četiri se zapravo sastoji od dve pećine (4a i 4b). U ovoj pećini pronađeno je preko 15.000 fragmenata iz 500 različitih tekstova.

Pećina 5 i 6

Pećine 5 i 6 otkrivene su takođe 1952. godine, odmah nakon Pećine 4. Pećina 5 sadržala je oko 25 manuskripata, dok je Pećina 6 sadržala fragmente od oko 31 manuskripta.

Pećine 7–9

Pećine 7-9 su jedinstvene po tom osnovu što su jedine pećine koje su pristupačne tako što se mora proći kroz naselje Kumran. Uklesane su u južni deo Kumranskog platoa. Arheolozi su

otkrili pećine 7-9 godine 1957, ali nisu pronašli mnogo fragmenata, najverovatnije zbog visokog stepena erozije koja za sobom ostavlja samo plitke jame od čitavih pećina. Pećina 7 je sačuvala više od dvadesetak komada grčkih dokumenata, uključujući 7Q2 (Pismo Jeremije), 7Q5 (što je postalo predmet mnogih špekulacija) i grčku kopiju svitka Enoh.

Pećina 8

Pronađeno je 5 fragmenata: 1. Knjiga Mojsijeva (8QGen), Psalmi (8QPs), Tefilin - fragmenti (8QPhyl), i Mezua (8QMez) i Himna (8QHymn). U pećini 8 je takođe pronađeno nekoliko kutija tefilina i kutija sa kožnim predmetima, lampama, čupovima...

Čupovi pronađeni u pećini broj 8

Pećina 9

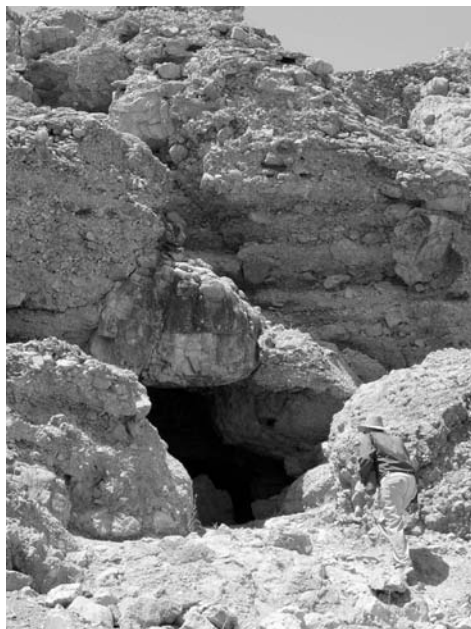
Pronađeni su mali komadi neidentifikovanih fragmenata nekih spisa.

Pećina 10

Pronađen je samo jedan kameni predmet sa natpisom na sebi.

Pećina 11

Pećina 11 otkrivena je 1956. godine. U njoj je pronađen 21 tekst, od kojih su neki bili poprilično dugi. Svitak Hrama je tako nazvan zato što je više od polovine teksta u vezi sa izgradnjom Hrama u Jerusalimu, koji je upravo ovde pronađen. To je najduži svitak ikada pronađen. Dužine je 8,75 m. Svitak Hrama je otkriven od strane Jigela Jadrana. Takođe u ovoj pećini, kao rezultat iskopavanja, pronađen je fragment Malkicedeka (11q13) i kopija Knjige Jubileja.

Pećina br. 11, Kumran, Izrael

PRONAĐENI SPISI

Obzirom da su u Kumranu pronađeni biblijski i nebiblijski tekstovi, napravićemo podelu kumranskih rukopisa upravo tako, i o svakom važnijem spisu dati nekoliko osnovnih karakteristika:

NEBIBLIJSKI KUMRANSKI RUKOPISI

Ove nebiblijske tekstove takođe možemo podeliti u tri grupe. Prva grupa bi bila apokrifna grupa, druga je grupa nesektaških tekstova i treća grupa bi se sastojala od sektaških tekstova.

APOKRIFNA GRUPA KUMRANSKIH RUKOPISA

Isus Sirah

Knjiga Isusa Siraha je apokrifna knjiga (pseudoepigrafa), dakle ulazi u sastav samo pojedinih ne-kanonskih Biblija, o čemu smo već govorili u ovoj knjizi. Knjiga Sirahova predstavlja zbirku jevrejskih mudrosti, koju su stvorile grupe mudraca organizovane u *škole mudrosti*, koje su bile raširene među Jevrejima toga doba. Obzirom da je cela sačuvana na drugim jezicima i da predstavlja deo pojedinih ne-kanonskih Biblija, može se pogledati u takvim izdanjima Biblije.

Pored Knjige Isusa Siraha u Kumranu je otkriveno još mnogo fragmenata iz oko petnaest drugih knjiga mudrosti, koje mogu posvedočiti o velikom intelektualnom životu Jevreja toga doba.

Tobija

Ova knjiga je većim delom na aramejskom jeziku, otkrivena je u fragmentima. Smatra se da je napisana nešto pre Makabejskog ustanka. U knjizi je reč o pobožnom Jevrejinu koji se zvao Tobija i njegovom sinu koji je navodno dobio dar da može isceljivati bolesne ljude. I ova se knjiga može pogledati u nekim izdanjima ne-kanonskih Biblija, jer predstavlja pseudoepigraf.

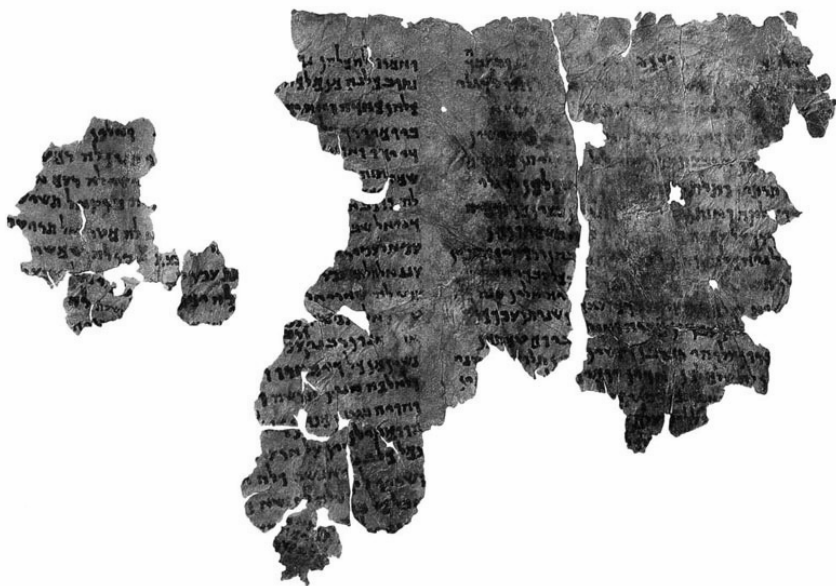

Fragment iz Tobijine knjige, Kumran, Izrael

Enoh

Postoje tri spisa Enoha i oni se označavaju uglavnom kao Enoh I, Enoh II i Enoh III. Međutim, samo je Enoh I napisan u starozavetnom dobu, Enoh II je iz kasnijeg perioda, dok je

Enoh III srednjevekovni spis. Enoh I je bio poznat iz nekih izdanja ne-kanonske Biblije jer je pseudoepigraf, a stariji tekstovi su nađeni na etiopskom jeziku (gotovo cela knjiga) i u Egiptu na grčkom jeziku (u delovima). Enoh I sadrži pet delova: Knjiga čuvara, Alegorije, Knjiga astronomskih spisa, Knjiga snova i Enohova poslanica, ali sadrži i druge delove. Prvobitno je napisan na aramejskom jeziku u periodu Drugog hrama. Ovo književno delo se bavi poreklom i uništenjem zla, ulogom anđela i demona u životu ljudi i novim dobom koje dolazi.

Fragment iz Enohove knjige, Kumran, Izrael

Knjiga Jubileja

Ova knjiga bila je poznata uglavnom indirektno, preko prevođa. Fragmenti Knjige Jubileja pronađeni u Kumranu dokazuju da je ova knjiga izvorno napisana na hebrejskom jeziku. Nas-

tala je tokom perioda Drugog Hrama. Govori o otkrovenju koje je Mojsije dobio od anđela na Sinajskoj gori i o zlu koje će biti uništeno. Predstavlja svojevrstu sublimaciju Tore. U Kumranu je ukupno pronađeno 14 svitaka (kopija) ove knjige. Kao i Enoh, tako i Knjiga jubileja pokazuje izrazite eshatološke tendencije. Knjiga Jubileja kaže, između ostalog, da će u jevrejskom društvu toga vremena započeti promene nabolje tek kada "deca počnu da izučavaju Toru (Zakon), i kada počnu da se drže zapovesti, i kada se ljudi vrate na put pravednika" (23:26).

Apokrifno Postanje

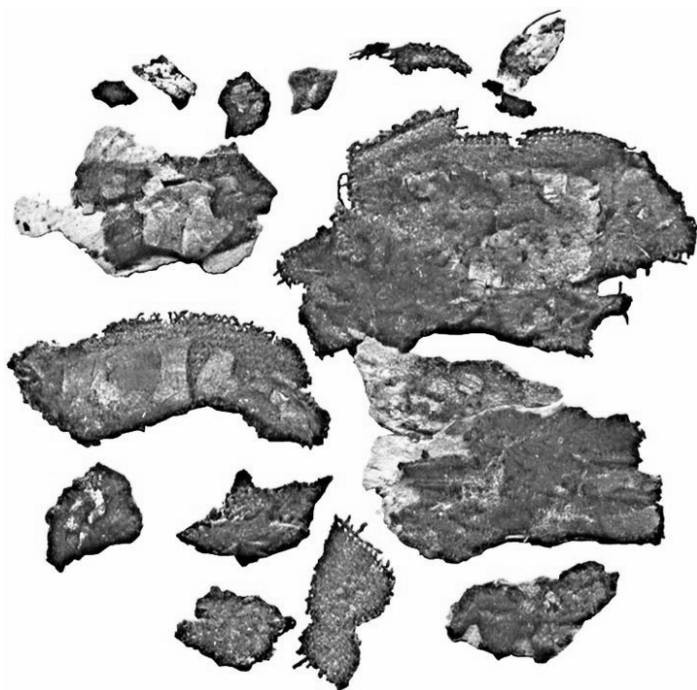
Apokrifno postanje je pronađeno u pećinama 1 i 4. Ima ga u brojnim fragmentima. Napisano je na aramejskom jeziku. Mastilo kojim je pisano dosta ga je oštetilo pa su mnogi redovi nečitljivi, mada se pokušavalo čitanje tih redova pomoću metode spektralnog prikazivanja. Ovaj spis je zapravo parafraziranje glavnih događaja opisanih u Postanju. Prema stilu kojim je pisan, očigledno je da je namenjen širokim narodnim masama, svakako za žitelje vremena u kojem je nastao. Svojim jednostavnim jezikom i stilom pisanja približavao je radnju opisanu u Postanju (1. Knjizi Mojsijevoj) običnom čoveku.

GRUPA NESEKTAŠKIH TEKSTOVA

Svitak Hrama

Pretpostavlja se da je napisan negde u IV veku p.n.e. Nije napisan od strane sektaške kumranske zajednice, ali je sadržao neke karakteristike privlačne za ideologiju esena. U Kumranu su pronađena dva primerka ovog teksta. Jedan primerak je svitak dug devet metara iz pećine broj 11, a drugi je u nekoliko manjih fragmenata. Govori o idealnom Hramu koji treba izgraditi i urediti, o žrtvama koje bi tamo trebalo žrtvovati, zapravo o novom jevrejskom caru i novoj jevrejskoj državi i slično. Isto

tako, pisci ovog svitka, a po rečima koje se mogu u njemu pročitati, videli su ga kao svojevrsan nastavak Tore. Neki naučnici smatraju da su pisci Svitka Hrama želeli da sačuvaju dodatnu građu i tekstove koji nisu ušli u Toru u periodu Jezdrine reforme. Ova tvrdnja se može dokumentovati i jezikom i stilom koji je korišćen u Svitku Hrama. Jezik i stil su potpuno tradicionalni i nalik samoj Tori.

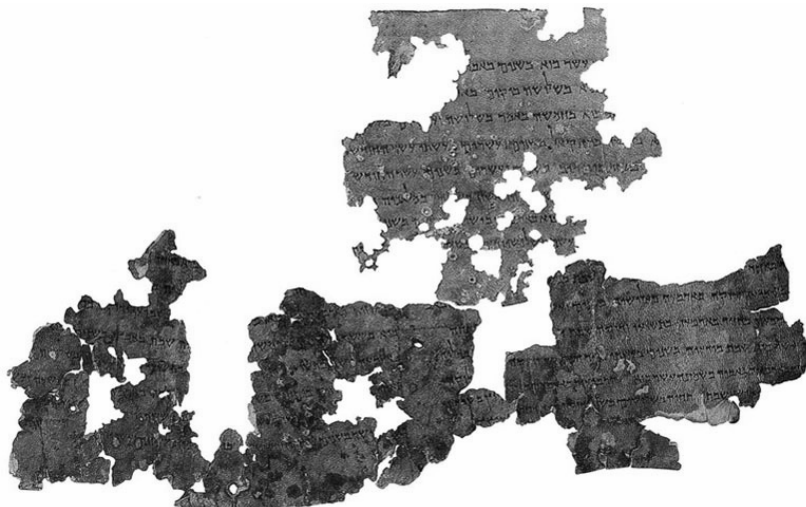

Fragmenti drugog primerka Svitka Hrama, Kumran, Izrael

Kalendarski spisi

Mnogi spisi pronađeni u Kumranu predstavljaju zapravo praktične priručnike u vezi sa verskim zakonima i njihovom primenom. Takvi su i kalendarski spisi. Inače, eseni Kumrana

su koristili solarni kalendar. Svici govore o napadima na esene od strane njihovih jevrejskih protivnika, jer su se koristili pogrešnim solarnim kalendarom.

Kalendarski spisi, Kumran, Izrael

Pesme za Šabatnu žrtvu

Mnogo je fragmenata koji sačinjavaju tekstove o liturgijskom životu i bogoslužjenju. Najbolje sačuvan primerak je spis *Pesme za Šabatnu žrtvu*, poznat još i kao *Anđeoska liturgija*. U Kumranu je otkriveno devet rukopisa (kopija). U ovu liturgiju je uključeno trinaest himni (pesama). Svaka himna počinje naznakom koja pokazuje kada treba da bude korišćena. Na primer: "Pesma žrtvovanja za prvi Šabat, četvrtog dana prvog meseca."

Interesantno je napomenuti da veliča ideje posredništva između čoveka i Boga, pa tako govori o anđelima, koji predstavljaju upravo te posrednike.

Deo svitka Pesme za šabatnu žrtvu, Kumran, Izrael

Bakarni svitak

Bakarni svitak je pronađen u pećini broj 3. Sadržaj ovog svitka je urezan na bakarnu ploču, za razliku od svih drugih spisa koji su pisani na pergamentu ili papirusu. Obzirom da je ovaj svitak zapravo bio u vidu rolne prepolačljene na dva dela, proces otvaranja svitka je bio usporen radi zaštite od oštećivanja. Napokon je odlučeno da se svitak iseče na trake, obradi i pročita. Tim Rolana de Voa je primetio da ovaj svitak ima veoma veliki značaj u razumevanju života esenske zajednice u Kumranu. Svitak je napisan na kasnom hebrejskom jeziku, kako u smislu samog jezika tako i što se hebrejskog pisma tiče.

Ovaj svitak sadrži spisak od šestdeset i četiri predmeta, uglavnom dragocenosti i rukotvorina iz Hrama i mesta gde su te dragocenosti sakrivene. Smatra se da su eseni, pre nego što je Hram uništen od strane Rimljana, mnogo dragocenosti iz njega sakrili po Judejskoj pustinji. Danas, međutim, nema ničega na mestima popisanim u bakarnom svitku, mada mnoga mesta još nisu otkrivena i identifikovana.

Jedno vreme su stručnjaci odbacivali ovaj svitak kao svojevrsnu antičku šalu ili fantaziju, jer je u njemu popisano neverovatno mnogo blaga. Recimo, pominje se po nekim naučnicima 60, a po nekim i 200 tona zlata, srebro bakar i drugi dragoceni metali u ogromnim količinama.

Jedna traka isečenog bakarnog svitka, Kumran, Izrael

GRUPA SEKTAŠKIH TEKSTOVA

Pravilnik zajedništva

Pronađen je u pećini broj 1, solidno očuvan. Sadrži nekoliko nizova pravila kojih se pridržavala zajednica esena. Još deset fragmenata je pronađeno u pećini broj 4 i dva u pećini broj 5, što svedoči o važnosti ovog dokumenta za esene.

Deo Pravilnika zajedništva, Kumran, Izrael

Na čelu hijerarhije esenske zajednice se nalazio "učitelj", a Pravilnik zajedništva je za njega bio svojevrstni priručnik pomoću kojeg se regulisalo pristupanje zajednici i određivao statut zajednice. Evo jednog odlomka iz Pravilnika zajedništva:

”N(a svima koji dobrovoljno pristu)paju životu (večnom, po Pravilni)ku Zajedništva, je da traže Boga (svim srcem i svom dušom), da čine dobro i pravo pred Njim, kako je to zapovedio preko Mojsija i preko svojih slugu, proroka i da vole sve koje je izabrao i da mrze sve koje prezire, i da se udalje od svakog zla, a da prilaze svemu dobrom i da postupaju istinito i pravedno i zakonito, u zemlji, a da ne idu više tvrdoga srca i bludnih očiju, čineći sve što je zlo, i da dovedu sve spremne da postupaju po Božijim zakonima...”

Disciplinski priručnik

Ovaj spis govori o ciljevima i svrsi esenske zajednice, a potom o pravilima prijema u zajednicu. Ove odredbe upravljaju svim aspektima zajedničkog života članova esenske zajednice. Osim ovoga, sadrži i propise za rukovođenje sastancima saveta. Spis se završava detaljnim nabranjem svih pravila i spiskom kazni za nepoštovanje istih (smanjenja obroka, privremeno ili totalno isključivanje iz zajednice i slično).

Zapisano je i to da će ova pravila važiti sve dok se ne pojavi novi prorok i dvojica mesija: Mesija Aronov i Mesija Izraelov. Interesantno je dvojno mesijanstvo, karakteristično za kumranske esene, ali i za judaizam uopšte. Čak se može napraviti i paralelizam sa Mojsijem i Aronom, i Jovanom Krstiteljem i Isusom Hristom. Jer prema hrišćanstvu, najavljivani Isus, kroz celi Stari zavet, i najavljivani Jovan Krstitelj, dolaze obojica - Jovan Krstitelj kao preteča Isusa Hrista.

Deo disciplinskog priručnika, Kumran, Izrael

Damaški dokument

Damaški dokument predstavlja najstariji kodeks koji je zajednica esena napravila. Pronađeno je samo nekoliko dugačkih fragmenata u pećinama broj 4, 5 i 6. Damaški dokument je složeni spis sastavljen od više tekstova. Veliki deo ove knjige je napisan pre Pravilnika zajedništva. Bavi se nastankom esenske zajednice i posebno novim savezom sa Bogom sa određenim izabranicima koji su napustili Judejsku pustinju i na neko vreme se preselili u Damask. Knjiga daje i obimno teološko tumačenje istorije drevnog Izraela. I pre nego je Damaški dokument pronađen u Kumranu, znalo se za ovu knjigu jer je jedna njena kopija pronađena u Egiptu u jednoj sinagogi.

Jedan od fragmenata Damaškog dokumenta, Kumran, Izrael

Ratni svitak (rat sinova svetlosti protiv sinova tame)

Solidno očuvan spis, pronađen je u pećini broj 1, kao i nekoliko fragmenata njegovih kopija pronađenih u pećini broj 4. Smatra se da je nastao 167. godine p.n.e., ali i da je nešto prepravljao kasnije, dolaskom Rimljana. Ratni svitak se bavi eshatološkim ratom koji će se navodno voditi tokom završnih četrdeset godina "poslednjeg vremena", a borba se opisuje na nerealan način.

Mnogi naučnici smatraju i da je ovo delo zapravo ratni plan u slučaju napada na esensku zajednicu. Svitak opisuje i to da u slučaju rata, glavni borci treba da budu 40-ogodišnjaci i 50-ogodišnjaci, dok mlađi treba da budu pozadinci, što je veoma interesantno za vojnu istoriju i vojne nauke.

Evo jednog citata iz Ratnog svitka:

”A o(vo je knjiga pravila) rata. U početku digoše ruku sinovi svetla da bi načeli sudbinu sinova tame, Belijaalove vojske, Edomove čete, Moavove čete i Amonovih sinova i vojske žitelja Palestine (Filisteje) i četa Kitejaca (Grka) asirskih i kršilaca saveza koji ih pomažu. Sinovi Levijevi i sinovi Jehudini i sinovi Benijaminovi, prognani u pustinju, boriće se protiv njih sa svim svojim četama u povratku sinova svetla iz progonstva u pustinji naroda da bi se nastanili u pustinji Jerusalima. I posle rata će se podići odatle na sve odrede Kitejaca u Egiptu. I u njegovo predodređeno doba izaćiće da se u velikom gnevu bori protiv kraljeva severa, te neka mu bes polomi i uništi rog...”

Deo Ratnog svitka, Kumran, Izrael

Nova zakonska pravila Tore

Sastoji se od šest fragmenata. Jedan sadrži kalendar za Šabat, ostali se bave spornim pitanjima jevrejskog zakona ili ha-lahe, kao i bračnim pravilima. Prema sadržaju, pretpostavlja se da je tekst bio upućen prvosvešteniku ili nekome veoma važnom u Hramu, što ukazuje na činjenicu da je ovaj tekst bio upućen na sadukejsko jevrejsko sveštenstvo. Sadržaj ovog teksta dosta je doprineo utvrđivanju identiteta i istorije kumranske zajednice.

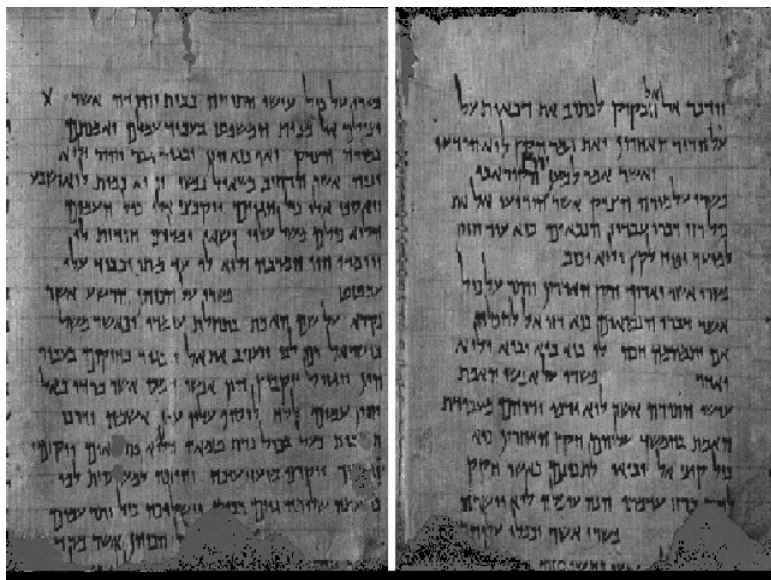

Deo Novih zakonskih pravila Tore, Kumran, Izrael

Pešer Avakum

Predstavlja tumačenje knjige proroka Avakuma. Pored ove, postoji i dosta drugih knjiga Pešera (tumačenja) pronađenih u Kumranu. Ovaj pešer je najočuvaniji. On se odnosi na događaje u ranoj istoriji kumranske zajednice. U njemu se opisuje sukob između "učitelja pravednosti" i njegovog suparnika "zlog sveš-

tenika”. Spis pominje i dolazak Kitejaca (Grka), agresivnog naroda koji će se pojaviti sa mora i kazniti sveštenike Hrama u Jerusalimu.

Dva stupca Pešer Avakuma, Kumran, Izrael

Pešer Naum

Postoji samo jedan fragment, otkriven u pećini broj 4. U njemu se daju prava imena istorijskih ličnosti - Antioh i Demetriji. Pešer Naum govori o dvema političko-religijskim grupama, koje su postojale u Judeji u tom periodu. Prema mišljenju mnogih stručnjaka verovatno je reč o farisejima i sadukejima.

Fragment Pešer Nauma, Kumran, Izrael

Zahvalnice

Ovaj spis je zbirka himni zahvalnica, koji je pronađen u pećini broj 1 uz nekoliko fragmenata u pećini broj 4. Loše je očuvan, pa stoga nije bilo moguće odrediti tačan broj himni koje je sadržavao. Verovatno ih je bilo između 25 i 40. Ove himne po svom stilu podsećaju na biblijske psalme. Pretpostavlja se da je deo ovih himni napisao lično "učitelj pravednosti". Ove himne su korišćene od strane esenskih vernika za lične i grupne molitve. Evo jednog citata iz zbirke Zahvalnica:

"... 23. A ti mi se pojavi u snazi svojoj, i ne pokrij sramotom lica

- 24. Svih onih koji su pozvani uz mene,
koji su određeni zajedno za savez Tvoj,
pa me slušaju oni koji hode putem srca Tvoga,
i postaviće se pred Tebe
- 25. u družinu svetih. A ti ćeš im pokazati njihovo pravo
čoveka i pravednima istinu..."

Himne zahvalnice, deo, Kumran, Izrael

BIBLIJSKI KUMRANSKI RUKOPISI

Za čitavu ljudsku istoriju i budućnost ovo su najvažniji spisi ikada pronađeni. Dokumentovali su verodostojnost Biblije. Originalan tekst svih ovih spisa možemo nabaviti u svakoj knjižari ili od prijatelja u obliku Svetog Pisma tj. Biblije. Pogledajmo tabelu koja će nam pokazati koliko je kopija svake od biblijskih knjiga pronađeno u Kumranu:

Knjiga	Broj nađenih kopija u Kumranu
5. Knjiga Mojsijeva	39
1. Knjiga Mojsijeva	18
2. Knjiga Mojsijeva	18
Psalmi	39
Isaija	22
3. Knjiga Mojsijeva	17
4. Knjiga Mojsijeva	12
Danilo	8
Jezekilj	7
Jeremija	6
I i II Samuilova	4
Knjiga o Jovu	4
Pesma nad pesmama	4
Ruta	4
Plač Jeremijin	4
Sudije	3
I i II Knjiga o carevima	3
Isus Navin	2

Priče Solomonove	2
Knjiga propovednika	2
Jezdra i Nemija	1
I i II Dnevnika	1

Pronađene kopije su sve identične današnjim Biblijama. Postoje minimalne razlike (pravopis, pogrešno prepisano slovo, druga reč kao sinonim i slično), o čemu je već bilo reči. U ovoj knjizi ćemo uzeti jednu od pronađenih biblijskih knjiga, analizirati je, uporediti sa kasnijim jevrejskim masoretskim tekstom koji nam je oduvek bio dostupan i sa prevodom tog teksta na naš jezik. Analiza i rezultati mogu se pogledati u okviru naslova narednog poglavlja "Glavni dokazi verodostojnosti Biblije".

Na ovom mestu će se dati samo par fotografija pojedinih biblijskih svitaka koji su otkriveni:

Levitska knjiga

Knjiga psalama (delovi)

Danilo - fragment

Knjiga o sudijama - fragment

GLAVNI DOKAZ AUTENTIČNOSTI BIBLIJE

Jedan od najočuvanijih i najvećih tekstova iz Kumrana, nađen je, kao što smo već rekli, u pećini broj 1. U ovoj knjizi ćemo napraviti analizu jednog dela ovog teksta. Cilj je da proverimo da li je tekst iz Knjige proroka Isaije, koji mi danas imamo na skoro svim svetskim jezicima, u Bibliji približan, udaljen ili identičan tekstu koji je pronađen u Kumranu. Svitak se sastoji od mnoštva napisanih stubaca. Svakako da je na nekim mestima materijal na kome je pisano oštećen, da ponegde nedostaju slova.

Uzeta su prva četiri stupca jer ta četiri stupca imaju sve pozitivne i negativne fizičke karakteristike jednog tipičnog prosečno očuvanog teksta iz Kumrana. Analiza je rađena preko sedam godina. Evo analize, rezultata i zaključka:

Na strani 127 nalazi se fotografija prvog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu. Isti deo Knjige proroka Isaije iz masoretskog teksta (teksta Biblije koji smo imali do otkrića u Kumranu) na hebrejskom jeziku glasi:

(1) חֲזוֹן יִשְׁעֵיהוּ בֶן אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם | בְּיָמֵי עֲזַרְיָהוּ יוֹתָם
אֲחִיו יְחֻזְקִיָּהוּ מֶלֶכִי יְהוּדָה: (2) שָׁמְעוּ שְׁמַיִם וְהָאָרֶץ אֲרָץ כִּי יְהוָה דִּבֶּר | בְּנִיִּם
גִּדְלָתִי וְרוֹמְמָתִי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי: (3) יָדַע שׁוֹר קָנָהוּ וְחִמּוֹר אָבוֹס בָּעֲלִיו | יִשְׂרָאֵל
לֹא יָדַע עֲמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן: (4) הִי גֹי חָטָא עִם כָּבֵד עֲוֹן זָרַע מְרַעִים בְּנִיִּם
מִשְׁחִיתִים | עֲזָבוּ אֶת יְהוָה נִאֲצוּ אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֹזְרוּ אַחֲזֹר: (5) עַל מָה תָּפוּ
עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה | כָּל רֹאשׁ לְחָלִי וְכָל לֵב דָּוִי: (6) מִכֶּפֶר רָגֵל וְעַד רֹאשׁ אֵין
בּוֹ מָתָם פָּצַע וְחִבּוּרָה וּמִכָּה טְרִיָּה | לֹא זָרוּ וְלֹא חִבְּשׁוּ וְלֹא רָבְּכָה בְּשֹׁמֶן:
(7) אֲרָצְכֶם שָׁמָּה עָרֵיכֶם שְׁרָפוֹת אֵשׁ | אֲדַמְתֶּכֶם לְנִגְדְּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֲתָה
וּשְׁמָמָה כְּמִהֲפַכֶת זָרִים: (8) וְנוֹתַרְהָ בַת צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְּכָרֶם | כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה

Fotografija prvog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu.

כַּעֲרֵי נְצוּרָה: (9) לוֹלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעַט | כִּסֹּד ׀ הֵינּוּ
 (10) שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה קְצִינֵי סֹד ׀ | הֶאֱזִינוּ תוֹרַת אֶל־הֵינוּ | לַעֲמֹדָה דְּמִינוּ:
 עִם עַמ־רַח: (11) לָמָּה לִי רַב זְבָחֵיכֶם יֵאמֶר יְהוָה שְׁבַעֲתִי עַל לוֹת אֵילִים וְחִלָּב
 מְרִיאִים | וְנִם פָּרִים וּכְבָּשִׁים וְעִתּוּדִים לֹא חֲפָצְתִּי: (12) כִּי תֵב־אוֹ לִרְאוֹת פָּנַי |
 מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רַמ־ס חֲצָרִי: (13) לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת שְׂאֵא קֵט־רַח
 תוֹעֵבָה הִיא לִי | חֲדָשׁ וְשִׁבְתָּ קֶרֶא מִקֶּרֶא לֹא אוּכַל אֲנִי וְעֲצָרָה: (14) חֲדָשִׁיכֶם
 וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנָאָה נִפְשִׁי הָיוּ עָלַי לְטֹרַח | נִלְאַתִּי נִשְׂאֵא: (15) וּבִפְרִשְׁכֶם פִּפְיֶכֶם
 אֲעָלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ | יְדֵיכֶם דְּמִים מָלְאוּ: (16)
 רָחֲצוּ הַזְּנוּף הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְגֵּד עֵינַי | חֲדָלוּ הֲרַע: (17) לִמְדוּ הַיִּטֵּב
 (18) לָכוּ נָא וְנִנְכְּחָה | דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוֹ חֲמוּץ | שִׁפְטוּ יְתוֹם רִיבוֹ אֶלְמָנָה:
 יֵאמֶר יְהוָה | אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינוּ אִם יֵאָדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצֶמֶר
 יִהְיוּ: (19) אִם תֵּאָבֹו וְשִׁמַּעְתֶּם | טוֹב הָאָרֶץ תֵּאֲכִלוּ: (20) וְאִם תִּמָּאֲנוּ
 (21) אֵיכָה הִיָּתָה לְזוֹנָה קִרְיָה | וּמְרִיתֶם | חֲרַב תֵּאֲכִלוּ כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר:
 נֶאֱמָנָה | מִלֵּאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יִלְוֶינָה וְעֵתָה מְרֻצָּחִים: (22) כִּסְפֶּךָ הִנֵּה לְסִיגִים |
 סִבְאָךָ מֵהוֹל בְּמִים: (23) שְׂרִיף סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִנְבִים כְּלוֹא־הֵב שֹׁחַד וְרֹדֶף
 שְׁלֹמֹנִים | יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא יָבוֹא אֲלֵיהֶם:
 (24) לָכֵן נֶאֱמַר הֶאֱדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל | הִי אֲנֻחֶם מִצָּרִי וְאֶנְקָמָה
 מֵאוֹיְבֵי: (25) וְאֲשִׁיבָה יְדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֶף כַּבֵּר סִיגֶיךָ | וְאֶסִּירָה כָּל בְּדִילֶיךָ:
 (26) וְאֲשִׁיבָה שֹׁפֵטֶיךָ כְּבִרְאשָׁנָה וְיִעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה | אֲנַחֲרֵי כֵן יִקְרָא לְךָ עִיר
 הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה:

Knjiga proroka Isaije 1,1- 1,26 (prevod Đure Daničića)

1 Utvara Isaije sina Amosovog, koju vide za Judu i za Jerusalim za vremena Ozije, Joatama, Ahaza i Jezekije, careva Judinih.

2 Čujte, nebesa, i slušaj, zemljo, jer Gospod govori: Sinove odgojih i podigoh, a oni se okrenuše od mene.

3 Vo poznaje gospodara svog i magarac jasje gospodara svog, a Izrailj ne poznaje, narod moj ne razume.

4 Da grešnog naroda! Naroda ogrezlog u bezakonju! Semena zlikovačkog, sinova pokvarenih! Ostaviše Gospoda, prezreše Sveca Izrailjevog, odstupiše natrag.

5 Što biste još bili bijeni kad se sve više odmećete? Sva je glava bolesna i sve srce iznemoglo.

6 Od pete do glave nema ništa zdravo, nego uboj i modrice i rane gnojave, ni iscedene ni zavijene ni uljem zablazene.

7 Zemlja je vaša pusta, gradovi vaši ognjem popaljeni: vaše njive jedu tuđini na vaše oči, i pustoš je kao što opustošavaju tuđini.

8 I osta kći sionska kao koliba u vinogradu, kao senica u gradini od krastavaca, kao grad opkoljen.

9 Da nam Gospod nad vojskama nije ostavio malo ostatka, bili bismo kao Sodom, izjednačili bismo se s Gomorom.

10 Čujte reč Gospodnju, knezovi sodomski, poslušajte zakon Boga našeg, narode gomorski!

11 Šta će mi mnoštvo žrtava vaših? - veli Gospod. Sit sam žrtava paljenica od ovnova i pretiline od gojene stoke, i ne marim za krv junčiju i jagneću i jareću.

12 Kad dolazite da se pokažete preda mnom, ko ište to od vas, da gazite po mom tremu?

13 Ne prinosite više žrtve zaludne, na kad gadim se, a o mladinama i subotama i o sazivanju skupštine ne mogu podnositi bezakonja i svetkovine.

14 Na mladine vaše i na praznike vaše mrzi duša moja, dosadiše mi, dodija mi podnositi.

15 Zato kad širite ruke svoje, zaklanjam oči svoje od vas, i kad množite molitve, ne slušam, ruke su vaše pune krvi.

16 Umijte se, očistite se, uklonite zloću dela svojih ispred očiju mojih, prestanite zlo činiti.

17 Učite se dobro činiti, tražite pravdu, ispravljajte potlačenog, dajte pravicu sirotaj, branite udovicu.

18 Tada dođite, veli Gospod, pa ćemo se suditi: ako gresi vaši budu kao skerlet, postaće beli kao sneg: ako budu crveni kao crvac, postaće kao vuna.

19 Ako hoćete slušati, dobro zemaljsko ješćete.

20 Ako li nećete, nego budete nepokorni, mač će vas pojesti, jer usta Gospodnja rekoše.

21 Kako posta kurva verni grad? Pun beše pravice, pravda nastavaše u njemu, a sada krvnici.

22 Srebro tvoje posta troska, vino tvoje pomeša se s vodom.

23 Knezovi su tvoji odmetnici i drugovi lupežima: svaki mi-luje mito i ide za darovima: sirotoj ne daju pravice, i parnica udovička ne dolazi pred njih.

24 Zato govori Gospod, Gospod nad vojskama, silni Izra-iljev: Aha! Razračunaću se sa protivnicima svojim, i osvetiću se neprijateljima svojim.

25 I okrenuću ruku svoju na te, i sažeći ću troske tvoje da te prečistim, i ukloniću sve olovo tvoje.

26 I postaviću ti opet sudije kao pre, i savetnike kao ispo-četka: tada ćeš se zvati grad pravedni, grad verni.

Fizičke karakteristike kumranskog teksta

Stubac sadrži 29 redova relativno očuvanog teksta. U do-njem levom uglu nalazi se veće oštećenje koje obuhvata zavr-šetke redova od 23-29. Time se gube poslednje reči teksta na-vedenih redova, osim u redu broj 23, koji je kraći. U redovima 1, 2, 4, 21, 22 primetne su mrlje, koje takođe ometaju prepo-znavanje pojedinih slova ili reči u celini. Primetno je i nekoliko manjih oguljenih delova i sličnih oštećenja, koji takođe ometaju prepoznavanje teksta, pojedinih slova pre svega (početak 21. reda, kraj 9. i 12. reda).

Važnije karakteristike kumranskog, i razlike između kumranskog (K) i masoretskog (M) teksta

Red 2: Poslednja reč: K= postoji član HE koji se nalazi u M.

Red 3: Šesta reč: K= reč je delom izbrisana, ali sadrži jedno *mem*, kao u M= weromamtiy, te se verovatno ne radi o razlici.

Sedma reč: K= hemah (oni), M= hem. Deveta reč: K= biy (u meni), što se na ovom mestu poklapa u potpunosti sa M, ali će ova reč često u K imati alef kao nastavak.

Red 4: Deveta reč: K= hitbonen, nejasno je usled mrlje.

Red 6: Sedma reč: K= dalet je nejasno u reči od (još).

Red 7: Treća reč: K= dawah, M= daway (iznemogao, nemoćan, bolan...), razlika je pravopisna, nema promene značenja. Deveta reč: K= biy (u meni), M= bo (u njemu). Ovde se već značenje menja, prema smislu, verovatno je greška u K.

Red 9: Sedma reč: M= šemama (napuštenost, praznina, pusto mesto), K= šemamo, šamemu (napustio ga je, ispraznio ga je ili pak napustili su, ispraznili su...). Ovde dolazi do promene u značenju. Prema smislu rečenice, verovatno je greška u K. Osmu reč: K= aleyah (nad njom, na njoj, njome...), reč je verovatno umetnuta, u M ne postoji, umetanje je logično, kako ide uz glagol naveden u K. S obzirom na ovu umetnutu reč, zaključuje se da je verovatno pred njom upotrebljen glagol u množini, 3. lice, sa već navedenim značenjem: "napustili su, ispraznili su".

Pretposlednja reč: K= izostaje he u reči ke-mapekat (kao obaranje, kao prevrat, kao pustošenje), što je u M pravilno navedeno, dakle sa he (ke-mahpekat). U izgovoru ove reči glas he ne utiče naročito, tako da je greška u K razumljiva. Ipak, kasnije je neko dodao nedostajuće he iznad reči.

Poslednja reč: nedostaje slovo reš u reči zariyim (stranci, tuđinci), usled oštećenja.

Red 10: Osmu reč: K= necura (opsednuta, zauzeta). Isaija samo na ovom mestu koristi navedenu reč da bi dobio značenje "opsednuta, zauzeta". Možda zato što želi najaviti (prorokovati) Nazaret, Mesiju i sl.

Red 12: Prve dve reči: Oštećene su i teško ih je pročitati. Prema M, u pitanju su reči šim u devar (čujte reči, čujte govor). Šesta reč: K= we aziynu (i poslušajte: glagol se ne može svrstati ni u jednu gramatičku kategoriju, stoga je verovatno greška). M= ha aziynu (poslušajte: imperativ hifil glagolske grupe, u množini). Poslednje dve reči: prema M trebale bi da budu

lamah liu (zašto, zašto meni, šta će mi), ali su vidljivi samo mem i xe u reči lama.

Red 14: Poslednja reč: K= zot (ta, ova, u ženskom rodu, odnosno to, ovo, kako se često može kod nas prevoditi, pošto hebrejski ne poznaje srednji rod.) U K je zamenica pogrešno zapisana, bez slova *alef*, što je kasnije iznad reči dodato.

Nedostajanje slova *alef* ne menja izgovor, stoga je greška pravopisna, te razumljiva.

Red 15: Druga i peta reč: K= u obema rečima dodat je predlog *lamed* čega u M nema.

Red 16: Sedma reč: K= wa acaratah (i njeno okupljanje, i njena skupština sa sufiksom za pripadnost 3. licu ženskog roda), M= waacarah (i skupština, i okupljanje, dakle bez sufiksa). Prema smislu, greška ne mora biti ni u M, niti u K.

Red 18 i 19: Poslednja reč u 18. i prva u 19. redu: K= dodaje dve reči više kraju petnaestog stiha Isaijine knjige. K= ecba oteykem - kao jedna reč (aramejski: vaši prsti) i K= be'awon (u bezakonju). Obe reči se nalaze u masoretskom tekstu i predstavljaju problem s obzirom da je svitak nastao oko 100. p.n.e. Možda je problem i u izvoru Isaije kojeg je koristio prepisivač našeg svitka.

Red 19: Treća i četvrta reč: K= dodaje veznik *vav* obema, čega u M nema. Greška u K je stilskog karaktera, te se i ne može smatrati pravom greškom.

Red 20: Sedma reč: K= upotrebljava drugačiji pravopis u odnosu na M u reči *ya'tom* (siročće)

Red 21: Treća reč od kraja linije: K=kešeny (kao purpuran, predlog - kao - uz pridev u muškom rodu jednine) M= kešenyim (kao purpurni, predlog - kao - uz pridev u muškom rodu množine).

Red 22: Druga reč: K= primena drugačijeg pravopisa u ovoj reči, dodavanjem slova *alef*.

Red 23: Četvrta reč: K= dodat je predlog be (u) reči herev (mač), tako da K u ovom slučaju koristi instrumental za razliku od M.

Red 25: Treća reč: K= kayu (oni su, bili su), M=hayah (on je, bio je).

Red 26: Druga reč: K= kulam (svi, svi oni), M= kulo (celog, njega celog). Treća reč: K= ohevey (koji vole, koji traže, koji idu za...), M= ohev (koji voli, koji želi, koji ide za...). Peta reč: K= navedena u množini, M= navedena u jednini. Sedma reč: K= navodi ovu reč kao u prethodnom slučaju sa *alef*.

Red 28: Četvrta reč: K= we'anaqem (i osvetiću se) M= we'anaqamah (kohortativ sa značenjem "zaista ću se osvetiti", dakle sa pojačanim značenjem). Možda je u M umetnut kohortativ.

Na strani 134 nalazi se fotografija drugog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu. Isti deo Knjige proroka Isaije iz masoretskog teksta na hebrejskom jeziku glasi:

עִיר לָךְ יִקְרָא, כּוֹ-אֶחָדִי: כִּבְתֻחָלָה וְיִעְצִיךְ, כִּבְרָאשׁ נָה שׁ פִּטְיִיךְ וְאֲשִׁיבָה כּו
וְשֹׁבֵר כּח. בִּצְדָקָה, וְשִׁבְיָה: תִּפְדֶּה בְּמִשְׁפָּט, צִיּוֹן כּו. גְּאֻמָּנָה, קִרְיָה--הַצֶּדֶק
אֲשֶׁר מֵאֵילִים, יִבְשׁוּ כִי כט. יִכְלוּ, יִהְיֶה וְעַיִן יְחִדּוּ, וְחֻטָּאִים פִּשְׁעִים
וּכְגֻנָּה: עֲלֶה נִבְלָת כְּאֵלֶּה, תִּהְיֶה כִי ל. בְּחֻרְתָּם אֲשֶׁר, מִהִגְנוֹת--וְתִתְּפֹרוּ: חֲמֻדָּתָם
שְׂנִיָּהֶם וּבָעֲרוּ: לְגִיזְיוֹן וּפְעֻלוֹ, לְנַעֲרַת הַחֶסֶד וְיִהְיֶה לא. לָהּ אֵין מִים--אֲשֶׁר
מִכְבָּה וְאֵין, יִתְדּוּ
ב פֶּרֶק יִשְׁעִיהוּ

וְיִהְיֶה ב. וִירוּשָׁלַם, יִהְיֶה-עַל, אֲמוֹץ-בֶּן יִשְׁעִיָּהוּ, חֲזָה אֲשֶׁר הִדְבֵּר א
וְנִהְיוּ: מִגְבָּעוֹת, וְנוֹשָׂא, הַהָרִים בְּרֹאשׁ יְהוָה-בֵּית הָר יִהְיֶה נֶכּוֹן, הַיָּמִים בְּאַחֲרִית
בֵּית-אֵל יְהוָה-הָר-אֵל וְנִשְׁעָה לָכּו וְאָמְרוּ, רַבִּים עַמִּים וְהִלְכוּ ג. הַגּוֹיִם-כָּל, אֲלֵיו
-וּדְבָר, תּוֹרָה תִּצָּא מִצִּיּוֹן כִּי: בָּא רֹחַ תִּיּו וְנִלְכָּה, מִדְּרָכָיו וְיִרְנּוּ, יַעֲקֹב בֵּל אֵל הִי
חֲרֻבוֹתָם וְכִתְּתוּ: רַבִּים לַעַמִּים וְהוֹכִיחַ, הַגּוֹיִם בֵּין וְשִׁפְטֵי ד. מִירוּשָׁלַם יְהוָה

Fotografija drugog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu.

עוד ילמדו-נל'א, חרב-גוי-אל גוי ישא-ל'א--למזמרות וסגיתותיהם, לאתים
{פ} מלחמה

כי--יעקב בית עמך, נטשתה פי ו. יהנה באור, ונלכה לכו--יעקב, בית ה
כסף ארצו ותמלא ז. ישפיקו, נכרים ובילדי: כפלתים וע' ננים, מקדם מלאו
ח. למרפב' תיו קצה ואין, סוסים ארצו ותמלא: לא צר' תיו קצה ואין, ונהב
וישח ט. אצבע' תיו עשו לאשר, ושתחווי ידיו למעשה: אלילים, ארצו ותמלא
יהנה פחד מפני, בעפר וקטמן, בצור בוא י. להם, תשא-נאל: איש-וישפל, אדם
לבדו יהנה ונשגב: אנשים רום, וישח, שפל, אדם גבהות עיני יא. גא' נו ומהדר
{פ} ההוא ביום

כל-ועל יג. וישפל נשא-כל, ועל: ורם--גאה-כל על, צבאות ליהנה יום פי יב
ההרים-כל, ועל יד. הבשן אלוגי-כל, ועל: והנשאים הרמים, הלכנו ארזי
חומה-כל, ועל: גבה' מגדל-כל, ועל טו. הנשאות הגבעות-כל, ועל: הרמים
גבהות וישח יז. החמדה שכיות-כל, ועל: תרשיש אגיות-כל, ועל טז. בצורה
כליל, והאלילים יח. ההוא ביום, לבדו יהנה ונשגב: אנשים רום וישפל, האדם
גאונו ומהדר, יהנה פחד מפני--עפר ובמחלות, צרים במערות ובאו יט. וקל' ר
אלילי ואת, בספו אלילי את, האדם ישליך, ההוא ביום כ. הארץ לערץ, בקומו
בנקרות לבוא כא. ונלעטלפים פרות לחפר', תלהשתחו לו-עשו אשר--והבו
הארץ לערץ, בקומו, גאונו ומהדר, יהנה פחד מפני--הסלעים ובסעפי, הצרים

Knjiga proroka Isaije 1,26 - 2,21 (prevod Đure Daničića)

26 I postaviću ti opet sudije kao pre, i savetnike kao ispočetka; tada ćeš se zvati grad pravedni, grad verni.

27 Sion će se otkupiti sudom, i pravdom oni koji se u nj vrate.

28 A odmetnici i grešnici svi će se satrti, i koji ostavljaju Gospoda, izginuće.

29 Jer ćete se posramiti od gajeva koje želeste, i zastideti se od vrtova koje izabraste.

30 Jer ćete biti kao hrast kome opada lišće i kao vrt u kome nema vode.

31 I biće junak kao kućine i delo njegovo kao iskra, i oboje će se zapaliti, i neće biti nikoga da ugasi.

2. poglavlje

1 Reč koja dođe u utvari Isaiji sinu Amosovom za Judu i za Jerusalim.

2 Biće u potonja vremena gora doma Gospodnjeg utvrđena uvrh gora i uzvišena iznad humova, i stićće se k njoj svi narodi.

3 I ići će mnogi narodi govoreći: Hodite da idemo na goru Gospodnju, u dom Boga Jakovljevog, i učićće nas svojim putevima, i hodiććemo stazama Njegovim. Jer će iz Siona izaći zakon, i reč Gospodnja iz Jerusalima.

4 I sudićće među narodima, i karaćće mnoge narode, te će rasikovati maćeve svoje na raonike, i koplja svoja na srpove, neće dizati maća narod na narod, niti će se više učiti boju.

5 Dome Jakovljevi, hodi da idemo po svetlosti Gospodnjoj.

6 Ali si ostavio svoj narod, dom Jakovljevi, jer su puni zala istoćnih i gataju kao Filisteji, i mili su im sinovi tućinski.

7 I zemlja je njihova puna srebra i zlata, i blagu njihovom nema kraja; zemlja je njihova puna konja, i kolima njihovim nema kraja.

8 Puna je zemlja njihova idola; delu ruku svojih klanjaju se, što naćiniše prsti njihovi.

9 I klanjaju se prosti ljudi, i savijaju se glavni ljudi; nemoj im oprostiti.

10 Ući u stenu, i sakrij se u prah od straha Gospodnjeg i od slave velićanstva Njegovog.

11 Ponosite oći ćovećje ponizićće se, i visina ljudska ućnuće se, a Gospod će sam biti uzvišen u onaj dan.

12 Jer će doći dan Gospoda nad vojskama na sve ohole i ponosite i na svakog koji se podiće, te će biti ponićeni,

13 I na sve kedre livanske velike i visoke i na sve hrastove vasanske,

- 14 I na sve gore visoke i na sve humove izdignute,
15 I na svaku kulu visoku i na svaki zid tvrdi,
16 I na sve lađe tarsiske i na sve likove mile.
17 Tada će se ponositost ljudska ugnuti i visina se ljudska poniziti, i Gospod će sam biti uzvišen u onaj dan.
18 I idola će nestati sasvim.
19 I ljudi će ići u pećine kamene i u rupe zemaljske od straha Gospodnjeg i od slave veličanstva Njegovog, kad ustane da potre zemlju.
20 Tada će baciti čovek idole svoje srebrne i idole svoje zlatne, koje načini sebi da im se klanja, krticama i slepim miševima,
21 Ulazeći u raseline kamene i u pećine kamene od straha Gospodnjeg i od slave veličanstva Njegovog, kad ustane da potre zemlju.

Fizičke karakteristike kumranskog teksta

Druga fotografija sadrži biblijski tekst proroka Isaije, i to 1,26 - 2,21. Tekst sadrži 29 čitljivijih redova u odnosu na prethodnu fotografiju. U donjem delu, počeci redova 21-29 se ne vide, usled potpunog odstranjivanja dela svitka. Dva slova u prva dva reda nisu vidljiva usled rascepa na pregibu. U prvom redu u poslednjoj reči *mem* se može videti. U drugom redu, takođe u poslednjoj reči, loše je vidljivo slovo *bet*. Najveća greška na ovom delu svitka uočava se u poslednjem delu devetog stiha i u celom desetom. Isto tako, nedostaju i tri reči u stihu 2,2, u redu broj 10, kada se K uporedi sa M ili nekim drugim uobičajenim tekstom. Nakon petog reda, nalazi se šesti kratak red u kojem su samo dve reči. Njime se završava prvo poglavlje, a u sledećem počinje drugo. Time su dva poglavlja Knjige proroka Isaije odvojena. Osim navedenih karakteristika, značajno je pomenuti i to da se na nekoliko mesta javljaju naknadne oznake kojima se označavaju greške u svitku.

Važnije karakteristike kumranskog, i razlike između kumranskog (K) i masoretskog (M) teksta

Red 1: počinje krajem 26. stiha čiji je početak na kraju prethodnog stupca. Četvrta i peta reč: K= yiqre'u lah (zvaće te - K koristi paal glagolsku grupu).

Red 4: Poslednje četiri reči: K= 'ašer'eyn mayiym lah (u kojoj nema vode). M= 'ašer mayiym 'eyn lah (isto značenje, s tim da je u ovakvom načinu izražavanja stil poetski).

Red 5: Druga i četvrta reč (s desna): K= u obema rečima koristi sufiks za označavanje pripadnosti i to u drugoj reči za pripadnost trećem licu množine muškog roda (njihov junak), a u četvrtoj reči za drugo lice muškog roda u množini (vaše delo, vaš rad). M= koristi jedninu u drugoj reči, bez dodavanja sufiksa za pripadnost (junak), dok u četvrtoj reči koristi sufiks za pripadanje trećem licu muškog roda jednine (njegov rad, njegovo delo).

Red 10: Posle treće reči: K= izostavlja tri reči koje se uobičajenom tekstu, kao i u M nalaze. U pitanju su tri sledeće reči: 'el har yhwh (ka gori Gospodnjoj, prema planini Gospodnjoj).

Red 12: Druga reč: K= daje reč više (beyn - između, među). M ne daje ovu reč. Značenje se time ne menja. Peta reč: K= takođe daje reč više (et - predlog za akuzativ), čime se takođe ne menja značenje ovog dela Isaije 2,2, s tim što je K verzija ipak gramatički ispravnija.

Red 18: Četvrta reč s leva: K= 'iyš (čovek), i to je poslednja reč u devetom stihu. M dalje daje još četiri reči u istom stihu, kao i ceo deseti stih, kojeg u K nema.

Sledeća reč u K, nakon navedene je: we'eyney (i oči, a oči), koja je zapravo prva reč jedanaestog stiha.

Moguće je da je prepisivač (pisar ovog kumranskog svitka) ovde napravio pauzu u radu, te pogrešno nastavio. Na kraju ove linije, iznad poslednje reči primećuje se mrlja. Možda je to oznaka za mesto sa greškom.

Red 19: Prva reč s desna: K= reč je slabo vidljiva, naročito njen početak. Međutim, pažljivom rekonstrukcijom prepoznaje se reč tišpalnah (vi ćete biti unižene, ponižene), što je drugo lice imperfekta ženskog roda množine. M= na ovom mestu koristi reč šaal (on je unižen, ponižen), što je treće lice perfekta u muškom rodu. Čini se da K daje gramatički bolje rešenje, kako su - oči - ženskog roda. M kao da ovaj glagol koristi u odnosu na reč *čovek*, a ne na reč *oči*.

Red 21: Treća reč: Ovo je dobar primer za način pisanja grafeme *he*, koja u kumranskim tekstovima često izgleda gotovo identično grafemi *alef*.

Redovi 22-29 su na počecima oštećeni. Prema M dopisane su reči koje nedostaju.

Na strani 140 nalazi se fotografija trećeg stupca Knjige proroka Isaije nadene u Kumranu. Isti deo Knjige proroka Isaije iz masoretskog teksta na hebrejskom jeziku glasi:

גָּאוֹנוֹ וּמַהְדָּר, יִהְיֶה פָּחַד מִפְּנֵי--הַסִּלְעִים וּבִסְעָפֵי, הַצָּרִים בְּנִקְרוֹת לְבֹא כֹא
בְּמֶה-כִּי: בָּאפוּ נִשְׁמָה אֲשֶׁר, הָאָדָם-מִן לָכֶם חָדְלוּ כֹב. הָאֶרֶץ לְעָרִץ, בְּקוֹמוֹ
הוּא, נִחְשָׁב
כ' ל': וּמִשְׁעָנָה, מִשְׁעָן, וּמִיְהוּדָה מִירוּשָׁלַם מִסִּיר, צָבָאוֹת יִהְיֶה הָאֲדוֹן הַנָּה,
וְקֹסֶם, וְנִבְיָא שׁוֹפֵט: מִלְחָמָה וְאִישׁ, גִּבּוֹר ב'. מִיָּם-מִשְׁעָן, וְכ' ל', לָחֶם-מִשְׁעָן
וְנִתְתִּי ד'. לְחֹשׁ וּנְבוֹן, חֲרָשִׁים וְחֻכְם וְיוֹעֵץ: פָּנִים וְנִשְׂוֹא, חֲמִשִּׁים-שָׁר ג'. וְזִקֵּן
בְּרַעְיָה וְאִישׁ בְּאִישׁ אִישׁ, הָעָם וְנִגְשׁ ה'. בָּם-יִמְשְׁלוּ, וְתַעֲלוּלִים: שְׁרִיָּהֶם, וְעָרִים
שְׁמֵלָה, אָבִיו בֵּית, בְּאֶחָיו אִישׁ יִתְפֹּשׁ-כִּי ו'. בְּנִקְבֹד, וְהַנְקִלָה, בְּזִקֵּן הַנֶּעֱר, וְיִקְבּוּ
לֵאמֹר הֵהוּא בְיוֹם יִשָּׂא ז'. יָדָךְ תַּחַת, הִזָּאת וְהַמְכִּשְׁלָה: לְנוֹ-תַהֲיָה קִצִּין, לָכֶה
כִּי ח'. עִם קִצִּין, תְּשִׁימֵנִי ל' א': שְׁמֵלָה וְאִין לָחֶם אִין, וּבְבִיתִי, ח' בִּשׁ אֶהְיֶה-ל' א'
עֲנִי לְמִרוֹת, יִהְיֶה-אֵל וּמַעֲלִילֵיהֶם לְשׁוֹנָם-כִּי: נִפְל וְיִהְיֶה, יְרוּשָׁלַם כְּשֵׁלָה
אִין: כִּכְחוֹד ל' א' הִגִּידוּ כֹסֶדִם וְחִטָּאתָם, בָּם עָנְתָה פְּנִיָּהֶם הַכֶּרֶת ט'. כְּבוֹדוֹ
י'. אֲכָלוּ, מַעֲלִילֵיהֶם פָּרִי-כִי: טוֹב-כִּי, צָדִיק אָמְרוּ י'. רָעָה לָהֶם גְּמֻלוֹ-כִי, לְנַפְשָׁם
מִשְׁלוּ וְנִשְׁמִים, מַעֲוֹל ל' גִּשְׁיוֹ עָמִי יב'. לוֹ יַעֲשֶׂה, יָדָיו גְּמוּל-כִּי: רָע לְרָשָׁע, אִין יא'
בִּלְעֹז א' רַחֲמֶיךָ וְדָרְךָ, מִתְּעִים מֵאֲשָׁרֶיךָ עָמִי: בּוֹ

Fotografija trećeg stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu.

עמו זקני-עם, יבוא במלשפט יהוה יד. עמים לדין, וע' מד: יהוה, לריב נצב יג
תדכאו (לכם-מה) מלכם טו. בכתכם העני גזלת, הכרם בערתם ואתם: נשריו
צבאות, יהוה אד'ני-נאם: תטחבו עניים ופני, עמי

גרון (נטויות) נטוות ותלכנה, ציון בנות גבהו פי יען, יהוה נ' אמר טז
אד'ני ושפח יז. תעפסנה וברגליהם, תלכנה וטפ' ה הלוך: עינים ומשקרות
יערה פתהו, ויהוה: ציון בנות קדק' ד

יט. והשק'נים--והשביסים העבסים תפארת את, אד'ני יסיר ההוא ביום יח
הנפ'ש ובתי, והקשרים והצעדות הפארים כ. והרעלות, והשירות הנטפות
והמטפות, והמעטפות, המלצות כב. האף ונזמי, הטבעות כא. והלחשים
ב'שם תחת והיה כד. והרדידים, והצניפות, והסדינים, והגלי'נים כג. והחריטים
פתיגיל ותחת, קרחה מקשה מעשה ותחת נקפה חגורה ותחת, יהיה מק
י' פי, תחת-פי: שק' מחג'רת

Knjiga proroka Isaije 2,21 - 3,24 (prevod Đure Daničića)

21 Ulazeći u raseline kamene i u pećine kamene od straha
Gospodnjeg i od slave veličanstva Njegovog, kad ustane da
potre zemlju.

22 Prođite se čoveka, kome je dah u nosu: jer šta vredi?

3. poglavlje

1 Jer gle, Gospod, Gospod nad vojskama uzeće Jerusalimu i
Judi potporu i pomoć, svaku potporu u hlebu i svaku potporu u
vodi,

2 Junaka i vojnika, sudiju i proroka i mudraca i starca,

3 Pedesetnika i uglednog čoveka, i savetnika i veštog umet-
nika i čoveka rečitog.

4 I daću im knezove mladiće, i deca će im biti gospodari.

5 I činiće silu u narodu jedan drugom i svaki bližnjem svom;
dete će ustajati na starca i nepošten čovek na poštenog.

6 I čovek će uhvatiti brata svog iz kuće oca svog govoreći: Imaš haljinu, budi nam knez, ovaj rasap neka je pod tvojom rukom.

7 A on će se zakleti u onaj dan govoreći: Neću biti lekar, niti imam kod kuće hleba ni haljinu, ne postavljajte me knezom narodu.

8 Jer se obori Jerusolim i Juda pade, jer se jezik njihov i dela njihova protive Gospodu da draže oči slave Njegove.

9 Šta se vidi na licu njihovom svedoči na njih, razglašuju greh svoj kao Sodom, ne taje; teško duši njihovoj! Jer sami sebi čine zlo.

10 Recite pravedniku da će mu dobro biti, jer će jesti plod od dela svojih.

11 Teško bezbožniku! Zlo će mu biti, jer će mu se naplatiti ruke njegove.

12 Narodu mom čine silu deca, i žene su im gospodari. Narode moj! Koji te vode, zavode te, i kvare put hoda tvog.

13 Ustaje Gospod na parbu, stoji da sudi narodima.

14 Gospod će doći na sud sa starešinama naroda svog i s knezovima njegovim, jer vi potreste vinograd, grabež od siromaha u vašim je kućama.

15 Zašto gazite narod moj i lice siromasima satirete? Govori Gospod, Gospod nad vojskama.

16 Još govori Gospod: Što se poneše kćeri sionske i idu opruženog vrata i namigujući očima, sitno koračaju i zvekeću nogama,

17 Zato će Gospod učiniti da oćelavi teme kćerima sionskim, i otkriće Gospod golotinju njihovu.

18 Tada će Gospod skinuti nakit s obuće i vezove i mesečice,

19 Nizove i lančiće i trepetljike,

20 Ukosnike i podveze i pojase i stakalca mirisna i oboce,

21 Prstene i počeonike,

22 Svečane haljine i ogrtače i privese i toboce,

23 I ogleдалa i košuljice i oglavlja i pokrivala.

24 I mesto mirisa biće smrad, i mesto pojasa raspojasina, mesto pletenica ćela, mesto širokih skuta pripasana vreća, i mesto lepote ogorelina.

Fizičke karakteristike kumranskog teksta

Na levoj ivici stupca uočava se šav, koji je samo jedan od mnogih u samom svitku. Da bi napravio svitak, pisar je morao stranice kože ušiti jednu za drugu. Svaka stranica kože imala je na sebi nekoliko napisanih stubaca, zapravo onoliko koliko je u zavisnosti od veličine stranice od kože, moglo na nju stati. Tako je svaka stranica od kože imala na sebi približno 3-4 stupca teksta. Veliki Isaijin svitak se sastoji od 17 stranica kože. Na svakoj od njih su tri ili četiri stupca teksta. Ovih 17 stranica su međusobno povezane šavovima. Jedan od šavova, dakle, vidimo i na ovoj slici uz levu ivicu teksta. Na ovoj strani (slici) primetno je dodavanje određenih slova, na krajevima opet određenih linija. Ovde dodaci pokazuju da je, usled ponovnog šivenja te stoga i oštećenja krajeva pojedinih linija (redova), vršeno dopisivanje oštećenih delova (slova ili cele reči). U ovom slučaju, treba obratiti pažnju na *vav* kao dopisano slovo na kraju 25. reda.

Ova strana (slika) sadrži i praznine u tekstu, odnosno među pojedinim rečima. Ove praznine se mogu uočiti u redovima (linijama) 1, 6, 10, 14, 15, 16, 25. Praznina u liniji 1 predstavlja oznaku za završetak Isaije 2,21 i početak Isaije 2,22. Praznina u liniji 6 je isto tako oznaka za završetak Isaije 3,3 i početak Isaije 3,4. Praznina u liniji 10 razdvaja Isaiju 3,6 i 3,7. Praznina u liniji 14, razdvaja stihove 9 i 10. Ona u liniji 15, razdvaja stihove 10 i 11. Ona u liniji 16, razdvaja 11 i 12. stih, u liniji 25, razdvaja stihove 17 i 18.

Ova pojava je veoma interesantna u Velikom Isaijinom svitku, pošto se podudara sa dosta kasnijim odvajanjem biblijskih

knjiga na stihove. U liniji 6, i to na njenom kraju, nalaze se i dve tačke, čije postojanje nije jasno. Ova strana (slika) sadrži i korekcije pojedinih pogrešno prepisanih reči. Pogrešno prepisane reči su označene tačkama ispod svakog njenog slova. U petoj i šestoj liniji od dna uočavaju se ovakve ispravke. U petoj liniji od dna, u tekstu stoji YHWH. Ova je reč označena tačkama ispod svakog slova, a ispod nje je dopisana ispravka: 'adonay. U šestoj liniji od dna, slučaj je obrnut. Stoji: 'adonay, a ispravljeno je na isti način u YHWH.

Praznina u drugoj liniji, označavajući novi paragraf, zapravo predstavlja završetak druge glave. Narednim redom počinje treća glava Isaijine knjige.

Važnije karakteristike kumranskog, i razlike između kumranskog (K) i masoretskog (M) teksta

Red 3: Šesta reč: K=mesiyr (sklanja, uklanja - hifil glagolska grupa, sadašnje vreme jednine). Oblik koji se u K navodi, ne može se svrstati ni u jednu gramatičku kategoriju. Stoga se može smatrati greškom.

Red 10: Treća reč: K= Navodi *vav* dok se u M ovo slovo ne nalazi.

Red 16: Šesta reč: K= negaso (njegov tiranin) M= nogsayw (njihovi tirani). U K se imenica "deca" smatra jedninom, dok se u M smatra množinom. I jedno i drugo navođenje, u hebrejskom jeziku se u ovom slučaju gramatički mogu smatrati tačnim.

Red 17: Prva reč: M= me'ašreyha (tvoji vodiči, koji te vode...), K= izostavlja *alef* kao drugi konsonant u ovoj reči. Rupa na pergamentu oštetila je poslednju reč u ovoj liniji. Prema M, lako ju je rekonstruisati, pogotovo što je lako vidljivo *vav* na kraju reči. Verovatno je u pitanju reč: bile'u (prošlo vreme, treće lice množine od glagola sa sledećim značenjima: *progutati, nestati, skrenuti, izgubiti se...*)

Red 18: Četvrta reč: K= nedostaje *vav* koji se u M navodi.

Red 23: Poslednja reč: K= be-ragleyhenah (u njihovim nogama, na njihovim nogama - predlog *u*, *na* pred imenicom *noga* u množini, sa dodatkom sufiksa za pripadnost trećem licu množine ženskog roda.) M= be-ragleyhenah (dodat je sufiks za pripadnost trećem licu množine muškog roda. Značenje je ipak identično, s tim da je K tekst bolje prati strukturu rečenice. Kako je ovakvo navođenje u hebrejskom dozvoljeno, ne može se M navođenje smatrati greškom.

Red 26: Prva reč: K= navodi reč koja sadrži *sin* dok M= navodi istu reč sa *sameh*.

Prema poznatim pravopisima, verovatno je M varijanta ispravna. Treća reč: K= daje veznik *vav*, dok M ne daje.

Red 27: Prva reč: K= navodi reč sa *reš*, što je greška. Pisar je možda želeo da napiše *vav*, ali to ipak nije lako uočljiva tvrdnja, prema izgledu slova. Treća reč: K= navodi *vav* kao veznik, što nije slučaj sa M.

Red 28: Prva reč: K= navodi *vav* kao veznik, što nije slučaj sa M. Između poslednje i pretposlednje reči: K= ne navodi reč: *mitpahot* (marame, pokrivala...), koja se u M svakako nalazi.

Red 29: Poslednja reč: K= *we-yihyu* (i biće, odnosno: bili su) dok na istom mestu M= *we-hayah* (i biće). Pisar je upotrebio pravo buduće vreme, dom M koristi buduće vreme dobijeno od prošlog, kojem je dodat *vav* za vremensko napredovanje (*waw consecutivum*). Ovakva greška se ne smatra suštinskom.

Na strani 146 nalazi se fotografija četvrtog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu. Isti deo Knjige proroka Isaije iz masoretskog teksta na hebrejskom jeziku glasi:

Fotografija četvrtog stupca Knjige proroka Isaije nađene u Kumranu.

מקִּשָּׁה מַעֲשֵׂה וְתַחַת נִקְפָּה חֲגוּרָה וְתַחַת, יִהְיֶה מִקַּבְלָהּ בְּשֵׁם תַּחַת וְהִיא כֹד:
 יִפְּלוּ בַּחֲרֵב, מִתִּיךְ כֹּה. י' פִּי, תַּחַת-כִּי: שֶׁקַּבְלָהּ מִתַּחַת, פְּתִיגִיל וְתַחַת, קָרָה.
 תִּשָּׁב לְאֶרֶץ, וְנִקְמָה: פְּתִיגִיל, וְאֶבְלֹ וְאֶנּוּ כו. בְּמִלְחָמָה, וּגְבוּרָתָךְ.
 נ' אֶכֶל לְחֻמְנוּ, לֹא מִרְהוּא בְּיוֹם, אֶחָד בְּאִישׁ נָשִׁים שָׁבַע וְהִתְזַקְנוּ א'
 חֲרָפְתָּנוּ, אֶס־ף--עֲלִינוּ שְׁמֶךְ יִקְרָא, רַק: נִלְכָּשׁ וְשִׁמְלָתָנוּ
 וְלִתְפָּאֲרֵת לְגֵאוֹן הָאֶרֶץ וּפְרִי: וּלְכָבוֹד, לְצָבִי, וְהִנֵּה צִמַּח יִהְיֶה, הֵהוּא בְּיוֹם ב'
 לוֹ יִאֲמַר, קְדוּשָׁה--בִּירוּשָׁלַם. וְהַנּוֹתֵר, בְּצִיּוֹן הַנְּשָׂאֵר וְהִיא ג'. יִשְׂרָאֵל לְפִלִּיטָה
 דְּמִי-נֹאֵת, צִיּוֹן-בְּנוֹת צִיּוֹן אֵת, אֲדֹנֵי חֲחִץ אִם ד'. בִּירוּשָׁלַם, לְחַיִּים הַכְּתוּב-כָּל
 מְכוּן-כָּל עַל יִהְיֶה וּבְכָרָה ה'. בְּעֵר וּבְרוּחַ, מִלְּשָׁפֶט בְּרוּחַ--מִקְרָפָה יְדִים, יִרְוּשָׁלַם
 כְּבוֹד-כָּל-עַל כִּי: לְיִלָּה, לְהִבָּה אֵשׁ וְנִגְהָ, וְעֵשֶׂן יוֹמָם עֵנָן, מִקְרָאָה-וְעַל צִיּוֹן-הָ
 וּמִמָּטָר, מִזֶּרֶם, וּלְמִסְתוֹר, וּלְמִחֻסָּה: מִחֻסָּה, יוֹמָם-לְצִל תִּהְיֶה וְסָפָה ו'. חֲפָה
 ב'. שְׁמֶן-בֶּן בְּקָרָן, לְיִדֵּי הִנֵּה כָרֶם: לְכַרְמוֹ דּוּדֵי שִׁירָת, לְיִדֵּי בָא אֲשִׁירָה א'
 וְיָקוּ: בּוֹ חֲצֵב יִקְב־נֶגֶם, בְּתוֹכֹ מִגְדֵּל וְיָבֵן, שֶׁרָק וְיִטְעֵהוּ, וְיִסְקָלְהוּ וְיִעֲזָקְהוּ
 נָא-שְׁפֹטוּ--יְהוּדָה וְאִישׁ, יִרְוּשָׁלַם יוֹשֵׁב וְעֵתָה ג'. בְּאֲשִׁים וְעֵשׂ, עֲנָבִים לְעֵשׂוֹת
 לְעֵשׂוֹת קְנִייתִי מְדוּעַ: בּוֹ עֲשִׂיתִי וְלֹא, לְכַרְמִי עוֹד לְעֵשׂוֹת-מֵה ד'. כְּרָמִי וּבִין בִּינִי
 לְכַרְמִי ע' שֶׁהָ אֲנִי-אֲשֶׁר אֵת, אֶתְכֶם נָא-אוֹדִיעָה וְעֵתָה ה'. בְּאֲשִׁים וְעֵשׂ, עֲנָבִים
 יִזְמַר ל' א', בְּתָה וְאֲשִׁיתָהוּ ו'. לְמִרְמָס וְהִיא גִּזְדָּרוֹ פֶּרֶץ, לְבָעֵר וְהִיא מְשׁוּכְתוֹ הָסֵר
 כִּי ז'. מִטָּר עָלָיו מִהֲמִטָּר, אֲצִנָּה הַעֲבִים וְעַל: וְנִשְׁתִּי, שְׁמִיר וְעֵלָה, מְעַדֵּר וְלֹא
 וְהִנֵּה לְמִשְׁפָּט וְיָקוּ: שֶׁעֲשׂוּעֵיו נִטַּע, יְהוּדָה וְאִישׁ, יִשְׂרָאֵל בֵּית, צְבָאוֹת יִהְיֶה כָרֶם
 {פ}. צִעֲקָה וְהִנֵּה לְצִדְקָה, מִשְׁפָּח
 וְהוֹשִׁבְתֶּם, מְקוֹם אֶפְסָע: יִקְרִיבוּ, בְּשִׁדָּה שִׁדָּה--בְּבֵית בֵּית מִגִּיעֵי, הוּי ח
 -יִהְיוּ לְשִׁמָּה, רַבִּים בְּתִים ל' א-אִם: צְבָאוֹת יִהְיֶה, בְּאֶזְנֵי ט'. הָאֶרֶץ בְּקָרֵב לְבִדְכֶם
 וְזָרַע: אֶחָת בֵּית, יַעֲשׂוּ, כָּרֶם-צִמְדֵי עֲשֻׁרָת, כִּי י'. יוֹשֵׁב מֵאֵין, נְטוּבִים גֹּד לִים-
 {ס}. אִיפָה יַעֲשֶׂה, ח' מֶר
 וְהִיא יב'. יִדְלִיקֶם יִזוּ, בְּנִשְׁפָּה מֵאֲחָרִי: יִרְד־פוֹ שָׁכָר, בְּבִקְרָה מִשְׁכִּימִי הוּי יא
 יִדְיוּ וּמַעֲשֵׂה, וְיִטְוֹ ל' א' יִהְיֶה פֶּעַל נֹאֵת: מִשְׁתִּיגֶם--נִינֹן וְחִלְלִיתָ ה' וְיָבֵן כְּנוֹר
 יד. צִמָּה צִחָה וְהִמּוֹנוּ, רָעֵב מִתִּי וּכְבוֹדוֹ: דְּעַת-מִפְּלִי, עֲמִי גֵלָה לִכֹּן יג'. רָאוּ ל' א'
 וְשִׁאוֹנָה וְהִמּוֹנָה הִדְרָה וְיִרְד־ח' ק-לְבָלִי, פִּיהָ וּפְעָרָה, בְּנִפְשָׁה שְׁאוֹל הִרְחִיבָה, לִכֹּן
 בָּהּ וְעָלָה.

Knjiga proroka Isaije 3,24 - 5,14 (prevod Đure Daničića)

24 I mesto mirisa biće smrad, i mesto pojasa raspojasina, mesto pletenica ćela, mesto širokih skuta pripasana vreća, i mesto lepote ogorelina.

25 Tvoji će ljudi pasti od mača i junaci tvoji u ratu.

26 I tužiće i plakaće vrata njegova, a on će pust ležati na zemlji.

4. poglavlje

1 I u ono vreme sedam će žena uhvatiti jednog čoveka govoreći: Svoj ćemo hleb jesti i svoje ćemo odelo nositi, samo da se zovemo tvojim imenom, skini s nas sramotu.

2 U ono vreme biće klica Gospodnja na slavu i čast, i plod zemaljski na krasotu i diku ostatku Izrailjevom.

3 I ko ostane u Sionu i ko još bude u Jerusalimu, zvaće se svet, svaki ko bude zapisan za život u Jerusalimu,

4 Kad Gospod opere nečistoću kćeri sionskih, i iz Jerusalima očisti krv njegovu Duhom koji sudi i sažije.

5 Gospod će stvoriti nad svakim stanom na gori sionskoj i nad zborovima njenim oblak danju s dimom i svetlost plamena ognjenog noću, jer će nad svom slavom biti zaklon.

6 I biće koliba, da senom zaklanja danju od vrućine i da bude utočište i zaklon od poplave i od dažda.

5. poglavlje

1 Zapevaću sada dragom svom pesmu dragog svog o vinogradu njegovom. Dragi moj ima vinograd na rodnom brdašcet.

2 I ogradi ga, i otrebi iz njega kamenje, i nasadi ga plemenitom lozom, i sazida kulu usred njega, i iskopa pivnicu u njemu, i počeka da rodi grožđem, a on rodi vinjagom.

3 Pa sada, stanovnici jerusalimski i ljudi Judejci, sudite između mene i vinograda mog.

4 Šta je još trebalo činiti vinogradu mom šta mu ne učinih?
Kad čekah da rodi groždem, zašto rodi vinjagom?

5 Sada ću vam kazati šta ću učiniti vinogradu svom. Oboriću mu ogradu, neka opusti: razvaliću mu zid, neka se pogazi:

6 Uparložiću ga, neće se rezati ni kopati, nego će rasti čkalj i trnje, i zapovediću oblacima da ne puštaju više dažd na nj.

7 Da, vinograd je Gospoda nad vojskama dom Izrailjev, i ljudi su Judejci mili sad Njegov; On čeka sud, a gle nasilja, čeka pravdu, a gle vike.

8 Teško onima koji sastavljaju kuću s kućom, i njivu na nji-vu nastavljaju, da već ne bude mesta i vi sami ostanete u zemlji.

9 Od Gospoda nad vojskama čuh: Mnoge kuće opusteće, u velikim i lepim neće biti nikoga.

10 Jer će deset rala vinograda dati jedan vat, i gomer semena daće efu.

11 Teško onima koji rane, te idu na silovito piće i ostaju do mraka dok ih vino raspali.

12 I na gozbama su im gusle i psaltiri i bubnji i svirale i vino, a ne gledaju na dela Gospodnja i ne vide rad ruku Njegovih.

13 Zato se narod moj odvede u ropstvo što ne znaju, i koje poštuje gladuju, i ljudstvo njegovo gine od žeđi.

14 Zato se raširio grob i razvalio ždrelo svoje preveć, i sići će u nj slava njegova i mnoštvo njegovo i vreva njegova i koji se vesele u njemu.

Fizičke karakteristike kumranskog teksta

Ova stranica predstavlja prvu stranicu drugog pergamenta Isaijinog svitka. Sadrži nekoliko oštećenja koja onemogućavaju normalnu vidljivost poslednjih reči u prvom i drugom redu, te se ove reči rekonstruišu na osnovu masoretskog teksta. Rascepi i poderotine takođe onemogućavaju čitanje pojedinih slova, ali i reči. Oni se mogu smatrati rezultatom dugotrajne upotrebe svi-

taka među Kumrancima. Otcepljeni donji desni ugao odneo je sobom i nekoliko prvih reči poslednjih pet redova.

U redu broj 21 uočava se oznaka stavljena verovatno od samog pisara, ili pak od strane nekog od kasnijih korisnika svitaka u vidu latinične grafeme O. Razlog stavljanja ove oznake je nejasan. Isto tako, na kraju reda broj 17 stavljena je oznaka u vidu tačke. Četvrto poglavlje Isaijine knjige počinje prvom rečju četvrtog reda. Peto poglavlje opet počinje prvom rečju dvanaestoga reda. Red broj 22 je takođe početak novog paragrafa, s tim da on nije početak narednog poglavlja već početak stiha 5,8 uobičajenog teksta. Red broj 26 takođe je dat kao početak novog paragrafa, iako je samo početak stiha 5,11 a ne novog poglavlja. Stranica sadrži i dve naknadne ispravke. Teško je utvrditi da li je ispravke uneo sam pisar ili pak određeni korisnik svitka. Prva ispravka se nalazi ispred prve reči u trećem redu. Kao ispravka dodati su *jod* i *vav* da bi se reč pravilno upotrebila prema mišljenju onoga ko je naveo ispravku. M na ovom mestu daje *gevurateh* (tvoje junaštvo) dok K sa ispravkom daje *gevuray(iyt)eh* ili što takođe može biti: *gevuray(iyt)ha* (u muškom rodu). Čak i sa ispravkom, reč u K je pogrešno navedena pošto se ne može svrstati ni u jednu gramatičku kategoriju. Bez ispravke reč bi se mogla razumeti kao "tvoji heroji", što prema smislu i poredeći sa M nije slučaj. Korisnik ili pisar želeo je da ispravi reč prema uobičajenom tekstu, ali je ispravku pogrešno napisao.

Možda je hteo tj. želeo svojom ispravkom reći da umesto *jod* treba staviti *vav*. U tom slučaju ispravka bi bila u redu. Druga ispravka se nalazi u prvoj reči u redu broj 4. Ova ispravka popravlja nenamernu grešku - slučajno ispuštanje grafeme *het* iz reči.

Važnije karakteristike kumranskog, i razlike između kumranskog (K) i masoretskog (M) teksta

Red 1: Prva reč: je oštećena mada se može rekonstruisati na osnovu M, naročito kako je poslednje njeno slovo dobro vidljivo. Svakako, u pitanju je reč: tahat (umesto, ispod). Nakon treće reči nalazi se prazan prostor, koji slučajno, ili ne, označava mesto na koje treba da dođe reč koja se nalazi u M (yihyeh-biće, ono će biti, treće lice muškog roda u budućem vremenu), a razume se nedostaje u K.

Red 4: Poslednja reč: Pisar je izvršio nenamernu zamenu mesta dva slova. Umesto kako to i M navodi: wesimlatenu (i naše haljine), K= wesilmatenu. Zamenjeni su *lamed* i *mem*.

Red 6: Poslednja reč: u K je yehudah (Judeja), koja se nalazi u M.

Red 9: Sadrži prazan prostor koji predstavlja razvijanje stihova. Nakon prostora, prva reč predstavlja početak stiha 5 iz četvrtog poglavlja Isaijine knjige. Treća reč od leva K= wayivra' (treće lice muškog roda u budućem vremenu - stvorice, napraviće, uz vav konzekutivum, koje vraća buduće vreme u prošlo, te dobijamo značenje: stvorio je, napravio je). M= ubara' (treće lice muškog roda u prošlom vremenu sa veznikom "i" i značenjem - i stvorio je, i napravio je). Na taj način, oba teksta (K i M) navode na različite načine, isto značenje date reči.

Red 10: Nakon sedme reči: u K nedostaju 14 reči, koje se nalaze u M. Ova greška označena je strelicom ispod sedme reči. Strelica se nalazi u jedanaestoj liniji u praznom prostoru. Ova greška je slučajna što se dokazuje time da su nedostajuće reči one koje se nalaze između dve reči yomam (danju, za dan) koje se u M nalaze u stihovima 5 i 6.

Red 12: Poglavlje 5, stih 1: Nakon prve reči u K nedostaje na (zaista, hajde, molim).

Peta reč od kraja je prošlo vreme glagola "biti" u trećem licu muškog roda. U K je navedena sa *alef* na kraju, umesto sa *he*

kako je to uobičajeno u hebrejskom jeziku. Ovakav način zapisivanja predstavlja aramejski uticaj.

Red 13: Peta reč: Takođe se navodi sa *alef*, što u M svakako nije slučaj.

Red 15: Pretposlednja reč: K=bekarmiy (u mom vinogradu), M=lekarmiy (mom vinogradu, ka mom vinogradu).

Red 16: Sedma reč: K= weyasa (glagol *činiti, delati, praviti...*) naveden bez grlenog konsonanta *ajin*, verovatno kao ne-namerna greška, jer se ovaj konsonant po pravilu sam po sebi i ne izgovara. M= waya'as - sa konsonantom *ajin*. Treća reč od leva: K= koristi *alef* umesto *ajin* u reči 'atah (sada, ovog momenta...). Pretposlednja reč: u K= navedena je bez finalnog *he*, za razliku od M.

Red 17: Prva reč: K= navedena je sa finalnim *he* za razliku od M (K='ethema: M='ethem, značenje je isto: vas). Ovakvi duži oblici su česti, tako da se ubuduće neće navoditi, kako se ne smatraju greškama. Mogu se uporediti sa dužim i kraćim oblicima određenih zamenica kao u našem jeziku (vam - vama, njega - ga, njih - ih...). Treća reč od leva: K= ba'er (gorući, koji spaljuje, koji gori) M= leva'er (M koristi isti izraz ali ga gramatički tačnije navodi, dodajući prefiks *lamed*).

Red 19: Treća reč od leva: K= kiy' (jer, zato što, da, da je...), dok M navodi istu reč bez *alef* na njenom kraju, kako je to uobičajeno u hebrejskom jeziku. Ovakav način zapisivanja navedene reči je rezultat aramejskog uticaja.

Red 20: Treća reč od leva: K= lemišpah, M= mišpah (krvo-proliće). M ovu reč svakako pravilnije koristi u gramatičkom smislu.

Red 22: Četvrta reč: K= izostavlja predlog *u, na, sa...* pred imenicom bayit (kuća), što M svakako navodi. Ovo se izostavljanje ne mora smatrati greškom mada je ipak pravilnije u datom sklopu rečenice, upotrebiti predlog *u, na, sa*, kao što je to u M, Isaija 5,8. Pretposlednja reč: predstavlja interesantnu razliku između M i K. M= wehušavtem (i vraćeni ste, i postavljeni ste,

postavljeni ste da sedite...). K= weyisatem, što je verovatno samo slučajna greška samog pisara, koji je ispustio slova: *he* i *vet*, time pogrešno zapisao reč koja sama po sebi nema neko određeno značenje.

Red 27: Četvrta reč: K= pa'alat - rad, radnja, delovanje - imenica ženskog roda, koja sadrži i nastavak za genitivnu vezu sa narednom rečju u tekstu. M= po'al - rad, radnja, delovanje - imenica muškog roda. Pretposlednja reč: K= hibiytu - pogledati, gledati, posmatrati - infinitiv, ali bez promene značenje teksta u odnosu na M. M= yabiytu - pogledaće, gledaće, treće lice muškog roda jednine u budućem vremenu.

NALAZ I REZULTAT

Ovaj primer prva četiri stupca Knjige proroka Isaije pokazao nam je koliko je Kumranski tekst malo udaljen od masoretskog hebrejskog teksta, time i od svih prevoda Biblije. Svakako da i ostatak Knjige proroka Isaije pronađene u Kumranu prati isti trend gotovo identičnosti sa masoretskim tekstom.

Sa ove vremenske distance nama je Knjiga proroka Isaije u Bibliji došla onakvom kakva je bila od trenutka kada je napisana. I tu nema razloga za mnogo rasprave. Razlike između kumranskog (najstarijeg teksta Isaije koji danas možemo videti), masoretskog teksta, Septuaginte, Vulgate i prevoda na sve svet-ske jezike su do te mere male, da predstavljaju dokaz o verodostojnosti biblijskog teksta.

Koji je to tekst sačuvan u svom izvornom obliku tokom 2500 - 3500 godina osim biblijskog? Razmislimo, mi imamo danas tekst koji je izuzetno obiman, izuzetno zanimljiv, vrlo aktuelan, a pisan je tako davno i još nije menjan, nego je ostao onakav kakav je bio.

Zamislite, Isus onda, i mi danas, čitamo apsolutno identičan Stari zavet. I svi pre Isusa, i svi nakon Isusa, čitali su isti tekst kao i mi danas. To smo ovde, uzimajući Isaijin kumranski i masoretski tekst kao uzorke, i naučno dokazali.

KONAČAN DOKAZ AUTENTIČNOSTI BIBLIJE

Čitajući ovu knjigu, čitalac je imao prilike da se upozna sa kratkom istorijom nastanka Svetog pisma i njegovih različitih knjiga, naročito Starog zaveta, i sa načinima na kojima su ove knjige došle do nas. Isto tako, moglo se saznati o važnosti hebrejskog jezika i pisma kojim je napisan Stari zavet Biblije, ali i pojedini delovi Novog zaveta, te se upoznati sa osnovnim osobenostima hebrejskog jezika i pisma.

Posebno je dat osvrt na dokazivanje da je, recimo, feničko i hebrejsko pismo izvor gotovo svih pisama sveta, što je odličan dokaz da je hebrejski jezik sveti jezik jer se njegovo pismo proširilo celim svetom.

Dalje, rasvetljena je mističnost otkrivanja Kumranskih rukopisa, ali i svih biblijskih knjiga pronađenih u Kumranu. Isto tako, čitalac se mogao upoznati sa jevrejskom apokaliptičkom literaturom i kratkom istorijom i društveno političkom situacijom i Izraelu u periodu kada su nastajali Kumranski rukopisi.

Potom se govorilo o poznatijim Kumranskim rukopisima po-naosob. Na kraju je data analiza dela Knjige proroka Isaije koju mi danas imamo u svakoj Bibliji prevedenu na skoro sve jezike sveta, a koja je u celosti pronađena u Kumranu kao prepis originala.

Ovim smo dokazali nekoliko važnih stvari koje su bile nedoumica sve do ovog trenutka. Naime, mi sada imamo dokaz da je celokupno Sveto pismo danas identično Svetom pismu od pre 2000 godina (Kumranski rukopisi), ali i da je celokupan biblijski tekst koji je pronađen u Kumranu identičan tekstu koji je pisan od ruke samog pisca, svake biblijske knjige (autograf).

Svakako da postoje minorne razlike, ali su one toliko male da su sa ove vremenske distance od 2000 godina apsolutno nebitne.

Otkrivanjem kumranskih rukopisa Bog je želeo još jednom da pokaže da je Njegovo pismo upravo Biblija, i da nam je On lično poslao tu knjigu. Tu knjigu su tokom istorije prepisivali, prevodili i štampali mnogi, ali su i pored toga uspeli da nam je prenesu onakvom kakva je bila od kada je stvarana. Iz svega ovoga proizilazi jedan veoma nametljiv zaključak: Ko god želi može, čitanjem Biblije i življenjem po njoj, zajedno s Bogom uživati u ovom, i sutra u onom životu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Allegro, J. M: Discoveries in the Judean Desert of Jordan, V. Qumran Cave 4 (snimci, transliteracije, prevodi), Oxford, 1956.
2. Biblia Hebraica.
3. D. Jurevič: "Messianskie sborniki", Moskva, 2000.
4. dr A. Birviš: "Savremena načela prevođenja Svetog pisma", Beograd, Ikonos, 2002.
5. dr D. Glumac: "Biblijska arheologija", Beograd-Srbinje, BFB, fototip, 1999.
6. dr George J. Brooke: "Intertextual interpretations in the Dead Sea Scrolls and the New Testament", Orion, Jerusalem.
7. dr Siam Bhayro: "The Dead Sea Scrolls", Christian-Witness, 2002.
8. dr Tihomir Radovanović: "Istorija prevoda Sarog zaveta", Beograd, 1928.
9. Đ. Daničić: "Stari zavet", prevod na srpski jezik, izdanje Biblijskog društva, Beograd, 1992.
10. E. ben Šošan: "Milon ivri-ivri", Jerusalem, 1976.
11. E. Verber: "Kumranski rukopisi", BIGZ, Beograd, 1983.
12. Encyclopaedia Britannica, volume 7, 1972: "Dead sea scrolls".
13. J. Jeremias: "Qumran et la Theologie", Nouvelle Revue Theologique 85 (1963).
14. M. Wise, M. Abegg & E. Cook: "The Dead Sea Scrolls", A New Translation, San Francisko, 1996.
15. M. A. Hoselton: "Dead Sea Scrolls", London, 2000.
16. Paul Sumner: "Messianic Text at Qumran", Hebrew-Streams, 1999.

17. Š. Etinger: "Istorija Jevrejskog naroda", Beograd, Ginko, 1993.
18. W. J. Harrington: "Uvod u Bibliju", Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1987.
19. W. J. Harrington: "Uvod u Novi Zavet", Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1987.
20. Grupa autora: "The Apocrupha", Chicago, 1946.
21. Powell Davies: "Jesus and Old Testament", New York, 1956.
22. dr M. Erdeljan: "Opšti uvod u Sveto pismo Staroga zaveta", fototip, Beograd - Srbije, 2000.
23. dr M. Moskovich: "Apokaliptika, sifrut amenu", Tel Aviv 2001.
24. Ž. Stanojević: "Hebrejsko srpski rečnik", Rad, Beograd, 2000.
25. Gams, A.: Biblija u svetlu društvenih borbi. Beograd, 1988.
26. Gilbert M.: Jewish History Atlas. London, 1969.
27. Harrington, W.: Uvod u Stari zavet. Zagreb, 1977.
28. Kittel, R.: Bibblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart, 1937.
29. Milin, D.: Starozavetna istorija. Novi Sad, 1994.
30. Prošić, T.: Poreklo Pashe. Novi Sad, 1998.
31. Šijaković, M., priređivač: Mitologija i religija starih Jevreja. Beograd, 1990.
32. Šobajić, V.: Jevrejstvo i Izrael. - Skopje, 1982.
33. Badurina, A: Leksikon zapadnog hrišćanstva. Zagreb, 1979.
34. Danon, C: Zbirka pojmova iz Judaizma. Beograd, 1996.
35. Harrington, W: Uvod u Stari Zavjet. Zagreb, 1977.
36. Mandić, O: Leksikon judaizma i hrišćanstva. Zagreb, 1963.
37. Rebić, A: Prorok čovjek Božji. Zagreb, 1982.

O AUTORU

Željko Stanojević rođen je u Pančevu, 1974. godine. Osnovnu i srednju školu završio u Pančevu. Studirao hebrejski jezik i književnost u Izraelu i teologiju u Srbiji. Bavi se naučno-istraživačkim radom od 1998. godine, naročito u oblasti leksikografije, hebrejske gramatike, metodike nastave hebrejskog jezika i starozavetne egzegeze, i egzegeze drugih drevnih jevrejskih spisa. Vodio više škola hebrejskog jezika (ulpana) u Izraelu za doseljenike iz Evrope, vodio Lektorat za hebrejski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Zaposlen na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru i na Institutu za hebrejski jezik i književnost u Pančevu čiji je osnivač i direktor. Autor je Hebrejsko-srpskog rečnika, Leksikona biblijskih imena i analize uticaja hebrejskog jezika na slovenske jezike i više drugih publikacija.

Preporučujemo najbolja svetska izdanja:

Popularna nauka:

- Tajne Biblije, Aleksandar Medvedev
- Nauka otkriva Boga, Dr Arijel Rot
- Dinosaurusi - neverovatna otkrića, Dr Djuen Giš
- Nauka i problem smrti, Miroljub Petrović
- Tajna srećnog života, Miroljub Petrović
- Brak i porodica, Miroljub Petrović
- Osnovi teokratije, Miroljub Petrović
- Jevrejski Ješua ili grčki Isus - najveće biblijsko otkriće savremenog doba sa prevodom Jevandolja po Mateju sa hebrejskog jezika, Nehemija Gordon

Opasnosti okultizma:

- Ispovest palog anđela, Penta Gram
- Skrivene tajne masonerije, Dr Ketj Barns
- Ko vlada svetom, Miroljub Petrović
- Ispovest bivšeg jezuita, Dr Alberto Rivera
- Vavilonska misteriska religija, Ralf Vudrou
- Masonske i okultni simboli, Dr Ketj Barns
- Poslednji dani planete Zemlje, Tom Hartman
- Moj beg od demona, Rodžer Norn
- Mistična medicina - kakve se opasnosti kriju iza akupunkture, akupresure, homeopatije, iridologije i drugih srodnih veština, Dr Voren Piters

Popularna medicina:

- Prirodna medicina - najbolje metode prirodnog lečenja, Dr Donald Miler
- Načela zdravog života, Dr Pol Volk
- Zdrava ishrana, Dr Pamplona Rodžer
- Smrt iz tanjira, Dr Robert Elez
- Lečenje raka sirovom hranom, Dr Kristin Nolfi
- Otrovi sa velikim K, Dr Agata Treš
- Kako sam pobedila rak, Dr Lorin Dej
- Zakoni zdravlja i izlečenja, Dr Nil Nidli
- Izlaz iz depresije, Dr Nil Nidli
- Moć zdravlja, Dr Hans Dil
- Moć ishrane, Dr Kolin Kembel
- Kako unaprediti mozak, Dr Elden Čalmers
- Unapredite vid - odbacite naočari, Dr Lorin Dej
- Vakcine - novi genocid, Vens Ferel
- Tehnologija samouništenja, Dr Marijan Jošt

Distibucija: Metaphysica, 011/292-0062
www.zakonizdravlja.com www.creation6days.com